ORUCU ANLAMAK

DOÇ. DR. SONER GÜNDÜZÖZ

DİB YAYINLARI

DİYANET İŞLERİ BAŞKANLIĞI YAYINLARI - 802
HALK KİTAPLARI - 185
HİKMET SERİSİ - 2

Editör
Dr. Huriye MARTI

Son Okuma
Yusuf TÜRKER

Tashih
Altan ÇAP

Grafik ve Tasarım
Emre YILDIZ

Baskı
Cem Veb Ofset
0.312 385 37 27

2.Baskı - 2012

Din İşleri Yüksek Kurulu Kararı: 03.06.2009/60

ISBN
2012-06-Y-0003-802
ISBN: 978-975-19-4915-8
Sertifika No:12930

İletişim
Dini Yayınlar Genel Müdürlüğü
Basılı Yayınlar Daire Başkanlığı
Üniversiteler Mah. Dumlupınar Bulvarı
No:147/A 06800 Çankaya/ANKARA
Tel: 0 312 295 72 93 - 94
Faks: 0 312 284 72 88
e-posta: diniyayinlar@diyanet.gov.tr

Dağıtım ve Satış
Döner Sermaye İşletme Müdürlüğü
Tel: 0 312 295 71 53 - 295 71 56
Faks: 0 312 285 18 54
e-posta: dosim@diyanet.gov.tr

ORUCU ANLAMAK

DOÇ. DR. SONER GÜNDÜZÖZ

ANKARA - 2012

Takdim

Diyanet İşleri Başkanlığı toplumu din konusunda aydınlatma görevinin önemli bir parçası olarak, kuruluşundan itibaren yayın faaliyetlerine özel bir önem vermiştir. Öyle ki Başkanlığın ilk yayını olan merhum Ahmet Hamdi Akseki'nin 'Ahlak Dersleri' adlı eserinin basım tarihi, Başkanlığın kuruluş yılı olan 1924'tür. Bundan sonra da kurumun yayın hizmetleri çeşitlenerek ve her geçen gün genişleyerek günümüze kadar gelmiştir.

Başkanlık, zaman içerisinde toplumun ihtiyaç duyduğu alanlarda değişik serilerle; çocuklar, gençler, aydınlar ve halk için ayrı ayrı basılı, süreli, sesli ve görüntülü yayınları halkın hizmetine sunmuştur. Çünkü sağlıklı bir din hizmetinin temel şartı doğru bilgidir.

Ülkemizde okuyucu sayısı her ne kadar istenilen seviyede olmasa da gerçek ve elektronik ortamda yayınlanan eser sayıları oldukça artmıştır. Bununla birlikte, özellikle dini alanda üslubu ve konuları ele alış tarzıyla okuyucuyu sürükleyen ve bir solukta okuma heyecanı veren eserlerin sayısı arzu edilen düzeyde değildir. Yine okuyucunun gönül dünyasına hitap eden, okuma, anlama ve yaşama konusunda bilinç ve farkındalık oluşturan eserlere olan ihtiyaç oldukça fazladır. Kişi, özellikle ibadetler alanında ifa ettiği kulluk görevinin künhüne vakıf olmak, ibadetin emrediliş gayesini anlamak ve bu duyarlılıkla ibadet etmek ister. Şüphesiz bu durum, kişiyi dinin özünü daha iyi kavramaya, kulluk görevlerini daha şuurlu bir şekilde yerine getirmeye ve yaşantısında bilinç ve uyanıklık haline sevk eder. İbadetlerin hikmetlerini ele alan pek çok eser de bu amaca yönelik olarak hazırlanmıştır.

Yüce Allah'ın koyduğu bütün ilahi hükümler kullarının yararına, dünya ve ahiret mutluluğuna yöneliktir. Onun her emir ve yasağında nihayetsiz hikmetler vardır. Çünkü Yüce Allah hakîm'dir, her işinde hikmet sahibidir, boş şeyleri yaratmaktan ve emretmekten münez-zehtir. Kulları ancak bilgileri, kabiliyetleri ve gayretleri nispetinde ve Cenab-ı Hakk'ın lutfettiği ölçüde bunlara muttali olabilir.

Elinizdeki eser, "Hikmet Serisi" adı altında, dinimizin temel ibadetleri başta olmak üzere, seri kapsamındaki konuları hikmet boyutuyla ele alan, böylece, okuyucuyu sadece bilgilendirmekten ziyade, ibadeti sevdiren, hikmetlerini düşündüren ve kulluğa teşvik eden bir formatta hazırlandı. Her bir eserde, bilimsel hassasiyet yanında duyguya vurgu yapan ve kalbe seslenen bir yöntem benimsendi. Editör marifetiyle de eserler arasında üslup ve yöntem birliği sağlanmaya çalışıldı. Serinin bundan sonraki kitapları; tevhidi anlamak, namazı anlamak, Kur'an-ı anlamak ve kurbanı anlamak şeklinde devam edecektir.

Her bir cümlesi özenle seçilen, ihtiva ettiği anlam derinlikleriyle kitap dostlarını heyecanlandıran, üslup ve mesajlarıyla zihinde ve kalpte tat bırakan, bu yüzden okuyucunun elinden bırakamadığı nefasette eserler kaleme almak zordur. Yazarlarımız bu zorluğu başarmaya çalıştı. Nihayetinde gönüllere yol bulup tesir etmek, Yüce Yaratıcının kudretindedir. Bize düşen, o yolda gayret etmektir. Bu yöndeki bir gayretin sonucu olarak hazırlanan elinizdeki eserin

okuyucularımıza faydalı olmasını, yeni bilgi ve düşünce ufukları açmasını diliyorum.

Gayret bizden, tevfik Yüce Allah'tan.

Dr. Yüksel Salman

Ön Söz

İbadetlerimiz, ruhlarımıza dinginlik, dimağlarımıza derinlik, gönüllerimize heyecan ve umut katan hayat pınarlarımızdır. İbadetlerimiz, sonsuzluk ufkunda, tarifi imkânsız bir lezzet ve huzur halesi içinde bizleri ebediyet sırrına eriştiren mutluluk tomurcuk-larıdır. İbadetlerimiz, bizleri yalnızlık ve unutulmuşluk hissinden çekip alan sermedî mektuplardır. İbadetlerimiz, ahirette Rabbimizin huzuruna vardığımızda yapamadığımız kulluğumuz için özrümüz, affedilme arzumuz için en samimi dilekçelerimizdir. Ve ibadetle-rimiz, elest bezminde Rabbimize verdiğimiz "Sen bizim Rabbimizsin" sözünü hatırlatır ruhlarımıza…

Kulluğun tezahürü olan ibadetler, aslında tüm hayatımızı kaplar. Bazen bir tebessüm, bazen bir gözyaşıdır onlar. Bazen kimseler görmezken bir yoksulun eline sıkıştırılan üç beş kuruş… Bazen bir yetimin saçlarından öpüp koklarken arzuladığımız cennetin kokusudur onlar… Ve kulluğumuzun başköşesine buyur ettiğimiz, en güzel sözlerle süslediğimiz dualarımız, gönlümüzden kopan âminlerimiz, namazımız, orucumuz, zekâtımız, haccımızdır…

Allah Resulü'nün "İslam beş şey üzerine kurulmuştur" (Müslim, "İman", 19) sözü hayatımızın temel ilkelerinden birisi olmuştur; "Allah'ın birliğini kabul etmek", "namaz kılmak", "zekât vermek", "Ramazan orucunu tutmak" ve "haccetmek" diye…

Elinizdeki bu kitap, Rabbimizin rızasına yol aradığımız ibadetler arasında yer alan orucu anlamak için bir kapı aralıyor sadece. Biz bu kitapta orucu anlattığımız her sayfaya Kur'an'ın ve hadislerin ışık huzmeleri yansısın istedik. Bu bakımdan orucu, ayet ve hadislerle ördüğümüz bir metin içinde okuyucuya anlatmaya çalıştık.

Kuşkusuz Allah için susuz kalmak, yemekten ve mubah olan şeylerden bir süreliğine olsun uzak durmak, nefsin eğitildiği bir okuldur. Dolayısıyla belki de orucu anlamak için en iyi yol, yine orucun kendisidir. Ne var ki, ibadetlerimizi bilgiye dayalı olarak yapmak, orucu tanımak ve orucun abideleştiği Ramazan'ın güzelliklerini anlamak için okumaya da ihtiyacımız var. O hâlde inançla çıktığımız yolda, bilgiyle dağarcığımızı doldurup, oruçla ruhlarımızı beslemeye ne dersiniz?

Doç. Dr. Soner Gündüzöz

Hira'ya Yürümek

Mekke, zamanın getirdikleri karşısında hüzünlüdür. Hübel, Lât ve Uzzâ'nın gölgesi düşmüştür Kâbe'ye! Hübel, Lât, Menât ve Uzzâ! Gerçekte taştan, tahtadan yapılmış olan bu putlar, Allah'ın kızları ilan edilmişti. Hâşâ! Ne kadar da değer veriyorlardı putlarına! Önlerinde kurbanlar keserek bunları dinî hayatlarının merkezine koymuşlardı. Bu putların önünde fal okları çekerek kervanların hareketini belirleyecek kadar, putları ticarî hayatın parçası yapmışlardı. Her bakımdan putların esiriydiler. Mekke mahzun, Mekke yorgun! Üzerindeki putlardan silkelenmek istiyordu. İbrahim Peygamber, Kâbe'yi inşa ederken böyle söz vermemişti Mekke'ye…

Kur'an, İbrahim Peygamber'in "Allah'ım! Bu şehri güvenli kıl, beni ve evlâdımı putlara ve sahte tanrılara kul olmaktan uzak tut" (İbrâhim 14/35) şeklindeki duasının tecelli noktası olan Mekke'nin, aslında planlı ve özel bir iskân projesinin sonucunda kurulmuş bir kent olduğunu kulaklarımıza fısıldar: *"Tarımın yapılmadığı, ekini ve suyu olmayan bu yere, Hâcer ve İsmail'in yerleştirilmesi, Beytullah'ın yanında İbrahim'in soyunun, ibadetini Allah'a özgü kılmasını sağlamak içindi. Burası zamanla tüm insanlık için bir çekim merkezi hâline gelecek, türlü meyvelerin yetiştirildiği bir şehir olacaktı."* (İbrâhim, 14/37-39) Ama hani!

İbrahim Peygamber'den sonra yolunu şaşırmış olan insanlar, Mekke'yi ne hâle sokmuşlardı. Üç yüz altmış put, Harem'i matem yerine çevirmişti. Zemzem suyu artık adeta Mekke'nin gözyaşları olmuştu. Beytullah'ın bulunduğu şehir, yeniden Allah'ın şehri olmak istiyordu.

Mekke'nin hüznünü derinden duyan bir insan vardı. Muhammed diyorlardı ona! Övülmüş adam! Emîn diyorlardı ona! Güvenilir insan! Özü sözü birdi onun. O, emanete hıyanet etmezdi, hakları korurdu. Bir derdi olan hemen ona koşardı. Başı sıkışan, "Yâ Muhammed! Falan tüccar benden mal aldı, paramı vermiyor", "Şu bana haksızlık etti, hakkımı al!" diye gelirdi kapısına. O, hiç kimseyi geri çevirmezdi ki!

Yetim doğmuştu. Annesi de dört yaşında ayrılmıştı, şu fâni dünyadan. Onun minik ellerinden yaşlı dedesi tutmuştu. Dedesinin ölümünden sonra ona amcası Ebû Tâlib babalık etmişti. Hayatın zorluklarının ne olduğunu bilirdi o! Zincire vurulmuş kölelerin ıstırabı, dünyaya doyamadan diri diri toprağa gömülen kız çocuklarının acısı, itilip kakılan kadınların gözyaşı, fakirlerin açlık ve perişanlığı, onun yüreğinin bir kenarındaydı hep.

İçinin saflığı ve temizliği yüzüne yansımıştı. Gözler onunla huzur bulur, gönüller onunla yatışırdı. Tavrı, edası, konuşması ile kalabalığın içinden hemen seçilirdi. Aslında o, çok uzun biri de değildi. Evet, kesinlikle kısa değildi, fakat orta boylu biriydi işte! Gözler onca insan arasında nasıl da onu arayıp bulurdu!

Teninin beyazlığına hâkim pembe renk, hafif değirmi, yuvarlakça yüzüne başka bir güzellik katıyordu. Dalgalı saçlarından sarkan zülüfler, bir çiçekten diğerine konan bahar esintisine tutulmuş bir kelebeğin kanatları gibi şakaklarında hareleniyordu. Gözlerinin siyahı öyle derindi ki! Bu siyahlık, göz akının beyazlığı ile tatlı bir zıtlık oluşturuyor; beyazın siyaha kattığı zıtlık, bir ahenk girdabına kapılarak gözlerine yansıyordu. Nihayet göz kapaklarından yumuşak bir kavisle öne doğru uzanan kirpikleri, bakışlarındaki manaya farklı bir ritim veriyordu.

Bu muvazeneli yüz, güçlü ve geniş, bir o kadar pürüzsüz omuzların üzerinde

yükseliyordu. Onun gözlerindeki derinliğin ve mütebessim çehresinin, Mekke'yi çevreleyen yalçın dağları andıran omuzlarındaki heybet ile birlikte oluşturduğu terkip, seyretmeye değerdi. Vücudundaki her detay, bu tatlı armoniyi tamamlamak için özenle yerleştirilmiş gibiydi. Ne fazla ne eksik!

Resûlün, elleri ve ayakları, daha yapacak çok şeyi olduğunu söyler gibi dolgun ve güçlüydü. Bu yıl kırkına basmıştı. Gerçekte bir kişinin yürüyüşü o kişi hakkında çok şeyi ele verir, derler. Belki de onun hayat çizgisindeki sadeliği ve dürüstlüğü anlamak için, sadece yürüyüşüne bakmak yeterliydi. O, her zaman yokuş aşağı yürüyen bir kişi edasıyla yol alırdı; ne koşar adım, ne de aheste! Bir yana başını çevirecek olsa, omuzlarını vererek tüm vücuduyla dönerdi. Tıpkı denizde pupa yelken seyreden muhteşem bir yelkenlinin, iskele ya da sancak tarafına doğru yaptığı zarif bir hareket gibi naif!

O, bu zarafetiyle, omuzları arasında taşıdığı işaretin, peygamberlik mührü olduğunun sırrına çoktandır ermiş gibiydi. Hayır! Aslında o, tüm alâmetlere rağmen peygamber olacağının farkında değildi, Nübüvvet sırrı, hâlâ arşın ufkundaydı ve peygamberlik, Allah ne zaman dilerse o zaman bilinirdi. Ondaki asalet, bir gün peygamber olacağını insanlığa usulca söylese de, Cebrail henüz Hira'da ona *"Oku, Yaradan Rabbinin adıyla oku!"* dememişti.

Muhammed Mustafa'nın eli öyle açık, gönlü öyle zengindi ki! Cömertlik bir bedende şekillense bu, onun bedeni olurdu. O konuştuğunda ağzından çıkan kelimeler, sedef kutusundan etrafa saçılan inciler gibi çevresine dağılırdı. Eda ve tavrındaki nezahet ve insanlarla ilişkilerindeki nezaket karşısında, onu bir kez gören hayran olur, onunla biraz sohbet eden; 'Ben hayatımda böyle bir insan görmedim' derdi. (Tirmizî, "Menâkıb", 8) Doğrusu o, bu etkileyici görünüşünü, bazılarının aksine, süslü ve mutantan kıyafetlere, inci ve mücevherlerle murassa kaftanlara da borçlu değildi. O, sırtında ridası, altında izarı, ayaklarında sandaletleriyle gayet sade bir insandı. (Ebû Dâvûd, "Tereccül", 19; Abdurrezzâk, "Musannef", I, 202)

Muhammedü'l-Emîn, Mekke'nin hâline üzülüyordu. İnsanlığın bencilliğine yanıyordu. Mekke'nin şirke boğulmuş hâli ona ağır geliyordu. Oysa onun için Mekke, yeryüzündeki en hayırlı, Allah'a en sevimli yer değil miydi? (Tirmizî, "Menâkıb", 68; İbn Mâce, "Menâsik", 103)

Mekkelilere ne olmuştu böyle? Aklı olmayan putlara tapıyorlar, Arabistan'ın her yerinden Mekke'ye gelenlere put satıyorlardı. Mekkeliler altın ve gümüş kazanmak uğruna birbirlerinin haklarını hiçe sayıyorlar, sudan sebeplerle birbirlerini öldürüyorlardı. Aşiret düzeni içinde yaşayan bu insanlar, sorgusuz sualsiz kendi akrabalarının yanında yer alarak başkalarına saldırıyorlardı. Öldürülen bir insan karşılığında onlarca insan öldürüyorlardı. Kimileri bu dünyada sadece kan davası, öç alma ve intikam için bulunduğunu düşünüyor, kimileri yağma ve çapulu kahramanlık sayıyordu. Bazılarının para için yapmayacağı yoktu. Fuhuş, şarap, kumar almış başını yürümüştü.

Cesaret ve misafirperverlikleri ile öğünüp duran pek çok kişi, kendi kızları söz konusu olunca onları mirastan mahrum bırakıyor, daha da ileriye gidenler, yeni doğan kız çocuklarını yüzlerine çalınmış bir kara olarak görüp diri diri toprağa gömüyorlardı. Ve bütün bunlar meşru sayılıyordu. Hâlbuki Resûl için kızları ne

kadar değerliydi. O, Zeyneb'in, Rukiye'nin, Ümmü Gülsüm'ün ve sevgili Fâtıma'nın saçının bir telini şu putperestlerin dünyevî hiçbir hazzına değişmezdi.

Mekkeliler akıl tutulmasına uğramışlardı. Ah! Bu dünya, üzerine çöken karanlıktan nasıl kurtulabilirdi? Bu zorbalık bir gün bitecek miydi? Bir kurtuluş yolu yok muydu? Muhammed aleyhisselâm, bu düşüncelerin ağırlığı altında zaman zaman hanımı Hatice'yi ve kızlarını geride bırakır, Mekke'nin dışındaki Hira mağarasına çekilirdi. Mekkeliler, Kureyş içinde birkaç insanın hâlâ yaşattığı bir gelenek olarak, bir ay boyunca mağaraya çekilip Allah'a ibadet etmeye 'tehannüs' diyorlardı. Bu kelime 'tehannüf' kelimesinden bozulmaydı ve 'Haniflik yapmak', yani 'bir olan Allah'a itaat göstergesi olarak bir köşede ibadet etmek' anlamına geliyordu. Bu dönemdeki mağara ibadeti ile ilgili geleneği Ebû Tâlib şu şiirle yâd eder:

Nice Sevr dağı vardır! (Hatırla) Sevr yerine Sebir dağına yerleşenleri,

Ve Hira'ya tırmanıp inenleri… (İbn Hişâm, *es-Sîre*, I, 171)

Seneler sonra bu geleneği Hazreti Peygamber mescitte Ramazan'ın son on günü bir köşede ibadet ile geçirmek suretiyle itikâf adıyla şehre taşıyacaktır.

Milâdî 610 yılıydı, aylardan ise Ramazan Ayı. Gecenin sabaha en yakın karanlığında, Hatice'nin hazırladığı erzak çıkınını yanına alan Resûl yollara düştü. İnsanlar uyuyorlardı. Yakında onu aydınlatacak nurdan habersiz olan bu şehri, karanlık bir örtünün altına saklanmış uyuyan Mekke'yi yavaş yavaş ardında bırakan Resûl, Ağustos sıcağına inat, Mekke'nin kuzey doğusundaki Hira'ya ilerliyordu. Görünüşte o sadece Hira'ya gidiyordu. Fakat aslında o, kendisini bekleyen Cibril-i Emîn'e yürüyordu. Daha önce İbrahim'e, Musa'ya ve İsa'ya gelmiş bu büyük melek, Nâmûs-ı Ekber, Hira'da onu bekliyordu. Melek, Sidretü'l-müntehâ'dan haberler getirmişti. Beklenen gün gelmişti. Allah'ın rahmeti vahiy olup, göklerden yeryüzüne akıyordu. Muhammedü'l-Emîn, nebi olmaya gidiyordu.

Çöl kumuyla kaplı yolları aşarken, sandaletleri içinde parmak uçları toza bürünmüştü. Hira'ya doğru yürüdüğü sırada attığı her adımda yerden kalkan toz bulutu birkaç saniye içinde toz zerreciklerine dönüşüyor, toz zerrecikleri Hira yolcusuna, biraz olsun eşlik etmiş olmanın verdiği hazla uçsuz bucaksız çöl patikalarına tekrar karışıveriyordu. Muhammedü'l-Emîn, tabaklanmış sığır derisinden yapılmış, tabanı çift kat köseleden olan sandaletleriyle (Tirmizî, "Libâs", 33; Ebû Dâvûd, "Libâs", 41) yolculuğunu kararlı bir şekilde sürdürüyordu. Artık, Hira'ya varmak üzereydi. Dört kilometrelik yolculuğunu tamamlamasına az bir süre vardı. Yaz sıcağını düşünerek yola erken koyulmuştu. Ve işte Hira karşısındaydı…

Orucun Manasına Seyrüsefer

Hira'da da göğün kapıları açılmıştı açılmasına. Fakat o gece yağan ne zulmetti, ne zillet! Göğün kapılarından sağanak sağanak rahmet yağıyordu. Cebrail Muhammed'e vahiy getirmişti. "O gece tan ağarmasına kadar bir rahmet ve esenlik vaktiydi." (Kadir, 97/5)

Ramazan ayı gelirken nasıl yeryüzünde birtakım hazırlıklar başlarsa, göklerde de buna benzer hazırlıklar yapılır. Bu ay, Hira'yı yâd eder. Kur'an'ın Peygamber'e inişine Kadir gecesinde müminleri ortak etmek ister.

A. Benim Adım Hira

-Her Şeyin Başladığı Yer-

Hira mağarasının bulunduğu Nûr dağı… Taşlarını Kâbe'nin temellerine armağan eden dağ! Uzaktan bakıldığında önünden geçenlere zirvesi bir devenin hörgücünü veya göz alıcı bir kubbeyi andıran dağ! Belki çok yüksek değildir, ama görkemlidir o! Bakmayın siz onun 642 metre olan yüksekliğine.

Resûl, Ağustos güneşiyle parlayan kayalar arasındaki patikadan yukarı tırmanmaya başladı. Kâh adım atışında ayağının yanından yeşilimsi boz renkli bir kertenkele geçiyor, kâh bir kayanın kuytusunda yuva yapmış bir güvercinin kanat çırpışları duyuluyordu. Hira yolcusu, dağın yamacından kuzey istikametine yöneldi. Ufukta Sevr ve Sebîr dağları seçiliyordu. Az sonra Harem'i tepeden gören bir mağaranın ağzında durdu. Mağaranın ağzı kuzeye bakıyordu. Giriş dört arşın kadardı. İçeriye girdi. Beş kişinin rahatça oturabileceği genişlikte ve serindi. Biraz dinlendi ve Kâbe'ye yüzünü çevirdi. Muhammedü'l-Emîn yalnızlığı seviyordu. Hira mağarasında uzlete çekilişinin üçüncü yılıydı. Milâdî takvim 6 Ağustos'u gösteriyordu ve günlerden Pazartesi'ydi. Hicrî aylardan Ramazan'ın 23'üydü.

Harem'in geniş mekânı, taştan tahtadan putlar yüzünden onun gönlünü ne kadar daraltıyorsa; şu daracık mağara, onun içine o kadar genişlik, o kadar huzur veriyordu. Loş mağaranın sükûneti gönlüne akıyordu, fakat bu bile içinin burukluğunu alamıyordu. Saatlerce dua etti. Biraz, Hatice'nin hazırladığı yiyeceklerden yedi. Saatler saatleri kovaladı. Hava kararmıştı.

Bu küçük mağara ne kadar şanslıydı! Allah'ın rahmeti, kocaman yeryüzünde kum tepelerinin ortasındaki bir dağın kuytu bir mağarasına iniyordu. Karanlıklar aydınlığa, zulmet nura, ümitsizlik ümide dönüşüyordu. Ve sonunda Allah'ın Meleği, bütün heybeti ile Resûlün karşısına çıkmıştı. "Oku" diyordu. Kalbi yerinden çıkacak gibi olan Allah Resûlü, sadece *"Ben okuma bilmem"* diyebildi. Bunun üzerine Melek onu tuttu, sıkıca sardı, takati kesilinceye kadar sıktı sonra bıraktı. Cebrail bir daha, "Oku" dedi. *"Ben okuma bilmem."* Melek onu yine sıkıca sardı, takati kesilinceye kadar sıktı, sonra bıraktı. Bir daha, "Oku" dedi. Cevap aynı oldu: *"Ben okuma bilmem."* Melek son kez Allah Resûlünü sardı, takati kesilene kadar sıktı ve bıraktı. *"Yaratan Rabbinin adıyla oku. O insanı bir kan pıhtısından yarattı. Oku. Rabbin sonsuz kerem sahibidir"* (Alâk, 96/1-5) Kur'an'ın ilk ayetleri dünyayı aydınlatmaya başlamıştı. Şerefli ve sadık yazıcı meleklerin elinden yüksek, tertemiz ve çok değerli sahifeler Peygamber'in gönlüne aktı. (Abese, 80/13-16)

Kâbe'nin az ilerisindeki ufak bir mağarada insanla Allah arasında tarihî bir iletişim yaşanmıştı. Ne büyük bir şeydi bu! Gökler yere akmıştı. Bir melek bir insanı kucaklamıştı. Çöle Allah'ın nuru inmişti. Cibril-i Emîn'den Muhammedü'l-Emîn'e en büyük emanet: Kur'an verilmişti. Cebrail ile Muhammed (a.s) konuşmuştu.

Bunda şaşırılacak bir şey yoktur. Allah, Rablerine kulluk etsinler diye insanları

uyarmaları için kullarından dilediğine vahiy ile melekleri indirip (Nahl, 16/2) hem meleklerinden hem de insanlardan elçiler seçmekteydi ya! (Hac, 22/75) İşte Allah böylece iki seçilmiş kulunu karanlık bir mağarada buluşturdu; yarınlar daha ferah ve daha aydınlık olsun diye…

B. Melekût Âleminden Yansımalar

Ramazan ayı gelirken nasıl yeryüzünde birtakım hazırlıklar başlarsa, göklerde de buna benzer hazırlıklar yapılır. Bu ay, Hira'yı yâd eder. Kur'an'ın Peygamber'e inişine Kadir gecesinde müminleri ortak etmek ister. *"Azabım var ya, dilediğim kimseyi ona uğratırım. Rahmetim ise her şeyi kaplamıştır. Onu, bana karşı gelmekten sakınanlara, zekâtı verenlere ve ayetlerimize inananlara yazacağım"* (A'râf, 7/156) hükmünce, Allah'ın zaten geniş olan rahmeti bu ayda kullarına sağanak hâlinde iner. Allah'ın rahmeti gereği, bir kötülük işleyen bu kötülüğünden dolayı hemen azaba uğramaz veya her kötülüğün ardından hemen bir ceza, bir azap kula erişmez. Fakat Allah'ın engin rahmeti sayesinde her yapılan iyilik, göklerde anında karşılık bulur.

Ramazan ayında gökler iyiliklere daha bol sevap yağdırır. Ramazan'da gökle yer buluşur. Tüm dünya Allah'ın arşının gölgesine girer. Ramazan, kötülüklere dur denme vaktidir. Kötülükler artık hapsedilmelidir. Üzerlerine kapılar kapanmalı, zincirler geçirilmelidir.

1. Kapı

Kapılar! Bazısı taş duvarlara perçinlenmiş demir kapılar! Büyük asma kilitlerle sağlamlaştırılmış kapılar! Paslı, gıcırtılı, kurşun gibi kapılar!

'Geniş kanatları boşlukta simsiyah açılan ve arkasında güneş doğmayan kapılar!' (Yahya Kemal Beyatlı, *Dönülmez Akşamın Ufkundayız*)

Bazı kapılarsa bunlara inat ardına kadar açıktır. Güler yüzlü kapılar! Yeşil, fildişi, erguvanî kapılar! İmaret kapıları! Kervansaray kapıları! Eğilerek tevazu ile girilen eski şehir kapıları! Cami kapıları! Sınıf kapıları! Ve göklerin kapıları!

Göklerin kapısı olur mu? Olur elbet! Tahtadan değildir o kapılar, kurşun ya da çelik de değil! Bazen rahmetten, bazen zulmetten ve kederdendir onlar! Bazen zenginlik getirir, mutsuz eder. Bazen zenginlik bereketle kol kola girip bu kapılardan geçer. Allah kimi zaman her türlü nimetin kapılarını açar. Sonra insanlar bu kapılardan oluk oluk kendilerine yağan zenginliklerle şımarıp ansızın yakalanıverirler ilahî gazaba. İşte o zaman tüm ümitlerini yitirirler bir anda. (En'âm, 6/44) Gazap kapıları açılmıştır onlara. Fakat Allah'ın ayetlerini yalanladıkları için göklerin rahmet kapıları kapanmıştır bu sefer. Deve iğne deliğinden geçebilir mi hiç? İşte deve geçerse iğne deliğinden, onlar o zaman geçerler göklerin kapılarından… (A'râf, 7/96)

Bazı kapılar vardır, kilitli. Züleyha'nın kilitleyip, ardında Yusuf Peygamber'i zinaya davet ettiği kapı gibi. Fakat bu kilitli kapı, Yusuf'un Allah'a sığınması ve günaha girmeyi reddetmesi ile göklerde, Cennet bahçelerine açılan bir kapı oluverir. (Yûsuf, 12/23) Müminler selâmetle Cennet kapılarından geçerken, inanmayanlar yedi kapılı cehennemin kapılarında ateşe yol alırlar. (Hicr, 15/44)

Adn Cennetlerine de girebilirlerdi oysa. Fırsatı kaçırmışlardır artık. *"Haydi, içinde ebedî kalacağınız kapılardan girin. Büyüklük taslayanların yeri ne kötüdür!"* (Nahl, 16/29; Zümer, 39/72) denildiğinde yapacak bir şeyleri yoktur. Allah dememiş miydi *"Onlara şiddetli bir azap kapısı açtığımızda bir de bakarsın onun içinde ümitsizliğe düşüverecekler"* diye? (Mü'minûn, 23/77)

Adn Cennetlerine girenler öyle mi ya? Onlar mutluluk içindedirler. *"İnananlar atalarından, eşlerinden ve çocuklarından iyilerle beraber oraya girerler. Melekler her bir kapıdan yanlarına gelerek, onlara: 'Sabretmenize karşılık selâm sizlere! Dünya yurdunun sonucu (olan cennet) ne güzeldir!' derler"* (Ra'd, 13/ 23-24), *"Size selâm olsun! Tertemiz oldunuz. Haydi, ebedî kalmak üzere girin Cennet bahçelerine"* (Zümer, 39/73) diye bitirirler selâmlamayı.

Göğün kapılarından yağan yağmur bazen berekettir, bazen zillet! Hatırlayalım, isyankâr Nuh kavmini. Hani Nuh Peygamber, Rabbine, "*Ey Rabbim! Ben yenilgiye uğradım, yardım et*" diye dua etmişti. Allah da göğün kapılarını yeryüzünü dövercesine yağan bir yağmurla açmıştı. (Kamer, 54/10-11) Ve büyük bir tufan olmuştu.

Hira'da da göğün kapıları açılmıştı açılmasına. Fakat o gece yağan ne zulmetti, ne zillet! Göğün kapılarından sağanak sağanak rahmet yağıyordu. Cebrail Muhammed'e vahiy getirmişti. *"O gece tan ağarmasına kadar bir rahmet ve esenlik vaktiydi."* (Kadir, 97/5) Artık dünya başkalaşıyordu. Yeryüzünün çehresi değişiyordu. Cebrail, Mekke'nin kıyısında, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Resûl ile buluşmuştu. İslam'ın ilk Ramazan'ıydı bu! Evet, teravihe giden müminler yoktu, cami minarelerinden ezan sesleri duyulmuyordu. Duyulan tek şey Cebrail'in kanat sesleriydi çünkü ve 'Oku!' emri... O gece olmayan minarelerde "Hoş geldin on bir ayın sultanı Ramazan!" mahyaları da görülmüyordu. Gökyüzünde görülen tek şey Cebrail'in kanatlarıydı çünkü…

Hira mağrurdu o gün. Hira, vaktiyle Kâbe inşa edilirken kayalarını temel olarak vermişti Beytullah'a, o zaman da gururlanmıştı. Ama şimdi o, Beyti Mâmur'la buluşuyordu. Allah katından inen ayetlerin sedası kayalarda yankılanıyordu: *"Oku Yaratan Rabbinin adıyla oku! O, insanı kan pıhtısından yarattı. Oku! Senin Rabbin en cömert olandır. O, kalemle yazmayı öğretendir, insana bilmediğini O öğretti."* (Alâk, 96/1-5)

Böyle bir gecede elbet kapanırdı cehennem kapıları. Ve açılırdı cennetin kapıları, hem de ardına kadar. Ve isyankâr şeytanlar zincire vurulurdu, sımsıkı bukağılarla. (Nesâî, "Sıyâm", 5)

2. Zincir

Kur'an'da zincir sorumluluğun bir ifadesidir. Buna bağlı olarak, ilahî lütfun da ilahî gazabın da sembolüdür. Yüce Allah bu manada halis müminlerin üzerlerindeki ağır yükleri ve zincirleri kaldıracağını beyan etmektedir. (A'râf, 7/157) Kur'an'ın dilinde zincir sorumluluktur dedik. Zincir ahiretle ilgili ayetlerde sorumluluklarını yerine getirmemiş insanların cezası olarak karşımıza çıkar:

"O gün, suçluları zincirlere vurulmuş olarak görürsün." (İbrâhim, 14/49) *"O zaman onlar, boyunlarında demir halkalar ve zincirler olduğu hâlde kaynar suda*

sürüklenecekler, sonra da ateşte yakılacaklardır." (Mü'min, 40/71-72) *"Şüphesiz biz, kâfirler için zincirler, demir halkalar ve alevli bir ateş hazırladık"* (İnsân, 76/4) *"Sonra uzunluğu yetmiş arşın olan zincire vurun onu."* (Hâkka, 69/32)

Allah Resûlü de Ramazan ayında, başta inanan insanlar olmak üzere, tüm mahlûkata yönelik rahmeti anlatmak için şeytanların zincire vurulduğunu bize söyler: *"Ramazan geldiği zaman Cennet kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır, şeytanlar zincire vurulur."* (Müslim, "Sıyâm",1)

Artık şimdi insanın kendi zincirlerinden kurtulma zamanıdır. Ramazan'da daha kuvvetli şekilde Allah'ın ipine sarılan insan, nefsin zincirlerinden kurtulur. Kurtuluştur Ramazan! Her an zincirlerinden boşalmış üzerimize gelmekte olan iştah, şehvet, kibir ve kıskançlık arzularından kurtuluş!

Çünkü *"Bu ay, Allah'ın oruç tutmayı farz kıldığı mübarek bir aydır. Bu ayda semanın (Cennetin) kapıları açılır, Cehennem kapıları kapanır ve Allah'a karşı gelen azgın şeytanlar bağlanır. Bu ay içinde öyle bir gece vardır ki, bin aydan daha hayırlıdır. Bu gecenin faziletinden mahrum kalan (bin ayın faziletinden) mahrum kalmış olur."* (Nesâî, "Sıyâm", 5)

Hoş geldin Ramazan! Şimdi nefsi ve aşırı tutkuları öldürme zamanı…

C. Sabır: Yerin Göğe Cevabı

İnsan bir tek nefisten yaratılmıştı (Nisâ 4/1; A'râf 7/189; Zümer 39/6), tüm insanlar bir tek candan geldiğine göre aynı olmalıydı. Fakat insan bu! Nefislerin mayasında kıskançlık ve bencillik vardı (Nisâ 4/128), bu duygu insanı kemiren, benliğini körelten bir duyguydu. Kıskançlığın ve bencilliğin tarihi, insanlığın tarihidir. Bu, Kâbil'in, kardeşi Hâbil'in kanını döktüğü andan itibaren böyledir. Hatta daha da eskiye dayanır…

Önce İblis isyan etmişti, kıskanmıştı Âdem'i. Sonra insanı aldatmaya azmetmişti. Sonuç insanlığın ilk sürçmesi, ilk tökezlemesi, ilk pişmanlığı! Ölümsüzlüğün peşine takılan insanlığın atası Âdem ve eşi Havva, şeytanın ölümsüzlük ağacı olarak tanıttığı, aslında mahrumiyet ağacı olan ağacın yasak meyvesine el uzatmışlardı. Beraberinde ölümsüzlük değil, yeryüzü sürgünü gelmişti. Ve işte, nefsi ikinci kere insana oyun oynamıştı. Kâbil'in eli Hâbil'e kalkarken, kendi mutluluğuna da kalkmıştı. Kâbil'in eli, ölüme uzanmıştı, hem de kardeşinin ölümüne! İnsan için zaman artık akmakta, musibetler imtihan olarak yağmaktaydı. Hüzün sarkacı bir kere harekete geçmişti. Kâbil, kardeşinin kanlı bedeni toprakta yatarken, ne yapacağını bilemedi. Âdem Peygamber ölümsüzlüğün peşine düştü, Kâbil insanlığa ölüm nedir öğretti…

Oysa insana, ölümsüzlüğü ne bir ağaç verebilirdi, ne de peşinden gittiği tutkuları… Bilakis ölümsüzlüğün yolu, nefsi ve tutkuları öldürmekten geçiyordu. Hani Musa Peygamber, buzağı heykelini ilah edinen İsrail oğullarına seslenmişti ya, *"Gelin yaratıcınıza tövbe edin, nefislerinizi öldürün"* diye! (Bakara, 2/54) Çünkü nefis öyle bir şeydir ki, öldürülmezse, insanı mahrumiyete sürükler. Nefse uymak kalbin mühürlenmesine yol açar. (Muhammed, 47/16) Ne var ki nefis, her defasında ölmemek için değişik oyunlara başvurur ve oyunbozanlık yapmayı da ihmal etmez. O yüzüne en güzel maskeleri takınarak insanın karşısına çıkar;

bazen ölümsüzlük vaadiyle kandırır onu, bazen de kulağına, akla hayale gelmedik kötülükleri fısıldar. İnsanın gözünü boyar (Yûsuf, 12/53), kardeşi kardeşe öldürtür (Mâide, 5/30), ufacık bir çocuğu kuyuya attırır. (Yûsuf, 12/10) Bunları yapamazsa, doksan dokuz koyunu olan insandan, gözünü kardeşinin bir tek koyununa dikmesini ister. (Sâd, 38/24)

Nefisler! Bencillikle yoğrulmuş nefisler! Kıskanç nefisler! Ölümsüzlüğü arayan nefisler! Ne çare ki, ister istemez bir gün ölümü tadacak nefisler! (Enbiyâ, 21/35) Nefis şeytanîdir, fakat rahmanî bir yanı da vardır onun. İnsana kâh iyiliği, kâh kötülüğü ilham etmesi de bundandır işte! (Şems, 91/8)

Ah, o nefis! *"Nefse ve onu düzgün biçimde şekillendirip ona kötülük duygusunu ve kötülükten sakınma yeteneğini ilham edene yemin olsun ki, nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir. Onu kötülüklere gömüp kirleten kimse ise ziyana uğramıştır."* (Şems, 91/7-10)

1. Nefsin Ateşini Alan Sır: Sabır

Nefsi dizginlemek ne zor iştir! Sabır ister... Elbette sabır zordur.

Hani Yakup Peygamber, *"Artık bana düşen güzel bir sabırdır"* demişti. (Yûsuf, 12/83) İşte bahsettiğimiz böylesi bir sabır… Yitirilen evlâda bile sabır. Oysa Yakup Peygamber, Yusuf'unu ne kadar çok severdi. Saçlarından okşar, onu öpmelere doyamazdı. Sanki bu çocuk cennetten bir armağandı yaşlı babaya. Ama diğer çocuklarının kıskançlığı Yakup Peygamber'in bakmaya doyamadığı yavruyu çölde karanlık bir kuyuya sürükledi. Yusuf'tan ayrılık, Yakup Peygamber için esefin ve üzüntünün adı oldu. Fakat o yine de Rabbinden güzel sabır diledi.

İnanan insan böyle sabretmeliydi. Mümin kişi, Tâlût ve askerlerinin, Câlût ve ordusuyla karşılaştıkları anda söylediklerini söylemeliydi: "*Ey Rabbimiz! Üzerimize sabır yağdır, ayaklarımızı yere sağlam bastır ve şu kâfir kavme karşı bize yardım et"* demeliydi. (Bakara, 2/250)

Atalar "Sabrın sonu selâmettir" demişler. Gerisini getirmek çok kolay: "İsyanın sonu felâkettir" diye. Kâbil'in ve Firavun'un nefsi kendilerine felâket getirdi. Âdem, Yakup, Yusuf, Eyüp ve Yunus Peygamberlerin sabrı ise, rahmet ve selâmet…

Sabra karşılık rahmet tecelli ederken, sabırsızlık ve nankörlüğün sonucunda şaşkınlık ve azap gelmekteydi.

Dünya kurulalı beri peygamberlere ne kadar çok "sabret" denilmişti:

"Sana vahyolunana uy ve Allah hükmünü verinceye kadar sabret." (Yûnus, 10/109)

"Sabret! Çünkü Allah iyilik edenlerin mükâfatını zayi etmez." (Hûd, 11/115)

Ve inananlar ne kadar çok sabra davet edilmişti:

"Ey iman edenler! Sabredin. Sabır yarışında düşmanlarınızı geçin." (Âl-i İmrân, 3/200)

"Allah sabredenlerle beraberdir." (Bakara, 2/153)

Sabır, bazen Firavun'un mücehhez ordusu karşısında bir asa olup insanlığın karşısına çıktı, ummanı yardı.

Sabır, bazen beş bin melek oldu, her biri nişaneli… İnananların yanında, dikildi düşmanın karşısına. (Âl-i İmrân, 3/125)

Sabır, bazen bolluk ve bereket oldu, tüm doğuyu ve batıyı ilahî bir miras olarak inananların ayaklarının altına serdi. (A'râf, 7/137)

Sabır, bazen bin kişiyi, iki bin kişi karşısında muzaffer kıldı. (Enfâl, 8/66)

Sabır, bazen iki kat mükâfat oldu. (Kasas, 28/54) Bazen de hesapsız mükâfatlara dönüştü. (Zümer, 39/10)

Bir gün sabrın, esenlik ve cennet olması (Bkz. Ra'd, 13/24; Furkân, 25/75), müminin tüm benliğini kaplayıp ahiret mutluluğuna dönüşmesi (Beled, 90/17-18), tüm bedenini sarmalayıp ipek ipek elbise olması (İnsân, 76/12) çok mu uzak?

Her şeyin önünde ve sonunda, her an nefislerin en derin yerinde ve görünen âlemin her noktasında Allah'ın kudretinin tecellilerini görürüz. O, ilahî nefesi ile tabiatı mekanik bir besin zinciri, toplumu çılgın bir tüketim mekanizması olmaktan çıkarıp, yağmuru bir bereket, rahimlerde her canlının biyolojik gelişimini bir rahmet, dünya üzerinde ve kâinatta gerçekleşen her olayı bir hikmet seline dönüştürür.

Ve insan, bu dünya yolunda bir kanadı sabır, diğer kanadı şükür olan bir kuş gibi, Rahman ve Rahim olan Allah'ın rahmetine yürür…

2. Sabrın Araladığı Kapı: Rahmet

Allah'ın rahmeti sonsuzdur. Allah, Rahman ve Rahim kelimelerini kendisine ad yapmıştır. O, inansın inanmasın, her insana, tabiattaki her canlıya acımakta, verdiği rızklarla onları beslemektedir. Allah, dilediği kimseyi azabına uğratacağını söylerken, rahmetinin her şeyi kapladığını bildirmektedir. (A'râf, 7/156) Rahmeti gazabına üstün gelmiştir (Buhârî, "Bed'ü'l-halk", 1; Müslim, "Tevbe", 14) *"Her zorlukla beraber bir kolaylık, sonra diğer bir kolaylık"* olduğunu söyleyen Allah değil midir? (İnşirâh, 94/5-6) Fakat Allah, rahmetinin eseri olarak insana bir nimet tattırdığında o, ziyadesiyle mutlu olmakta, hatta bu nimeti kendisinin elde ettiğini söyleyerek şükrü terk etmektedir. Gelin görün ki, bu nimet ondan alındığında ise, ümitsizliğe kapılıp nankörlük eden de aynı insandır. (Hûd, 11/9; Rûm, 30/36) Hâlbuki sapıklardan başka kim Allah'ın rahmetinden ümit keser? (Hicr, 15/56)

Allah, rahmetinin eserlerini her gün gözümüzün önüne sermektedir. Toprağı 'bir daha dirilmez' dedirtecek kadar öldürdükten, onu çiçeklerinden, yeşilinden çekip, rengi gitmiş, yüzü solmuş bıraktıktan sonra rahmet yağmurlarıyla, allı, sarılı, morlu, beyazlı rengârenk çiçek ve bitkiyle bezeyivermektedir.

Allah rahmetini her zaman kâinata bahşetmekte, mahlûkat bu rahmet ile hayat bulmaktadır. Yüce Yaratıcı, insanı bu dünyada yalnız ve terk edilmiş bir hâlde bırakmaz. O, her an başka bir şeyi yaratmaktadır. (Rahmân 55/29) Madem bu kadar zengin rahmet hazinelerinin muhatabıyız, o hâlde bu hazinelere ulaşmak için yol aramalıyız. Çoğu insan bencilliği nedeniyle Allah'ın kendisine lütuf olarak verdiği şeyi başkası ile paylaşmaz. Hatta başkasında olan az bir şeye bile göz diktiği olur. Allah, bazı insanların rahmet hazinelerine sahip olsalar en ufak bir şeyi bile başkalarına vermeyeceklerini beyan etmektedir. (İsrâ 17/100) İşte oruç, insanın bencilliğini yok etmek için bir ilaç gibi, bir şurup gibi bizi beklemektedir.

Orucun Ufkuna Açılmak

Oruç sadece aç kalmak değildir. Oruçtan nasibi aç kalmaktan öteye geçmeyen kimselerin durumuna düşmemek için gözler, kulaklar, eller, ayaklar, kalp ve ağız, mideyle beraber oruç tutmalıdır.

Ramazan, bereketin, ilahî lütuf ve bağışla-manın adıdır. Ramazan, ötelerden gelen tatlı bir esintidir. Ayrılırken ardında rahmet, bereket ve kurtuluş esintileri bırakan bir rahmet rüzgârıdır o!

A. Rahmetin Sabırla Düğümlendiği Zaman Dilimi: Ramazan

Ramazan ayı bir başkadır. Öyle ya! Evveli rahmet, ortası mağfiret, sonu cehennem azabından kurtuluştur onun. O ayda Kur'an, Levh-i Mahfûz'dan Beytü'l-izze'ye indirildi. Yani kâinatta yaşayan ve yaşanan her türlü ayrıntıya dair ilahî ilim ve takdirin Allah katında yazıldığı kitaptan, dünya semasında bir noktaya bütün olarak gönderildi. O ayda Cebrail, Kur'an'ın ilk ayetlerini Muhammed Mustafa'ya getirdi. Hatta bazı rivayetlerde belirtildiğine göre Allah'ın Resûlü, İbrahim'in sahifelerinin Ramazan'ın ilk gecesinde; Tevrat'ın altıncı gününde; İncil'in on üçüncü gününde, Kur'an'ın ise yirmi dördüncü gününde indiğini haber vermektedir. Bir başka rivayette ise, Zebur'un Ramazan'ın on ikisinde, İncil'in on sekizinde indirildiği belirtilmektedir. (İbn Kesîr, "Tefsîr", I, 216) Kur'an yorumcuları Zebur, Tevrat ve İncil'in Davud, Musa ve İsa Peygamberlere topluca indirildiğini, fakat Kur'an'ın yakın gökteki Beytü'l-izze'ye topluca indirildikten sonra Muhammed aleyhisselâma peyderpey gönderildiğini söylerler. (İbn Kesîr, "Tefsîr", I, 216) Kur'an'ın ilk inmeye başlaması ise, Kadir gecesinde olmuştur.

Ramazan vahiy mevsimidir. Gök kapılarının açıldığı, seçilmiş bir insanın, kutlu nebinin kulaklarına Cebrail'in vahyi fısıldadığı mübarek zaman dilimidir. Bu vahiy mevsiminin sırrına erebilmek için oruç tutmak, nefsi terbiye etmek gerekir. Ramazan ayı rahmet ayıdır. Nasıl olmasın ki? Bu ay vahiy mevsimi, Allah'ın buyruklarının yeryüzüne iniş mevsimidir.

Nasıl ki, bahar yağmur mevsimidir, Ramazan da işte öyle vahyin rahmetle birleşerek göklerden indiği mevsimdir; vahyin baharıdır.

Müminin hayatı sabır ile şükür arasında geçer. İnanan insan için üçüncü bir yol yoktur ki! Çünkü üçüncü yol isyandır. İsyan insanî bir eylem olamaz, imanla bağdaşmaz. Oruç, sabrı ve şükrü harmanlayan, isyan kapılarını kilitleyen bir ibadettir. Onu diğer ibadetlerden ayıran, kişiye dolaysız ve vasıtasız şekilde kulluk bilincini hissettirmesidir. Oruç, insanlığa dünya kurulalı beri yârenlik eden, hem bedenini hem ruhunu sararak, insanı ötelere taşıyan manevî bir yolculuktur.

Oruç Ramazan'da bir başka anlam kazanır, oruç ve Ramazan ayrılmaz bir ikilidir. Araplar, kiri ve tozu silip süpüren yağmura ramzâ derler ya! Ramazan kelimesi bir görüşe göre buradan alınmıştır. Çünkü Ramazan, yağmurun, pisliği süpürdüğü gibi insanın kötü huylarını, nefsanî arzularını ve nihayet günahlarını silip süpürür. Bazıları 'Ramazan, güneşin kavurucu sıcağından taşların yanmasını anlatan ramaz kelimesinden türemiştir, derler. O vakit Ramazan, dünyadayken kulun süflî arzularını yakan bir kor olur, kötü arzuların yol açtığı günahlarla kulun cehennem ateşinde yanmaması için... Ramazan kelimesinin Allah'ın isimlerinden olduğu da söylenir. (Elmalılı Hamdi Yazır, *Hak Dini Kur'an Dili*, I, 642)

Ramazan ayında, sabır Ramazanlaşır. Bu ayda sabır, müminin benliğini kaplar, maddî gıdanın vücuttan çekilmesiyle, bunun yerini manevî gıda alır. Artık kalp, Allah'ın adı anıldığında ürperir, Allah'ın ayetleri karşısında imanla dolup taşar.

Ve Allah, kulun yegâne güven kapısı olur. Oruç açlığa, susuzluğa ve her türlü mahrumiyete karşı bir meydan okumadır. Peygamber'in ifadesiyle, *"Günahlara, kötülüklere kalkandır o!"* (Müslim, "Sıyâm", 162) İnsan, oruçluyken önünde duran yemeğe elini uzatmaz, şırıl şırıl akan suyu yudumlamaz. Katlanır, yoksunluğa ve açlığa; direnir zevke ve sefaya... Çünkü Ramazan, *"sabır ayı"*dır. (İbn Mâce, "Sıyâm", 43)

Ramazan ayı adını nereden alırsa alsın, kulun açlığını, susuzluğunu umursamayıp, nefsini sabırla terbiye ettiği, rahmet selinin göklerden inerek bencillik, hırs ve açgözlülüğü silip süpürdüğü aydır. Ramazan, bereketin, ilahî lütuf ve bağışlamanın adıdır. Ramazan, ötelerden gelen tatlı bir esintidir. Ayrılırken ardında rahmet, bereket ve kurtuluş esintileri bırakan bir rahmet rüzgârıdır o! Sabır ayı, sabır insanına dönüştürdüğü kula veda ederken, sanki inananların kulaklarına usulca fısıldar *"Sabredenlere ödülleri hesapsız verilir"* diye. (Zümer, 39/10)

Oruç insana sabrı öğretir. Efendimiz, sabır ve imanı ayrılmaz iki kardeş kabul etmemiş miydi? Allah Resûlü'nün dudaklarından, *"İman, sabırlı olmaktır"* sözleri dökülmemiş miydi? (İbn Hanbel, IV, 385) İmansız amel olur muydu? Sabır, amellerin özüydü. Ve Allah'ın Resûlü *"Oruç bu yüzden sabrın yarısıdır"* dememiş miydi? (İbn Mâce, "Sıyâm", 44)

Sabır ayı Ramazan! İmanın yarısını, kulluk sofrasına cömertçe sunan Ramazan! İmanın, İslam'ın, ihsanın beraberce meşke daldığı, gündüzleri başka rahmet, geceleri başka bereket Ramazan! Doğruyu yanlıştan, hakkı batıldan keskin bir sınırla ayıran Kur'an'ın göklerden rahmet sağanağı hâlinde nüzul bulduğu Ramazan! "Oku, oku..." sedalarıyla Hira mağarasının duvarlarında ilahî buyruğun dalga dalga yankılandığı Ramazan! Hübel'in gölgesi üzerine düşmüş hüzünlü şehrin matemini, çöle inen nurla parçalayan Ramazan! Orucun zamanlaştığı, göğün yerle buluştuğu, meleklerin saflar hâlinde yeryüzüne indiği esenlik ayı Ramazan! Ve on bir ayın sultanı Ramazan!

Sabır oruçta, oruç ise Ramazan'da sembolleşir. Diyor ki Peygamber: *"Ramazan ayı geldiğinde cennet kapıları ardına kadar açılır, cehennem kapıları ise sıkı sıkı kapatılır. Şeytanlar zincire vurulur. Ramazan boyunca her gece bir münadi seslenir: 'Ey iyilik isteyen! Durma iyilik yap. Ey kötülüğe yeltenen, kötülükten vazgeç' diye."* (Nesâî, "Sıyâm", 5)

Oruç tutmak tek başına büyük bir ödüldür. Oruç bir fırsattır. Yüce Allah bir kudsî hadiste şöyle buyurmaktadır: *"Âdemoğlunun yaptığı iyilikler on ile yedi yüz kata kadar katlanarak ödüllendirilir. Fakat oruç böyle değildir. Çünkü oruç bana aittir. Kişi süflî arzularını, yemesini, içmesini sadece benim rızamı kazanmak için terk ettiği için, oruçluya ödülünü ben veririm."* (Müslim, "Sıyâm", 164)

Öyle bir ibadettir ki oruç! Bir günlük oruçtan elde edilecek sevap, on ile yedi yüz arasında bir sayı ile çarpılır. Bir de bu orucun Ramazan ayında tutulduğunu dikkate aldığımızda, çok daha büyük sevap getireceği ortadadır. Tek başına Kadir gecesi bin aydan daha hayırlı olduğuna göre, Ramazan'ın, ibadetlerden elde edilecek sevaba kattığı bereket sınırsızdır. Dolayısıyla Ramazan hem maddî âlemde, hem de manevî boyutta bir bereketlenme ayıdır. Peygamber Efendimiz, *"Karşılığını yalnızca Allah'tan umarak Ramazan'ı, gündüzleri oruçlu, geceleri namaz*

kılarak geçiren annesinden doğmuş gibi günahsız olacaktır” (Buhârî, “Îmân”, 27) derken, bizlere büyük bir müjde vermektedir. Ümitlerin tükendiği, kulun “Eyvah! Günah batağına battım, helak oldum” dediği bir anda, bu müjde Hızır gibi yetişmektedir. Oruç, insanın günahlardan kararmış dünyasına ışık olmakta, kötü duyguların gönlün üstünde oluşturduğu puslu havayı Allah’ın nurundan aldığı feyiz ile darmadağın etmektedir.

Allah Resûlü, *“Beş haslet var ki, her kim onları bilerek ve inanarak yaparsa cennete girer”* diyor ve ekliyordu; *“Bu hasletlerin sahipleri, abdestin, rükûun, secdenin hakkını vererek vaktinde beş vakit namaz kılanlar, Ramazan orucunu tutanlar, güç ve imkânı varsa Kâbe’yi haccedenler, gönül rızasıyla verenler ve emanete riayet edenlerdir.”* (Ebû Dâvûd, “Salât”, 9)

Cibril hadisi diye bilinen hadiste de beyaz elbiseler içinde çölden gelen adam, Allah Resûlü’ne, iman, İslam ve ihsan hakkında sorular soruyor, Allah Resûlü’nün her cevabının ardından “Doğru söyledin” diye onu tasdik ediyordu. Şaşırılacak şeydi doğrusu. Sahâbe-i kirâm “Şuna bak!” diyorlardı, “Hem soruyor, hem tasdik ediyor!” Bilselerdi ki, beyaz elbiseli adam Cebrail’di. İşte o gün Allah Resûlü, İslam’ı *“Allah’tan başka ilah olmadığına ve Muhammed’in O’nun Resûlü olduğuna inanmak, namaz kılmak, zekât vermek, Ramazan orucunu tutmak ve güç ve imkân bulunduğu takdirde Allah’ın evini ziyaret edip haccetmek”* olarak tanımlıyordu. (Tirmizî, “İman”, 4)

Allah Resûlü *“İslam beş şey üzerine kurulmuştur”* dememiş miydi? *“Allah’ın bir kabul edilmesi, namaz kılınması, zekât verilmesi, Ramazan orucunun tutulması ve hac!”* (Müslim, “İman”, 19) Cebrail de bunu teyit etmişti işte.

Bu beş temelden biridir oruç, fakat o bir yönüyle de farklı bir ibadettir. Karşılığını Allah’ın *“Yalnız ben veririm”* dediği bir ibadet! Necidli adamın gözlerindeki ışıltıyı hâlâ canlı bir şekilde görür gibiyiz. Hani saçı başı darmadağın gelmişti Peygamber’in huzuruna. “Bana İslam’ı öğret” diyordu Allah’ın Resûlüne. Efendimiz ona İslam’ı anlatmaya başladı, *“İslam beş vakit namazdır”* buyurdu. Adam “Daha var mı Ey Resûl?” dedi, meraklı bakışlarla. Peygamber, *“Hayır, fakat nafile namaz kılıp kılmamak sana kalmış”* buyurdu. Allah Resûlü konuşmasına şöyle devam etti: *“İslam, Ramazan orucunu tutmaktır.”* Necidli’de heyecan had safhadaydı, sanki bir an evvel öğrendiklerini yerine getirmek ister gibiydi. “Daha var mı Ey Resûl?” diye atıldı. *“Hayır”* dedi Allah Resûlü. *“Fakat istersen nafile oruç da tutabilirsin”* Efendimiz sözünü sürdürdü: *“Bir de tabi zekât vermen gerekir”* Necidli “Daha var mı Ey Resûl?” dedi. Efendimiz *“Hayır, fakat istersen sadaka da verirsin”* buyurdu. Peygamber, Müslümanlığın gereklerini bu çöl adamına en sade dille anlatmıştı. Adam sevinç içindeydi. “Ne söylemişsen tam yapacağım, ne fazla ne eksik!” diyerek ayrıldı huzurdan. Resûlüllah, Necidli’nin ardından müjdeyi veriyordu ashâbına: *“Gerçekten dediğini yaparsa kurtuluşa erdi.”* (Müslim, “İman”, 8) Namaz, oruç, zekât el ele verip insanı kurtarabilirdi demek ki. Aslında bu müjdeyi Cebrail de bizzat vermişti Peygambere: *“İslam, ona hiçbir şeyi ortak koşmadan Allah’a kulluk etmen, farz kılınmış zekâtı vermen, Ramazan ayında oruç tutmandır”* diyerek. (Buhârî, “Îmân”, 37)

1. Ramazan Orucunun Serencamı

Aslında, cahiliye döneminde bilinen ve kullanılan on iki aydan birisiydi Ramazan ayı. Kur'an'da da "Haram Aylar" diye anılan ve Araplarca hürmet edilen, kan dökülmesi ve savaşılması yasak olan dört haram ayın (Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Receb) belli bir ayrıcalığı var idiyse de (Bakara, 2/197), Ramazan ayı için böyle bir özellik yoktu. Onu değerli ve ayrıcalıklı kılan, insanlığa gönderilen son rehber kitabın bu ayda indirilmesi, bin aydan daha hayırlı olan Kadir gecesinin bu ayda olması, temel ibadetlerden olan oruç farizasının bu ayda tutulması, teravih, mukabele, itikâf, iftar, sahur ve fıtır sadakası gibi önemli sünnetlerin hep bu ayda yaşanmasıydı. On iki ay içinde, Kur'an-ı Kerim'de adı anılan tek ay, Ramazan ayıdır. (Bakara, 2/183-187)

İnsanlığı sabır ve şükre davet ederek, ilahî rahmetin enginliğini yaşatmak için hicretin sekizinci ayında, Şaban ayının son gününde, Ramazan orucunu emreden ilk ayetler iniyordu:

"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı. Oruç, sayılı günlerdedir. Sizden kim hasta ya da yolculukta olursa, tutamadığı günler sayısınca başka günlerde oruç tutar. Oruca gücü yetmeyenler ise bir yoksul doyumu fidye verir. Bununla birlikte, gönülden kim bir iyilik yaparsa (mesela fidyeyi fazla verirse) o kendisi için daha hayırlıdır. Eğer bilirseniz oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır." (Bakara, 2/183-184)

Orucun geçmiş bütün ümmetlere farz olan bir ibadet olduğu gibi bizlere de farz olduğunu beyan eden bu ayetlerden, orucun insan terbiyesinde vazgeçilmez ve kadim bir eğitim vasıtası olduğu anlaşılıyor.

Oruç, nefsin aşağılık duygulardan arınması ve kötü davranışlardan sıyrılması için kişinin Allah'a tüm benliği ile teslim olup, günün belirli bir vaktinde yemeden, içmeden ve cinsel hazlardan uzak durması olarak özetlenebilir. Oruç ibadetinin, geçmiş ümmetler ve Muhammed ümmetine ayrımsız şekilde farz kılınmasında başka Kur'anî nüktelerin olduğu söylenebilir. Bu durumu kuşkusuz şu ayet çok güzel açıklar: *"Sizden her biriniz için bir yol ve tarz belirledik. Allah dileseydi sizi bir tek ümmet yapardı. Fakat O verdiği nimetler karşısında sizi imtihan etmek için böyle yapmıştır. Haydi, Allah'ın mağfiretine yarışın"* (Maide, 5/48)

Demek ki, insanoğlunun hem çağdaşları arasında bir hayır yarışı var, hem de geçmiş ümmetlerle bir yarış ve rekabeti var. Yüce Allah aynı ayetlerde orucun Allah'a karşı gelmekten sakınmak yani takva için olduğunu söylüyor. Zira oruç ibadeti sayesinde hem beden sıhhat bulur, hem de insan manevî bir temizlenme sürecine girer. Oruç sayesinde insanı kötülüğe sürükleyecek ve şeytanın tuzağına düşürecek bazı kötü duygu ve davranışlardan uzak durulmuş olur. Peygamber Efendimiz bu anlamda *"Gençler! Sizden evlenebilecekler evlensin. Evlenmeye gücü ve imkânı olmayanlar ise oruç tutsun. Çünkü oruç cinsel arzuları kontrol altına alır"* buyuruyor. (Ebû Dâvûd, "Nikâh", 1)

Kaynaklarda geçmiş ümmetlere farz olan orucun her ayın üç günü olduğu belirtilmektedir. Nuh Peygamber'den itibaren İslam'ın ilk yıllarına kadar oruç uygulaması bu şekilde olmuştur. Buradan anlaşılıyor ki, Ramazan orucunun emredilmesi belli aşamalardan geçerek gerçekleşmiştir. Dolayısıyla namaz ibadetinde olduğu gibi oruç ibadetinde de bir tedricilik söz konusudur. Ve her iki

ibadet de üç defa değişikliğe uğramıştır. Ramazan orucu emredilmeden önce Allah Resûlü, her ayın üç gününde ve aşure gününde oruç tutardı. (Müslim, "Sıyâm", 124) Hakem b. A'rac anlatıyor: "İbn Abbas'a Aşure günü orucunu sordum. İbn Abbas 'Muharrem hilâlini gördün mü, günleri saymaya başla ve dokuzuncu günü oruçlu olarak sabahla' dedi. Ona 'Allah Resûlü böyle mi yapıyordu?' dedim. 'Evet, böyle yapardı' dedi." (Müslim, "Sıyâm", 132)

Daha sonra yukarıda zikrettiğimiz *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı."* (Bakara, 2/183-184) sözleriyle başlayan ayetler nazil olmuştur. Ayet müminlere bir esneklik ve muhayyerlik tanımıştır. Buna göre hasta ya da yolculukta olanlar Ramazan orucunu Ramazan ayı içinde tutmayabiliyorlar, daha sonraki bir zamanda bunu telâfi ediyorlardı. Sağlıklı olup yolcu olmayanlar ise, 'oruç tutmak' ile 'oruç tutmak yerine her gün için bir yoksulu doyurmak' arasında serbest bırakılıyordu. Bunlardan oruç tutmadıkları her güne karşılık bir fakiri doyurma alternatifini kullananlar, dilerlerse birden çok fakiri de sofralarına buyur edebiliyorlardı. Ve bu bir âlicenaplık ve iyilik olarak nitelendiriliyordu.

Bir süre sonra Allah tarafından oruç ibadetinde bir düzenleme yapıldı. Bu sefer *"O sayılı günler insanlar için bir hidayet rehberi, doğru yolun ve hak ile batılı birbirinden ayırmanın apaçık delilleri olarak Kur'an'ın kendisinde indirildiği Ramazan ayıdır. Öyle ise içinizden kim bu aya ulaşırsa onu oruçla geçirsin. Kim de hasta veya yolcu olursa tutamadığı günler sayısınca başka günlerde tutsun. Allah size kolaylık diler, zorluk dilemez. Bu da sayıyı tamamlamanız ve hidayete ulaştırmasına karşılık Allah'ı yüceltmeniz ve şükretmeniz içindir."* (Bakara, 2/185) ayeti indirilmişti. Böylece oruç ibadeti Ramazan ayına erişen herkes için farz kılınmış oluyordu. Fakat bir önceki ayetlerde de belirtilen yolculuk ve hastalık durumu dikkate alınıyor, bu durumdaki kişilerin orucu kaza etmelerine imkân veriliyordu. Ayetin hükmüne göre, yine oruç tutamayacak kadar güçsüz ve yaşlı olanların tutamadıkları günler karşılığında fakirleri doyurmalarına ilişkin izin, geçerliliğini koruyordu. (Ebû Dâvûd, "Salât", 28)

Oruç ibadetinde üçüncü bir değişiklik ise şuydu: İlk zamanlarda Ramazan orucu tutanlar gece uyumadıkları müddetçe yiyebiliyor, içebiliyor, eşleriyle birlikte olabiliyorlardı. Bir gün Sırma adındaki sahâbî yorgun argın evine geldi. Namazını kıldı, uyuyakaldı. Uyandığında sabah olmuştu. O zamanki uygulamaya göre, gecenin bir vakti uyunmuş olsa artık bir şey yiyip içilemiyordu. Sırma, yorgunluğunun üstüne aç bir hâlde sabaha erişmişti. Peygamber Efendimiz, Sırma'yı bitap bir hâlde görünce sordu: *"Ne oluyor, seni çok bitap görüyorum?"* Sırma, olanı biteni anlattı. Yorgunluğun ve açlığın üstüne iftar edemeden ikinci günün orucuna başladığından dert yandı. Benzer bir olay da Hz. Ömer'in başına gelmişti. Bunun üzerine Cenab-ı Hak şu ayeti indirmiştir:

"Oruç gecesinde kadınlarınıza yaklaşmak size helal kılındı. Onlar sizin için birer elbise, siz de onlar için birer elbisesiniz. Allah sizin kendinize kötülük ettiğinizi bildi ve tövbenizi kabul edip sizi bağışladı. Artık (Ramazan gecelerinde) onlara yaklaşın ve Allah'ın sizin için takdir ettiklerini isteyin. Sabahın beyaz ipliği (aydınlığı) siyah ipliğinden (karanlığından) ayırt edilinceye kadar yiyin, için sonra akşama kadar orucu tamamlayın…" (Bakara, 2/187)

2. Oruçla Takvaya Erişmek

Takva, Allah'ın rızasını kazanmak için sahip olunması gereken bir hazine, nefsin zulüm ve günaha bulaşmış ellerine vurulan bir kelepçe, ruha ait olduğu ilahî esintiyi ilham eden bir rehber ve kişinin kendisini muhtemel tehlikelere karşı emniyete alması hâlidir. "Allah'ın emirlerine uyup yasaklarından kaçınmak" olarak insan hayatında yansımasını bulan bu hâl insanın bütün eylemlerinde ona manevî bir kalkandır, insanı kötülüklerden koruyan manevî bir zırhtır. Takva, kulu Allah'ın rızasını aramaya iten bir enerjidir.

Takva, Yaratan'ın azamet ve ihtişamı karşısında insanı hayranlık, dehşet ve ürperti ile beraber aşk ve muhabbet duygularıyla karışık bir şekilde Allah'tan korkmaya iten, kişiyi her davranışında ölçülü olmaya, kalp kırmamaya, başkalarını düşünmeye, Allah'ın sevgisini kazanmak için hayır yollarını aramaya sevk eden bir sakınma hâlidir.

Takva yanında sabrı (Âl-i İmrân, 3/120), imanı (Âl-i İmrân, 3/179), ıslahı (Nisâ, 4/129), şükrü (Âl-i İmrân, 3/123), ihsanı (Mâide, 5/93) namazı (En'âm, 6/72), zekâtı (A'râf, 7/156) ve orucu ister.

Takvaya talip olan kul, feryadı, nankörce inkâr etmeyi, bozgunculuk ve her türlü kötülüğü, haksız kazanç ve faizi terk eder. Takva, sabretmek, sabrı toplu bir dayanışmaya dönüştürmek, her türlü şer, kötülük ve düşmana karşı ruhen ve maddeten uyanık olmak gibi eylemlerle kol kola verip felâh ve başarının kapılarını açar. (Âl-i İmrân, 3/200)

Takva zorlukları kolaylıklara dönüştürür. (Leyl, 92/7) günahları siler (Mâide, 5/65), bereket kapılarını açar. (A'râf, 7/96) İnsanları sorumlu oldukları aileleriyle beraber cehennem ateşinden korur. (Tahrîm, 66/6) Allah'ın sevgisine ulaştırır (Âl-i İmrân, 3/76), Allah'ın dostluğunu kazandırır. (Câsiye, 45/19)

Takva mümini altlarından ırmakların aktığı cennet bahçelerine, naîm bağlarına (Tûr, 52/17) kavuşturur. Takva sayesinde inananlar cennetlerde ve ırmakların kenarlarında, güçlü olan Yüce Allah'ın huzurunda hak meclislerine erişirler. (Kamer, 54/55) Takva sahipleri gölgelerde ve pınar başlarında (Mürselât, 77/41), güven yurdunda (Duhân, 44/51), onlar için hazırlanmış, genişliği göklerle yer kadar olan cennetlerde sonsuz mutluluklara kanat açarlar (Âl-i İmrân, 3/133). Onlar dünyanın bin bir cefası ve rezaleti içinden sonsuz mağfiret ve nihayetsiz rızıklanmaya doğru yolculuklarını muhteşem bir sonuçla tamamlayarak Rablerinin katında ilahî dergâha yüz süreceklerdir. Daha büyük bir ödül olabilir mi?

İşte oruç, insanın kötülüklere karşı oluşturduğu manevî korunma hâli olan takvayı, muhkem ve sağlam bir kalkana dönüştüren bir ibadettir. Allah Resûlü *"Oruç kalkandır"* derken, müminlerin takva elbisesine bürünmelerini murat etmiş olmalı. (A'râf, 7/26) Belki mümin belirli bir vakit kendisini yemeklerden, dünyanın fani ve yok olmaya mahkûm azıklarından mahrum etmiştir, ama Allah'ın *"Azıklanın, en iyi azık takvadır"* (Bakara, 2/197) emrinin sırrına ermiştir. Oruç sayesinde ruhunu ve gönlünü takva ile beslemiştir.

Mevla, *"Ey iman edenler! Allah'a karşı gelmekten sakınmanız ve takvaya erişmeniz için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı…"* (Bakara, 2/183-184) diyerek bizleri oruç tutmaya teşvik eder. Orucun hedefini, takvaya

erişmek yani insanın Allah'a duyduğu aşk ile O'nun ilahî azameti karşısında hissettiği korkunun karışımını anlatan duygu hâline ulaşmak olarak belirler. Mümin böylece her türlü değersiz duygudan arınacaktır. Salih amellere, Allah'ın rızasına uygun güzel işlere yönelecektir.

3. Ramazan Hilâli

Kâinattaki her şey kendi diliyle Allah'ın cemal ve celalini dile getirir. En usta sanatkârlar, gözlerini alamadıkları kâinattaki eşsiz güzellik ve ihtişam karşısında, en iyi sanatkârın, gerçek var edenin Allah olduğunu itiraf ederler. Allah bu harika varlık dünyası içinde *"gökteki ayı nur kılmış, güneşi de kandil yapmıştır."* (Nûh, 71/16) Güneş, ay ve yıldızlar, tıpkı diğer varlıklar gibi Allah'ın var ve bir olduğunu ispat eden birer kanıt olarak her gün ve gece bizleri selâmlarlar. Bu varlıkların pek çok faydalarından biri de bize kılavuzluk yapmalarıdır.

Zamanın ölçülmesi ve yönün tayin edilmesi, Müslümanların ibadet hayatları açısından önem taşır. Çünkü ibadetlerimizi yapabilmek çoğu zaman belli vakitlere bağlıdır. Söz gelimi dinin direği olan namaz, vakitlere bağlı bir ibadettir. Aynı zamanda namaz kılmak için kıble yönünü de belirlemiş olmak gerekir. Namaz ibadeti bu hâliyle günde beş kere insana zaman ve mekânı hatırlatır.

Hac, vakte bağlı olarak yapılır ve Ramazan orucu, Ramazan ayında tutulur. İbadetlerimizde zaman ölçüsü olarak aldığımız sistem, kamerî sistemdir. Yani ibadetlerin vakti ayın hareketlerine göre belirlenir. Kur'an-ı Kerim'de *"Allah katında ayların sayısı 12'dir"* (Tevbe, 9/36) anlamındaki ayette geçen 'şehr' kelimesi Arapça'da ayın dünya etrafındaki bir tam turuna verilen isimdir.

Yüce Allah, Ramazan ayına erişen müminlerin oruç tutmalarını emretmiş, Allah Resûlü de *"(Ramazan) hilâlini gördüğünüzde oruç tutmaya başlayın, (Şevval) hilâlini gördüğünüzde bayram edin. Hava bulutluysa Şaban ayını otuz gün kabul edin"* (Buhârî, "Savm", 5) buyurarak Ramazan orucunun ne zaman tutulacağını haber vermiştir.

Dinî kaynaklarımızda "rü'yet-i hilâl" olarak adlandırılan "hilâli görmek", bir ibadetin başlayıp bitmesine ölçü olduğu için inananlar hilâli görebilmek maksadıyla gözlem yapagelmişlerdir. Bunun için Ramazan'ın başlangıcını belirlemek üzere Şaban ayının 29. gününden başlayarak hilâl gözetlenir. Aynı şekilde Ramazan ayının çıkıp Şevvâl ayının girdiğini anlamak için Ramazan'ın 29. gününden başlayarak Şevval hilâli gözetlenir. Ramazan'dan önceki Şaban ayının 29. gününde hava bulutlu ve kapalıysa, hadiste belirtildiği üzere Şaban ayı 30 çekiyormuş gibi kabul edilir.

Her Ramazan gününde imsak ve iftar vakti de gökyüzüne bakılarak anlaşılır. Ayette geçen "beyaz iplik ve siyah iplik", gökyüzünde güneşin konumuyla ilgili birer kinayedir. Gökyüzü takvimi bizim için ibadetlerimizi kolaylaştıran bir nimettir. İslam ülkelerinin bu kocaman takvim ellerindeyken ihtilâfa düşmelerini anlamak zordur.

Bir bölgede Ramazan orucuna başlama ve bayramın gelişi konusunda çoğunluğa ait fikir birliği olması, orada yaşayanlar açısından bağlayıcıdır. Müslümanlar namaz vakitlerini belirlerken nasıl takvimlere bakmakta bir sakınca

görmüyorlarsa, aynı rahatlıkla Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, Kandilli Rasathanesi'nin tespitlerine göre ilan ettiği imsak vakitlerine de gönül huzuru içinde uymalıdırlar. Umulur ki, bütün Müslümanlar ortak çalışmalar sonucunda bazı zamanlarda Ramazan'ın başlangıç ve bitişiyle ilgili ayrılıklardan kurtulurlar ve *"Topluca Allah'ın ipine sarılın ve gruplara ayrılmayın"* ayetinin (Âl-i İmrân, 3/103) sırrına ererler.

4. Ramazanı Karşılamak

Allah Resûlü Ramazan'ın gelişini sevinç içinde karşılar, ashâbına bu ayın bereketini müjdelerdi. Bir aylık bir zaman diliminin on bir ayın başına sultan olması, Kadir gecesinin bin aydan daha çok hayır ve kazancı kulun önüne sermesi, Ramazan ayında yapılan ibadetlerin diğer zamanlardakine göre daha sevaplı olması berekettir. Ramazan ayında yeryüzü uhrevî bir havaya bürünür. Sanki her şey Ramazan'a "Hoş geldin" demek için sıraya girer. Ramazan'ın getirdiği rahmetten nasibini almak için can atar. Kadir gecesinde melekler yeryüzüne süzülerek iner, o gecenin sabahında doğan güneş, meleklerin saçtığı ışık huzmelerine gıpta eder. Allah Resûlü'nün *"O öyle bir gecedir ki, sabahında güneş parlak doğmaz"* (Tirmizî, "Savm", 72) dediği Kadir gecesinde, 'acaba meleklerin kanatları mı güneşin ışıklarına mani olur, yoksa güneş bu nur sağanağı karşısında duyduğu mahcubiyet ile ziyasını mı kaybeder?' bilinmez. Fakat özellikle Kadir gecesi ve tüm Ramazan ayı bir bereket mevsimi olur. Artık başı rahmet, ortası mağfiret ve sonu cehennem azabından azade olma ayı gelmiştir.

Camilerimizde hummalı bir faaliyet başlar. Kur'an mukabeleleri ve hatm-i şerifler, zikir ve virdler; kündekârî minberleri, çini mihrapları, yaldızlı kubbe duvarlarını aşarak göklerde meleklerin tesbihatına karışır. Teravihe çoluk çocuk giden aileler, gelecekte cennet bahçelerindeki ırmak kenarlarında şen şakrak hâllerinin provasını yapar gibidirler. Kalem gibi minarelerde "Hoş geldin on bir ayın sultanı" yazan mahyalar, bu ayı en güzel şekilde ağırlamak için duyduğumuz heyecanın, sanki evlerimizin duvarlarına, şehrimizin caddelerine ve köyümüzün sokaklarına sığmayıp şehirlerimizin ufuklarına doğru taştığının bir ifadesidir.

Bu ay gerçekten onu güzel karşılamaya layıktır. Bu sebeple Allah Resûlü, Ramazan'ın karşılanması ile ilgili olarak birtakım tedbirler almıştır. O, *"Ramazan'dan önceki bir iki günü oruçlu geçirmeyin"* diyerek uyarıda bulunmuştur. (Müslim, "Sıyâm", 21) Bunun sebebi, Ramazan'dan önceki birkaç günün şek günü sayılmasıdır. Zira bu günler Ramazan hilâlinin müminlerce görülmeye çalışıldığı ve Ramazan ayının bir an önce başlamasının iple çekildiği günlerdir. İslam âlimlerinden Süfyân es-Sevrî, Mâlik b. Enes, Abdullah b. Mübârek, Şâfiî, Ahmed b. Hanbel gibi âlimler çok açık biçimde şek gününde oruç tutmayı hoş karşılamadıklarını belirtmişlerdir. (Tirmizî, "Savm", 3)

Allah Resûlü hilâl görüldüğü zaman Ramazan'ın inananlara tüm bereketiyle gelmesi ve onlara huzur vermesi için dua etmiştir. Zira inananlar için *"Allah'a inanarak ve karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan orucunu tutanın geçmiş günahları bağışlanır"* (Nesâî, "Sıyâm", 39) hadisindeki müjdeye mazhar olma

fırsatı doğmuştur.

Nasıl ki, Ramazan ayına önceden açılan yufkalar, kesilen erişteler, çarşı pazardan alınan erzaklarla maddî bakımdan hazırlanıyorsak, işlediğimiz günahlara bir daha dönmemek üzere ettiğimiz tövbelerle ve yaptığımız bağışlanma yakarışlarıyla da manevî bir hazırlık yapmalıyız. Ramazan'a özgü güllaç, künefe, baklavalarla soframızı süslediğimiz gibi, teravih namazları, uykuya inat kıyama durduğumuz teheccüd namazları, sonunu sabah namazına bağladığımız sahur yemekleri ve dilimizden düşürmediğimiz zikir ve virdlerle de gönlümüzü tatlandırmalıyız. Bu ayda her zamankinden daha fazla Kur'an'ı anlamaya, ruhumuzda diğer aylarda meydana gelmiş hasarları tedavi etmeye çalışmalıyız. Rabbimizin Ramazan ayında günahlarımızı bağışlaması için var gücümüzle uğraşarak, yepyeni bir dimağ ve şuurla taze ve nurlu bir bayram sabahına uyanmalıyız.

Allah Resûlü'nün *"Günahlarını bağışlatmadan Ramazan'ı geçirmiş olanın burnu yere sürtünsün"* (Tirmizî, "Daavât", 100) dediği kimselerden değil, *"İnanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan'ı ihya edenlerin geçmiş günahları bağışlanır"* müjdesini verdiği insanlardan olmak için, ha gayret!

B. Orucun Prensipleri

1. Ramazan Orucuna Niyet

Ameller niyetlere göredir. Hicretler niyetlere göredir. Niyeti Allah'ın rızasını kazanmak olanın hicreti kabul edilir. Hicret yolculuğunun ardında bir ganimete, dünyalık bir imkâna ulaşma kastı varsa, kişi ancak bu niyetinin karşılığını görür. Ramazan orucu da bir hicrettir. Bu ayda sadece melekler yeryüzüne inmez, insan da ruhen Allah'ın rahmet ve bereketine doğru hareket hâlindedir. Ramazan hicretimiz, Hira'da Allah Resûlü'nün Cebrail ile ilk buluşma anının heyecanına ortak olmak istercesine coşkun olmalı, Ramazan gecelerinin sahurlarının aydınlığında ettiğimiz niyetler, Hira'ya, Beytü'l-izze'ye, Beyt-i Ma'mûr'a duyduğumuz hasretle dolmalıdır.

Allah Resûlü, "Amel ve davranışlar, niyete göredir. Herkes için niyetinin sonucu vardır. Hicretinde, (niyeti) Allah'a ve Peygamberine hicret etmek olan, Allah'a ve Peygamberine hicret etmiş olur. Hicret etmekteki (niyet ve amacı) bir dünya nimetine nail olmaktan ibaret olan kişi, o nimeti elde eder; hicretteki amacı bir kadın olan kişi, onunla evlenir. Herkesin hicreti hicret ettiği şeye göre değişir" buyurur. (Müslim, "İmâre", 155)

Namaz kılmak için niyet ettiğimiz gibi, Ramazan orucunu tutmak için de niyet ederiz. Niyetlerimiz kalbimizde başlar, sonra dudaklarımızda kelimeler olarak ifadesini bulur. Kalple yapılan niyet yeterlidir aslında. Çünkü Allah, açıktan söylenenleri de kalp ve gönüllerin derinliklerinde saklananları da bilir. (Nahl, 16/23) Bununla birlikte dille niyet etmek hoş bir davranış olarak kabul edilir.

Şâfiîler ve bazı Mâlikî âlimler oruca başlarken niyet etmeyi rükün yani vazgeçilmez bir gereklilik olarak kabul etmişlerdir. İmsak da niyet de orucun iki rüknüdür. Bunlara göre oruç için niyet edilmediği takdirde sabahtan akşama kadar aç kalmak oruç tutmanın yerine geçmez. Bu bakımdan farz, vacip ve nafile

bütün oruçlarda niyet etmek gerekir.

Ramazan orucu için orucun adını söylemeksizin mutlak niyet yeterlidir. Hatta adak ve nafile oruçlar için de böyledir. Bununla beraber tutulacak orucun ne orucu olduğunun belirtilmesi daha güzel bir davranıştır. Ramazan oruçlarımıza geceleyin ve sahur yemeği yiyerek "Yarınki Ramazan orucunu tutmaya niyet ettim" şeklinde niyetlenmemiz en güzel olandır. Ameller niyetlere göre olduğuna göre, niyetlerimiz ne kadar halis ve samimi olursa, tuttuğumuz oruçlar da o derece bizi Allah'ın rızasına götürmeye vesile olacaktır.

2. Ramazan Orucunun Yükümlülüğü

Aklı başında, sağlam ve yerleştiği yerde bulunan (yolcu olmayan) her Müslüman, kesin sınırlarla belirlenmiş olan Ramazan orucunu tutmakla mükellef kılınmıştır. Kadınlardan hayız ve loğusalık hâllerinde olanlar ise, bu günlerde Ramazan orucunu tutmayıp, sonra birebir kaza ederler. Allah'a ve İslam'ın hak din olduğuna inanmayan insanlar, İslam'ın güzelliklerinden mahrumdurlar. Onların bu güzelliklere erişebilmeleri için öncelikle ruh ve gönüllerinin hidayet nuruyla aydınlanması gerekir. Akıl, ibadetleri yerine getirebilmek için imandan sonra ikinci şart olduğu için Allah Teala akıl hastalarını ibadetlerle yükümlü tutmamıştır. Ergenlik yaşına gelmemiş çocuklar için de oruç sorumluluğu yoktur. Fakat çocuklarımızın oruca alışmaları, ibadetlere ısınmaları için onları küçüklükten itibaren namaz kılmaya, oruç tutmaya, Allah'a dua etmeye teşvik etmek gerekir.

Hanım sahâbî Rübeyyi' bint Muavviz, Müslümanlar için orucun ilk şekli olan aşure orucuyla ilgili şu hatırasını anlatmaktadır: "Allah Resûlü aşure gününün sabahı Medine'nin etrafındaki köylerdeki Ensâr'a *'Oruç tutacağız niyetiyle sabaha erişenler de, oruca niyetli olmayanlar da oruç tutsunlar'* diye haber göndermişti. Biz Allah Resûlü'nün bu emrinden sonra hem kendimiz oruca niyet edip, o gün oruç tuttuk, hem de mümkün olduğunca çocuklarımıza oruç tutturduk. Oruç günlerinde biz hanımlar mescide gider, yavrularımıza renkli yünlerden oyuncaklar hazırlar, onlardan biri açlığını hatırlayıp yiyecek istediğinde (emzik gibi) bunları ağızlarına verirdik" (Müslim, "Sıyâm", 136)

Biz de yavrularımıza oruç tutmanın lezzetini tattırmalıyız. Bırakalım onlar da bizimle sahura kalkmanın huzuruna ersinler. Gecenin karanlığında bütün aile sırf Allah rızasını elde etmek için sıcacık yataklarını terk edip tatlı bir telaşla sofrayı hazırlarken, sofraya ekmeği evin küçük oğlu götürsün, bardaklara suyu evin küçük kızı doldursun. Sahurun kazanç yemeği olduğunu hissetmek onların da hakkıdır. Küçücük yürekleriyle ertesi günün orucuna niyetlenmeleri ve sofra başında minik elleriyle dualarımıza ortak olmaları, bizim için de büyük bir kazanç değil midir? Çok küçük olanlara Anadolu'da tekne orucu diye anılan yarım günlük aç kalma uygulamasını yaptırmak, araya merdiven niyetine öğle yemeği koyup iftara dek tekrar oruçlu kalmasını sağlamak, ileriki yaşlarında tutmakla yükümlü oldukları oruçlarını daha rahat tutma imkânı verecektir.

a. Fidye

"Sizden Ramazan ayına yetişenler o ayda oruç tutsun" (Bakara, 2/185) mealindeki

ayet nazil olana kadar, Bakara suresinde fidye ayetindeki (Bakara, 2/184) *“ve ale’llezîne yutîkûnehu”* ifadesinin hem “oruca güç yetiremeyenler” hem de “zorlukla güç yetirenler” anlamına açık olması nedeniyle, sahâbe-i kirâmdan dileyen oruç tutmuş, dileyen tutmamıştır. Onlar bunun yerine tutmadıkları gün sayısınca fidye vermiştir. Fidye, bir fakiri doyurmaktır.

Bakara suresinin 185. ayeti nazil olduktan sonra bu genişlik daraltılmış ve oruç tutmaya gücü olanlarla ilgili fidye seçeneği kaldırılıp, bu durum sadece yaşlı ve hastalar için ruhsat olarak devam etmiştir. Dolayısıyla yaşlı kadın ve erkekler, şeyh-i fâni olarak adlandırılan kocamış, elden ayaktan düşmüş, güçleri kalmamış, açlık ve susuzluğa dayanamayan ihtiyarlar oruç tutmazlar. Allah pek çok hikmetiyle beraber onlar da orucun lezzetinden nasiplensin diye onların fidye vermelerini emretmiştir.

Ramazan’da hasta olanlar da tutamadıkları günleri Ramazan’dan sonra kaza ederler. Fakat mütehassıs ve Müslüman bir doktor tarafından, ömrü boyunca oruç tutmaması gerektiği söylenen hastalar fidye verirler. Emzikli ve gebe kadınlar Hanefî mezhe-bine göre Ramazan’da tutamadıkları oruçlarını sonradan kaza ederler. Bazı âlimler, onların sadece fidye vereceklerini, bazıları ise hem fidye verip hem de kaza etmeleri gerektiğini söylerler.

Yüce Allah “*İçinizde hasta olan veya yolculukta bulunan, tutamadığı günlerin sayısınca diğer günlerde tutar*” (Bakara, 2/184) ayetiyle Ramazan’da hasta ve yolcu olanlara oruçlarını bu hâlleri düzelince kaza etme imkânı vermiştir. Ayetin sonundaki “*oruç tutmanız sizin için daha hayırlıdır*” ifadesi, zarar ve meşakkat olmadığı takdirde onların da oruç tutmalarının daha faziletli olduğunu bildirmektedir.

Hayızlı ve loğusa kadınlar ise oruç tutamazlar. Bu hâlleri geçtikten sonra oruçlarını kaza ederler. (Buhârî, “Hayız”, 20)

Fidyenin miktarı bir fakir doyumluğudur. Oruç tutamayacak kadar yaşlanmış veya iyileşmeleri söz konusu olmayan ve bir hastalık nedeniyle oruca takati bulunmayan bu kişiler, oruç tutma zevkinden mahrum olmaktadırlar. Onların bu mahrumiyetini kısmen de olsa telâfi etmek ve onların da Allah rızası için Ramazan’da bir şeyler yapmalarına imkân sağlamak için Yüce Allah fidye vermelerini emretmiştir. Üstelik fidye bir fakiri doyurma şeklinde olup, oruç ibadetindeki aç kalma ile yakından ilgili olan bir uygulamadır.

Fidye olarak bir yoksulu doyurmak her zaman pratik bir şey olmadığı için klasik kaynaklarda âlimlerimiz günün ekonomisi için önemli olan birtakım ürünleri esas alarak fidye miktarı için bir ölçüt geliştirmişlerdir. Bu ürünler buğday, un, arpa, kuru üzüm ve hurmadır. Buğday ve unun fidye karşılığı yarım sâ (yaklaşık 1460 gr.); arpa, kuru üzüm ve hurma cinsinden fidye ölçüsü ise 1 sâdır. (yaklaşık 2920 gr.) Aslında fidye miktarıyla ilgili belirlenmiş ilkeler daha sonra ele alacağımız fitre (sadaka-i fıtr) için de geçerlidir.

Kolaylık olması bakımından her yıl fitre ve fidye miktarları duyurulur. Zaten fitre ve fidye değer olarak eşittir. Burada dikkat edilmesi gereken nokta, âlimlerimizin kendi dönemlerinde tarımsal üretim şekillerine göre belirledikleri bu miktarlarla ilgili duyurulan asgari fitre ve fidye miktarının üstüne çıkılabileceğidir. Bir Müslüman’ın fitre ve fidye vermekle yükümlü olması için

belirlenen zenginlik ölçüsü, 80.18 gram altındır. Bu nisap miktarına sahip Müslüman, dilerse asgari taban olan buğday cinsinden fitresini ve fidyesini verebileceği gibi, varlıklı bir kişiyse dilediği takdirde hurma cinsinden hesaplayarak da fitre ve fidyesini verebilir. Hatta bazı gönlü zengin kardeşlerimizin en kaliteli hurma cinslerini ölçü alarak fitre ve fidyelerini vermelerinde büyük sevap vardır.

b. Seferîlik

Yolculuklar, ardında çok değişik şeyleri saklar. Bazen bir kurtuluş, bazen bir sevinç, bazen bir kavuşma ve çoğu zaman ayrılık, hasret ve hatta ölüm vardır yolculukların ardında. Peygamber Efendimiz de hayatı boyunca çok değişik yolculuklara çıkmıştı. Sevgili annesini yine bir yolculukta kaybetmişti. Çocukken Bizans'ın Busra şehrine yaptığı yolculuk bir sırrı ifşa etmişti, gören gözlere… Bu yolculukta peygamberliğinin ilk alâmetleri bir rahip tarafından dile getirilmişti. Geçimini sağladığı ticarî yolculukları ise, Allah Resûlü'nü Haticetü'l-Kübrâ ile mutlu bir yuva kurmaya götürmüştü. Bu yuva, insanlığa Hazreti Fâtıma gibi bir güzide hanımı armağan etmişti.

Ve Hicret yolculuğu! Allah Resûlü'nün, Allah'ın emri gereği, can dostu Ebû Bekir ile yaptığı yolculuk! Arkasında silahlı adamlar, önünde çöl! Aman Allah'ım! Bu sahne tanıdıktı aslında. Kureyş, Musa Peygamberin ardındaki Firavun kesilmişti. Önlerindeki çöl ise, kıvrım kıvrım tepeleri ve güneşin ısıttığı kumlarıyla Kızıl Deniz misaliydi. Fakat endişe edilecek bir şey yoktu. Musa Peygamber için denizi yaran Allah, Muhammed Mustafa (s.a.s.) için de çöle boyun eğdirirdi.

Allah Resûlü, yol arkadaşıyla birlikte karanlık bir mağaraya sığındı. Kuşkusuz mağaranın çelikten kapıları yoktu. Mağara, aşağıya doğru uzanan bir dehliz görüntüsündeydi. Tepedeki delikten içeri giriliyordu. Kana susamış silahşorların mağaranın ağzına dayanması an meselesiydi. Allah Resûlü ve mağara arkadaşı bekliyordu. Efendimiz, Ebû Bekir'i teskin ediyordu. Biliyordu ki, mağaradaki üçüncü kişi Allah'tır. Ve onları koruyup gözetecek olan da O'dur. Birden mağaranın girişi, Kur'an'ın yapıların en zayıfı olarak nitelediği (Ankebût 29/41) örümcek ağıyla kaplandı. Evlerin en zayıfı silahşorlara geçit vermemişti işte! (İbn Hanbel, I, 348)

Ya Miraç yolculuğuna ne demeli? Kuşkusuz yolculukların en güzeliydi o. Bir o kadar da en haşmetli olanı. Kolay değildi ilahî dergâha yüz sürmek, Allah ile konuşmak. Fakat her yolculuk Cebrail ile olmuyor ki! Yalnız ilerledi Allah'ın huzuruna Allah Resûlü. Ve o bize Allah'a sığınmayı öğretti. Yanımızda sanki Cebrail, sanki Ebû Bekir es-Sıddîk ve sanki kendisi varmış gibi güçlü olalım diye.

Yola çıkan insan, evinden, yurdundan ayrılarak çoğu defa sevdiklerinden çok uzaklara gider. Yolculuk sırasında çeşitli sıkıntılarla karşılaşır. İstediği zaman yemek yiyemez, istediği zaman uyuyamaz. Yolda birtakım aksiliklerle karşılaşma ihtimali de vardır. Bazen yolculuğun muhtemel sıkıntılarına yolun güvenli olmaması da eklenir. Yüce Allah bu meşakkatli yolculukları kolaylaştırmak için kullarına ikramda bulunmaktadır. Seferî olan kişi dört rek'atlık farz namazı kısaltarak iki rek'at kılar. Kur'an, *"Yeryüzünde sefere çıktığınızda, kâfirlerin size bir*

fenalık yapmasından korkarsanız, namazı kısaltmanızda sizin için bir sorumluluk yoktur” (Nisâ, 4/101) diye müjdelemiyor mu bizi?

Ya’lâ şaşkın, Ömer’in kapısına dayanmıştı. “Ayet bize bu kolaylığı tanıyor, fakat şimdi her yer emniyet içinde. Yolculuklarımızda niye namazlarımızı kısaltalım ki?” diyordu. Hazreti Ömer kendinden emin konuşmaya başladı. Ömer’di o. Öncüydü. Hiç kimsenin aklına gelmeyen pek çok şey önce onun aklına gelirdi. Hazreti Ömer, Ya’lâ’ya “Ben aynı soruyu Allah Resûlü’ne sormuştum. Allah Resûlü *‘Bu, Allah’ın size verdiği sadakadır. Allah’ın sadakasını kabul ediniz’* demişti” diye cevap verdi. (Müslim, “Salâtü’l-Müsâfirîn ve Kasruhâ”, 4) Allah’ın kuluna olan sadakası hiç kabul edilmez miydi?

Ve Allah’ın bir sadakası daha! Yolculuk sırasında dileyenin oruç tutması, dileyenin tutmaması! (Nesâî, “Sıyâm”, 56) Sahâbe bize şu bilgiyi veriyor: “Ramazan ayında Allah Resûlü ile yolculuğa çıkardık. Kimimiz seferîlikten dolayı oruç tutmama hakkını kullanır, kimimiz oruç tutmaya devam ederdik. Fakat ne oruçlu orucundan dolayı, ne de (seferîlik ruhsatını kullanarak) oruç tutmayanlar oruç tutmadıkları için eleştirilirdi.” (Müslim, “Sıyâm”, 95) Aynı şekilde Allah Resûlü’nün yolculuklarında oruç tuttuğu da, tutmadığı da oluyordu. (İbn Mâce, “Sıyâm”, 10) Tabi bu yolculuk en az üç günlük (on sekiz saat yaya yürüyüşü yani 90 km.) olmalıdır ve kişi oruç tuttuktan sonra gündüz yola çıkarsa seferîlikten faydalanamaz. (Ö. Nasuhi Bilmen, *İlmihâl*, s. 286)

Enes anlatıyor: “Allah Resûlü ile bir seferde bulunuyorduk. Kimimiz oruçlu, kimimiz oruçsuzduk. O kadar sıcak bir gündü ki! Nihayet bir yerde mola verdik. Bazımız elbisesini başına çekerek güneşten korunmaya çalışıyor, bazımız ise eliyle güneş ışınlarından sakınmayı deniyordu. Oruç tutanlar tek tek bir köşeye yığılıyordu. Oruç tutmayanlar ise ayaktaydılar. Çadırları hep onlar kurdular, hayvanları hep onlar suladılar. Allah Resûlü ‘Bugün oruç tutmayanlar sevapları silip süpürdüler’ buyurdu.” (Müslim, “Sıyâm”, 100)

3. Orucu Bozan Şeyler

İlim adamlarının hem kaza hem de kefareti gerektiren durum-ları belirlemek için kılı kırk yaran çalışmalarla bizlere ışık tuttuklarını görürüz. Normal zamanlarda mubah ve helal olan şeyleri kula haram ve yasaklı kılan oruç, sabredildiği takdirde oruçluya büyük kazançlar bahşeder. Sadece oruçluların gireceği Reyyân kapısından (Nesâî, “Sıyâm”, 43) cennete girmek, Allah’ın ikram ve iltifatına mazhar olmak ne güzeldir! Bunun için inanarak ve sevabını Allah’tan umarak orucun yasaklarından kaçınmak gerekir. Oruç insana başka hiçbir lezzetle değişmeyeceği manevî lezzetler tattırır. İnsan nefsine yenik düşmemeli, sabredemeyip orucunu heba etmemelidir. Bilerek yiyip içmenin ve cinsel ilişkide bulunmanın hem kaza, hem kefareti gerektireceği açıktır. (Şâfiîlere göre sadece oruçlu iken cinsel ilişkiden dolayı kefaret gerekir. Yemek ve içmekten dolayı kefaret gerekmez.)

Fakat bazen oruçlar nefsin oyunu ile değil, dikkatsizlik ve bilgisizlik yüzünden de bozulur. Burada, “Doğal yoldan yeme içme dışında, yani şekil ve anlam bakımından tam bir yeme ve içme sayılmayacak durumlarda oruca ne olur?” sorusunu sormak gerekir. İlim adamlarına göre, normalde yenmeyen bir şeyi

yemek, sadece şekil bakımından yemektir. Sadece şekil veya sadece anlam bakımından yemek ve içmek, orucu bozsa da kefareti gerektirmeyip yalnızca kazayı gerektirir.

Gerek şekil gerek anlam bakımından yeme ve içme kabul edilmeyecek şeyler ise, orucu bozmaz. Dolayısıyla kazayı da kefareti de gerektirmez. Söz gelimi vücuda krem sürmek, şekil ve anlam bakımından yeme içme olmadığı için orucu bozmaz.

Yukarıda ifade ettiğimiz gibi, "beslenme amacı taşımayan ve yenilip içilmesi mutat olmayan şeylerle oruç bozulmasına rağmen, bu durum sadece kazayı gerektirip kefareti gerektirmez. Çiğ pirinç, çiğ hamur, un, ham meyve yemek veya fındık, badem ve cevizi kabuğu ile yutmak böyledir. Zira bunlar yiyecek maddesi olmakla beraber, bu şekilde yenilmeleri normal olmadığı gibi kişide iştah da uyandırmaz. Fakihler şehvetin normal cinsel birleşme dışında tatmin edilmesinin de aynı kapsamda değerlendirileceğini belirtmişlerdir." (DİB, *İlmihal*, I, 407) Ayrıca ağza giren yağmur ve doluyu kasıtlı olmadan yutmak orucu bozmasa da isteyerek yutmak bozar ve kazayı gerektirir.

Sigara insana ne fayda veren ne de iştah uyandıran bir şeydir. Fakat keyif verme özelliği nedeniyle sigara içmek de orucu bozar.

"İlaç konusu ise, biraz farklıdır. Ağızdan alınacak hap, şurup ve pastil gibi şeylerin orucu bozacağında görüş birliği vardır. Çünkü bunlar doğrudan mideye inmektedir. Kimi ilim adamları, göze damlatılan ilâcın orucu bozmayacağı, kulak ve burna damlatılanın bozacağı görüşünde ise de, bunlardan burnun yemek borusuyla ve mideyle doğrudan bağlantısının bulunduğu, gözün dolaylı olarak boğaza açıldığı, kulağın ise mideyle böyle bir bağlantısının bulunmadığı düşünülürse, sadece burna konan ilaçlar hakkında ihtiyatlı olmak gerektiği sonucu çıkar." (DİB, *İlmihal*, I, 409)

Diğer taraftan, iğne veya damar yoluyla alınan ilaç, serum veya aşı vücudun içine aktarılmış olmakta ve bütün vücuda yayılmaktadır. Bunun vücudu güçlendirdiği ortadadır. Bu şekilde alınan ilaç, gerek ağızdan alınmış olsun, gerekse de iğneyle şırınga edilmiş olsun, hiçbir şekilde kefaret gerektirmez ancak orucu bozar ve kazayı gerektirir. Astım hastalarının ağız yolundan sıktıkları spreyin (fısfıs) ise, orucu bozmayacağı kabul edilmektedir. (DİB, *İlmihal*, I, 407-410)

Ayrıca oruçlu olduğunu unutarak yemek içmek orucu bozmaz. Nitekim oruçluyken unutarak yemek yiyen bir kimse, Allah Resûlü'nün yanına gelerek üzüntüsünü dile getirdiğinde Efendimiz, *"Allah seni doyurmuş ve susuzluğunu gidermiş"* demiştir. (Ebû Dâvûd, "Savm", 40) Unutarak yiyip içen kişi oruçlu olduğunu hatırladığında yeme ve içmeyi keserek orucuna devam etmelidir. Zira Allah Resûlü *"Sizden biri oruçlu olduğu hâlde unutarak yiyip içerse sonra oruçlu olduğunu hatırlarsa orucuna devam etsin. Allah onu yedirmiş ve içirmiştir"* buyurmaktadır. (Buhârî, "Savm", 26)

Allah Resûlü *"Şüphesiz Âdemoğlunun kalbinden bütün şehvet ırmakları akar. Allah, bu ırmaklara kalbini kaptırmış kişinin, onlardan hangisinde helak olduğuna bakmaz. Fakat kişi Allah'a güvendiği zaman, Allah onu bu zararlı tutkuların keşmekeşliğinden kurtarır"* (İbn Mâce, "Zühd", 14) buyurmaktadır. İnşallah Allah'a olan

tevekkülümüz, Ramazan orucundaki sabrımızla birleştiğinde şehvet ırmakları geçit bulamayacaktır.

4. Orucun Kefareti

Oruç tutanın oruca sarılması gerekir. Derler ya, insan orucu tutar, oruç da onu. Çünkü oruçlu iştahına hâkim olur, şehvetine yenik düşmez. Sair zamanlarda da yapmaması gereken gıybet, dedikodu gibi kötü davranışlardan daha fazla kaçınır. Fakat insan bu! Ona ha bire kötülüğü emreden nefsine bazen söz geçiremediği de olur. İşte o zaman Allah onu yuvarlandığı bu günah batağından ilahî rahmetiyle çekip almak ister. Ne yapmıştır zavallı insan? Kendine hiç mi merhameti yoktur? Oruçluyken bile bile yenilip içilir mi? Ya da eşiyle beraber olunur mu? Allah'ın rahmeti o kadar geniş ki, kulunun bu ayıbını, bu çirkin işini örtmek ister. İşte bu örtüye kefaret denir. Kefaret, en yalın anlatımıyla, yapılan bir hatanın telâfisini ifade eder. Allah kullarına karşı son derece merhametli olduğu için onlara hatalarını telâfi etme fırsatı tanır.

Arap dilinde kefaret kelimesinin türeyişinde ilginç nükteler vardır. Kelimenin alındığı K-F-R kökü, örtüp gizlemek anlamındadır. Araplar geceye 'kâfir' derler; 'örten, gizleyen' demektir. Gece sanki siyah bir peçeyle dünyayı sarıp sarmalamıştır. Arapların, çiftçileri de bu kelimeyle karşılaması boşuna değildir hani. Çünkü çiftçiler de ellerindeki bitki tohumlarını toprağa gömerler. Tohumlar toprak içinde saklanır, filizlensin, boy atsın, nihayet meyve versin diye. Sanki kefaretler de manevî dünyamız için bir ziraattır. Öyle ya! Yapılan hatalar telâfi edilip yeniden amel tarlamızda ilahî rızaya uygun filizler bitsin, güzellikler boy versin, bire on, yüz versin… Hani Kur'an müminlerin amellerinin ne bereketli olduğunu anlatmak için *"yedi başak bitiren ve her başakta yüz tanesi bulunan bir ekin gibi bereketli"* (Bakara, 2/261) demektedir ya! İşte öyle bereketli, öyle bol sevaplı ameller olsun.

Aslında ilmihallerin birtakım günah ve yanlışlarımıza yönelik bize aktardığı kefareti, Allah'ın tayin ettiği sosyal kanunların dışında düşünemeyiz. Allah'ın kullarına rahmeti o kadar çok ki, başımıza gelen sıkıntılar, hastalıklar bile Allah katında bazı günahlarımıza kefaret olarak kabul ediliyor. Peygamberimiz bu duruma işaret ederek *"Müminin başına gelen her sıkıntı müminin günahlarına bir kefarettir. Hatta ona batan bir dikenden dolayı duyduğu basit bir acı bile böyledir"* diyor. (Tirmizî, "Tefsîru'l-Kur'ân", 4)

Demek ki, müminler, sadece şükrettiklerinde değil, musibetler karşısında sabrettiklerinde de ecir ve sevap almaktadırlar. Yeter ki, isyan etmesinler. Yüce Allah işlediğimiz salih amelleri de günahlarımızın affı için bir vesile yapmıştır. İnanarak, sevabı Allah'tan beklenerek ihlasla tutulan sabır dolu Ramazan orucu, müminin geçmiş günahlarına kefarettir. Cenab-ı Hakk'ın karşılığını yalnız ben veririm dediği oruç! Her ümmete farz kılınmış, insanlık kadar eski ibadet oruç! Nefsi terbiye eden oruç!

Oruç bizim günahlarımıza kefaret olurken, oruca karşı bir hürmetsizlik yapıldığında bu hürmetsizlikten dolayı kefaret ve ceza ödemek çok mu? Orucun, özellikle Ramazan ayında tutulan orucun geçmiş günahlarımızı silip süpürdüğünü Allah Resûlü haber veriyorken, kişi Ramazan orucuna karşı bir

hürmetsizlik yaparak, oruçluyken eşiyle beraber olsa ve ona bunun cezasının Peş peşe iki ay aralıksız oruç tutmak olduğu söylense, "Bu ne kadar fazla bir ceza" demeye hakkı olabilir mi?

İnsan bir taraftan orucun geçmiş günahlarının affına bir vesile olduğunu kabul edecek ve tuttuğu bir Ramazan orucunun omuzlarına ömrünün tüm günahlarını yükleme hakkını kendinde görecek, diğer taraftan bir ömre bedel ibadete karşı işlediği kabahatin sonucu kefaret ödemesi gerektiğinde Allah'ın rahmetinin büyük olduğuna sığınarak, bu cezayı sorgulayacak! Böylesi bir tutum kuşkusuz insaf ölçülerine sığmaz…

Orucuna karşı hassas davranmayarak kefaret gerektirecek hatalar işleyenler Peygamber Efendimiz zamanında da olmuştur elbet. Ebû Hureyre'nin bize anlattığına göre, bir adam, Allah Resûlüne gelerek, 'Ey Allah'ın Elçisi! Ben mahvoldum' der. Allah Resûlü, *'Seni böyle perişan eden şey nedir?'* diye sorar. Adam, 'Ramazan'da oruçluyken, hanımımla beraber oldum' cevabını verir. Efendimiz, *'Bir köleyi hürriyetine kavuşturabilir misin?'* diye sorar. Adam 'Hayır' der, 'İmkânım yok.' Allah Resûlü *'Peş peşe iki ay oruç tutabilir misin?'* diye sorar. Adam 'Hayır' der, 'Yapamam.' Allah Resûlü, *'Altmış fakiri sabah akşam doyurabilir misin?'* diye sorar. Adam yine 'Hayır' cevabını verir. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, adama *'Biraz otur bakalım'* der. Bu sırada Efendimize büyük bir kap dolusu hurma getirilir. Allah Resûlü adama, *'Bu hurmaları al, sadaka olarak dağıt'* buyurur. Adam 'Medine'nin iki kayalığı arasında benden daha fakiri yok ki!' diye yakınır. Bunun üzerine Allah Resûlü'nün, azı dişleri görülecek şekilde güldüğü görülür ve *'Hurmaları al, götür çoluk çocuğuna yedir'* buyurur. (Tirmizî, "Savm", 28)

Ramazan günü bilerek ve isteyerek cinsel ilişkiye girmenin orucun hem kazasını hem kefaretini gerektirdiği konusunda bütün fıkıh mezheplerinin ortak görüşü vardır. Üzerinde tam olarak anlaşılamayan konu ise, bilerek bir şey yiyip içmektir. Bu hadise dayanarak Ebû Hanîfe, ister yeme içme, ister cinsel ilişki, ne şekilde olursa olsun Ramazan orucunun bile bile bozulmasının kefareti gerektireceği sonucuna varırken, İmam Şâfiî, aynı hadisi orucun sadece cinsel ilişki ile bozulması durumunda kefaret gerektireceği şeklinde yorumlamıştır. Çünkü kefaret uygulamasının dayanağı olan bu olayda kişi orucunu cinsel ilişki yoluyla bozduğunu ifade etmektedir. Ayrıca İmam Şâfiî, "Hadiste olduğu gibi fakir bir kişinin, eline geçen rızkı yemesi gerekir. Fakat kefaret üzerinde borç kalır" der. Şâfiî'ye göre böyle bir kişinin maddî imkâna kavuştuğu andan itibaren kefaretini ödemesi gerekir.

Hadiste Peygamber Efendimizin kefaret için önerdiği üç seçenekten günümüzde ikisi geçerliliğini korumaktadır. Kölelik ortadan kalktığı için köle azat etme seçeneğini uygulama imkânı yoktur. Bu hadis birçok fakihe göre kefaret cezasını belirlemekte, bilerek ve isteyerek orucunu yemek, içmek ve cinsel ilişki yoluyla bozan kişiye sırasıyla köle azat etmesi, peş peşe iki ay kefaret orucu ve bozduğu günün kaza orucunu tutması (60+1) ve altmış fakiri doyurarak bir gün de kaza orucu tutması seçeneklerini önermektedir. Hanefiler hadisteki sıranın aynen uygulanması gerektiği görüşünü benimsemişler; yani kişinin öncelikle iki ay oruç tutması gerektiğini, eğer bu mümkün olmazsa altmış fakiri doyurma seçeneğinin

uygulanabileceğini söylemişlerdir.

5. Kefaretin Orucu

Allah Resûlü'nün, birtakım yanlış davranışlarımızın sonucunda ortaya çıkan kusurlarımızı telâfi etmek için tutmamızı söylediği oruçlar vardır. Yani oruç tutmak da bazı günah ve hatalarımızın üstünün örtülmesine vesile olan kefaretlerden biridir. Söz gelimi temettü haccı yapan yani hac aylarında umre yapmaya niyet eden kişi, kurban keser, kurban bulamadığında bunun yerine oruç tutar. (Tirmizî, "Hac", 12) Oruç bu hâliyle ibadetlerdeki bazı kusurları gidererek ibadetin daha güzel olmasını sağlayan bir uygulamadır. Adeta bir sanatkârın yaptığı resimdeki bazı kusurları gidermek için vurduğu son rötuşlar gibidir. Belki de insanı kemale ve kulluk miracına götürmek için kapısının önünde bekleyen bir manevî Burak gibidir.

İşte orucun kişiyi sıkıntılardan kurtardığı yerlerden biri daha! Ukbe b. Âmir anlatıyor: "Ey Allah'ın Resûlü! Kız kardeşim Kâbe'ye yalınayak ve başı açık olarak gitmeyi adadı." dedim. Bunun üzerine Resûlüllah şöyle buyurdu: *"Kız kardeşinin kendine zulmetmesiyle Allah ona sevap yazacak değildir. Bir deveye binsin, başını örtsün ve üç gün oruç tutsun."* (Tirmizî, "Nüzur ve Eyman", 17)

Abdullah b. Ömer de kişinin yeminini bozmasını bu gibi durumlara örnek veriyor: "Bir kimse bir şey hakkında defalarca yemin eder, sonra da yeminini bozarsa, ya bir köle azat eder, ya da on fakiri giydirir. Kim tekrarlamadan tek yemin eder, sonra da yeminini bozarsa, on fakiri doyurması gerekir. Her fakire bir müd buğday verilir. Eğer bunu bulamazsa, üç gün oruç tutar. (Muvatta', "en-Nüzûr ve'l-Eymân", 8)

O hâlde oruç bizi sadece Ramazan orucu olup aklamıyor, yalnız nafile oruçlarımızla arınmış olmuyoruz. Hatalarımızı temizleyen ve ruhumuzu arındıran yine oruç!

6. Orucun Mekruhları

İnananların nefislerini körelterek ruhlarına dinginlik veren, gönüllerinde sevgi, merhamet ve şefkat duygularını artıran orucun aydınlığını, hatalarla gölgelemekten sakınmalıyız. Oruçlunun göstermesi gereken hassasiyetle bağdaşmayan bu durumlar, kaynaklarımızda orucun mekruhları adıyla geçmektedir. Meselâ yutmadan da bir şeyi tatmak ve çiğnemek, bunu yaparken boğaza kaçma ihtimalinden dolayı mekruh sayılmıştır.

İlim adamları oruçluyken dişleri gerek misvakla, gerek diş macunu kullanarak diş fırçasıyla fırçalamakta bir sakınca görmemişlerdir. Ancak bazı âlimler titizlikleri nedeniyle oruçluyken dişleri misvakla temizlemeyi bile mekruh saymışlardır. Ağız ve diş sağlığının insan için ne derece önemli olduğunu düşünürsek, oruçlu olmanın, her vesileyle temizliği emreden dinimiz açısından temizliğe engel bir durum oluşturmaması gerektiğini söyleyebiliriz. Ayrıca kaynaklarımızda Peygamber Efendimizin *"Oruçlunun iyi davranışlarından biri misvak kullanmasıdır"* buyurduğu nakledilmektedir. (İbn Mâce, "Sıyâm", 17)

İmsak vaktine cünüp olarak girmek, oruç tutmaya engel değildir. (Bkz. Müslim, "Sıyâm", 75) Bu durumdan gusül abdesti alarak bir an önce kurtulmak gerekir.

Oruçlunun bu şekilde gusül abdesti alması ise, mekruh değil, bilakis bir gerekliliktir. Oruçlu nefsini arındırdığı gibi bedenini de pisliklerden temizlemelidir. Ayrıca oruçlunun güzel koku sürünmesi veya güzel bir kokuyu özel olarak koklamasında da hiçbir sakınca yoktur.

7. Orucun Müstehabları

Her ibadette olduğu gibi oruç ibadetini de daha lezzetli ve güzel hâle getiren bazı noktalar vardır. İbadetlerin süsü olan bu davranışlar müstehab adıyla anılırlar. Oruçlu için müstehab olan hususların başında sahura kalkmak gelir. Sahur yemeği bir kazanç yemeğidir. Sahura kalkmak, Peygamberimizin ümmetine bereket kaynağı olması için dua ettiği seher vakitlerini (Dârimî, Siyer, 1) değerlendirmemize bir vesiledir. Peygamber Efendimiz Müslümanlar ile Ehl-i Kitab'ın oruçları arasındaki en büyük farkın sahura kalkmak olduğunu ifade etmiş (Müslim, "Sıyâm", 46), az bir şeyle de olsa sahur yemeği yememizi tavsiye etmiştir. Sahur, Ramazan gecelerinin mutluluğudur.

Geceler, içlerinde pek çok sırrı saklarlar. 'Bu onların zifir karanlıklara bürünmüş olmasından mıdır? Yoksa ayı kandil yapıp yıldızlarla süslenmiş bir hâlde üzerimize çöreklenmiş karanlıklarıyla biraz loş, biraz gizemli oluşlarından mıdır?' bilinmez. Geceler, bazen karanlıklarının içinde şerleri saklasalar da, dualarımızla, teheccüdlerimizle ve sahurlarımızla hem gecemizi hem gönlümüzü aydınlatmak bizim elimizdedir.

Bazen biz, *"De ki, sabah aydınlığının Rabbine sığınırım, yarattıklarının şerrinden, üzerimize çöreklendiği zaman gecenin şerrinden…"* (Felâk, 113/1-3) ayetlerini okur, gecenin karanlığını ağzımızdan dökülen nurdan kandillerle dağıtırız.

Karanlıklar arasından sökün etmiş ışık huzmeleriyle, uzaklardan belli belirsiz bir o yana, bir bu yana kayan gölgeleriyle, iyi ki zamanın akışı içinde geceler var edilmiştir.

Allah tarafından insanlara dinlenme zamanı olarak bahşedilmiş geceler...

Utandığımız sırlarımıza örtü olan geceler…

Miracın eşiği olan geceler…

Sahura kalkmak demek, Rabbimize olan manevî miracımızdaki isranın peşine düşmek demektir. Musa Peygamber'in başlangıçta alelade bir ateş sandığı ışığın nur olduğunu fark ettiği gece gibi, Muhammed Mustafa'nın Mekke'deki Hicr'den Kudüs'e yürüdüğü isra gecesi gibi, Hira'da Kur'an'ı kucaklayan Kadir gecesi gibi sahur gecelerimiz kalplerimizi öyle ışıldatıp, aydınlatırlar. Gece namazlarına iştirak eden meleklerle birlikte namaz kılmak için, sahur yemeklerinin bereketini yakalamak için sahura uyanmak, aslında kulluğa uyanmaktır.

Sadece sahura kalkmak değil elbet! Ramazan ayının diğer müstehabları, ruhumuzu su kadar berrak, bulutlar kadar ak yapmak için karşımıza çıkıverirler. İftarlarımızı geciktirmeden yapmak (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 20), akşam namazını kılmadan önce oruçlarımızı açmak da müstehabdır. Allah Resûlü akşam namazını kılmadan önce orucunu birkaç yaş hurmayla; yaş hurma bulamadığı zaman kuru hurmayla; o da yoksa birkaç yudum suyla açardı. (Tirmizî, "Savm", 10)

Oruçlunun mümkün olduğunca yakınlarına ve fakirlere yardım etmesi de müstehabdır. Orucu hurma gibi tatlı bir şeyle açmak ise mendubdur. Belki de bu,

güzide meyvenin, tadıyla ve bereketiyle, Ramazan'ın tadına ve bereketine çok yakışmasındandır. Allah Resûlü *"Hurma berekettir"* buyurmamış mıdır? (Tirmizî, "Savm", 10)

Oruçlu için geceleri ve gündüzleri Kur'an okumak, esmâ-i hüsnâ ile me'sûr dualarla zikir yapmak, Peygamber Efendimize salat ve selam getirmek diğer müstehab olan davranışlardır. *"Allah'ım, Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine selâm ve esenlik ihsan et! Tıpkı İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine selâm ve esenlik ihsan ettiğin gibi! Muhammed'e ve Muhammed'in ailesine bereket ihsan et! Tıpkı İbrahim'e ve İbrahim'in ailesine bereket ihsan ettiğin gibi! Kuşkusuz sen övgüye en layık ve şanı en yüce olansın"* manasındaki Salli-Bârik dualarıyla Peygamber Efendimize salat ve selam okunabilir.

Yemeklerde dua etmek güzel bir davranıştır. Allah Resûlü, Ramazan ayları dışında da sofrada dua ederdi. Peygamber Efendimiz, yemek yediği zaman *"Bizi doyuran, bize suyumuzu veren ve bizi Müslüman yapan Allah'a hamdolsun"* (İbn Mâce, "Et'ime", 16) diye Allah'a olan şükrünü ifade ederdi. İftar vakitlerinde de oruçlunun *"Allah'ım! Senin rızan için oruç tuttum, sana inandım, sana güvendim, senin rızkınla orucumu açtım. Ramazan ayının yarınki orucuna niyet ettim. Geçmiş ve gelecek günahlarımı bağışla"* veya *"Ey bağışlaması bol Rabbim! Beni, ana, babamı ve müminleri hesap gününde bağışla"* gibi bir dua etmesi sünnettir.

Oruçlunun yalandan, iftiradan, dedikodudan, kötü söz ve davranışlardan uzak durması da müstehabdır. Dedikodu, gıybet gibi fiiller aslında hiçbir zaman Müslüman'a yakışmaz. Müslüman dürüsttür, dosdoğrudur. O gönül kırmaz, küs durmaz. Hacı Bektaş-ı Velî'nin dediği gibi eline, diline, beline sahip olmakla edebe ulaşmaya çalışır. Yüce Allah, gıybet etmeyi insanın kardeşinin etini yemesine benzetir. (Hucurât, 49/12) Ağzına bir lokma bile yiyecek almayan oruçlunun gıybet ederek ölü kardeşinin etini yemiş gibi olması ne kötüdür! Orucunun bereketi kaçmış, sevabı silinmiş, açlığı ve susuzluğu anlamını kaybetmiştir… Bu yüzden pek çok âlim gıybetin orucu bozmayacağını kabul etse de İbn Hazm gibi bazı ilim adamları oruçlunun gıybet etmesi hâlinde orucunun bozulacağını bile söylemişlerdir. Nitekim Allah Resûlü *"Yalanı, cehaleti bırakmayanın (oruç için) yemeği, içmeyi terk etmesine gerek yoktur"* (İbn Mâce, "Sıyâm", 21) buyurmaktadır.

Ayrıca Peygamber Efendimiz, oruçlu iken tartışmadan, kavgadan, küfürden kısacası öfkeden de uzak kalmamızı tavsiye eder. O, *"Hiçbiriniz oruçluyken kötü söz söylemesin, bağırıp çağırmasın, hatta küfreden birine dahi sadece 'ben oruçluyum' desin"* (Müslim, "Sıyâm", 160) buyurur. Böyle davranmak zor da olsa, makbul olan davranış, öfkeyi yenmektir. Kur'an'da da öfkeyi yenmek bir erdem olarak ele alınır. (Âl-i İmrân, 3/134)

Ramazan'da iftar yemekleri vermek, Rahman'ın bize verdiği rızıkları, Halil İbrahim bereketini umarak Rahman sofralarında kardeşlerimizle paylaşmak, sevabı hanemize davet etmektir. Mümkün olduğunca farklı kimseleri ve özellikle de yoksul kardeşlerimizi iftarda ağırlamak, bir tarağın dişleri gibi eşit olan insanların aynı sofra etrafında buluşmasını sağlar. Allah Resûlü *"Bir oruçluya iftar veren, iftar verdiği kişinin sevabı kadar daha sevap elde eder"* (Tirmizî, "Savm", 82) buyurarak bu davetlere teşvik etmiştir. Ancak yemeklerde israfa kaçılmaması ve

sünnete uygun davranılması gerekir. İsrafı asla tasvip etmeyen Peygamber Efendimiz, *"Lokmanız yere düşerse hemen alıp üstündeki kiri temizledikten sonra yiyin. Çünkü siz, bereketin yemeğin hangi kısmında olduğunu bilemezsiniz!"* (Müslim, "Eşribe", 136; Ebû Dâvûd, "Et'ıme", 49) buyurmuştur.

Orucu şartlarına uyarak tutmak ve tuttuğumuz oruçları müstehablarıyla daha da güzelleştirerek, cennete sadece oruç tutanların geçebileceği Reyyân kapısından girmek ne büyük bahtiyarlıktır! Allah, bizleri Peygamberimizin *"Nice oruçlu vardır ki, oruçtan nasibi sadece aç kalmaktır. Nice geceyi ibadetle geçiren kişi vardır ki, kıyamdan nasibi uykusuz kalmaktır"* (İbn Mâce, "Sıyâm", 21) diye haber verdiği kişilerin durumuna düşmekten uzak eylesin ve Ramazanımızı Reyyân ile hitama erdirsin.

8. Organların Orucu

Gözler vardır, Kur'an okununca yaşla dolup taşan (Mâide, 5/83), bir günah karşısında Allah'ı hatırlayıp fal taşı gibi açılan… (A'râf, 7/201) Allah yolunda harcayacak bir şey bulamayan müminlerin gözleri… Üzüntüden dolu dolu olan gözler… (Tevbe, 9/92) O gözlerin ardında gönül gözleri vardır. (Kâf, 50/8) O gözler derindir, mana yüklüdür.

Elbet, güzel gözler güzelliklere erişir. Güzel gözler bakmaktan hoşlandıkları her şeyi cennette temaşa edeceklerdir. (Zuhruf, 43/71) *"Hiç kimse, yapmakta olduklarına karşılık, müminler için saklanan göz aydınlıklarını bilemez"* hükmünce pırıl pırıl parlayacaklardır. (Secde, 32/17)

Gözler vardır, hain hain bakan (Mü'min, 40/19), ima dolu ve sahte. (Tevbe, 9/127; Hümeze, 104/1-2) Kur'an'ı duydukları zaman kin ve nefretle Peygamber'i devirmeye çalışanların, imanın parıltısından nasipsiz gözleri… (Kalem, 68/51) Bu gözler mühürlüdür (Nahl, 16/108), çakan şimşeklerin parıltısı karşısında göremez olmuştur. (Bakara, 2/20) Hatta körlük bütün zifiriyle gözlerden akıp, gönüllere inmiştir. (Hac, 22/46)

Elbet, kötü gözler kötülüklere ilişir. Bu gözler yorgun ve ümitsiz mahşere uyanırlar. (Kamer, 54/7) Dehşetten gömgök olmuştur o gözler! (İbrâhim, 14/42) Kendi sahibine bile bakamayacak kadar acizdirler… (İbrâhim, 14/43) Ateşe sunulurken bedenler, çaresiz, gizli gizli izleyen gözler… (Şûrâ, 42/45) Orada, dünyadakinin tersine keskinleşmiştir bakışlar. (Kâf, 50/22) En ufak bir yanılsamaya yer yoktur artık… (Tekâsür, 102/7) Ama ne çare!

Oysa bu kalp, bu göz, bu kulak şükretmek için yaratılmamış mıydı? (Nahl, 16/78) Kalp, göz ve kulak sorumlu tutulmayacak mıydı? (İsrâ, 17/36) Görevini yapmayan kalp, göz ve kulak sahibini cehenneme taşımayacak mıydı? (A'râf, 7/179) ve Yüce Allah *"Mümin erkeklere söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar, ırzlarını korusunlar. Bu davranış onlar için daha nezihtir. Şüphe yok ki, Allah onların yaptıklarından hakkıyla haberdardır. Mümin kadınlara da söyle, gözlerini haramdan sakınsınlar…"* dememiş miydi? (Nûr, 24/30-31)

Göz de, kulak da, dil de oruç tutar… Tüm azalarıyla oruç tutmayanın orucu kırık döküktür. Allah Resûlü, *"Yalanı, cehaleti bırakmayanın (oruç için) yemeği içmeyi terk etmesine gerek yoktur"* (İbn Mâce, "Sıyâm", 21) buyurmuştur. Tüm organlarımızla, tüm hücrelerimizle oruç tutmamız gerekir. Oruç sadece aç

kalmak değildir. Oruçtan nasibi aç kalmaktan öteye geçmeyen kimselerin durumuna düşmemek için gözler, kulaklar, eller, ayaklar, kalp ve ağız, mideyle beraber oruç tutmalıdır. Mide açlık çektikçe, diğer organlar manevî bir ziyafet sofrasında ikram ve izzete doyacaktır.

C. Diğer Zamanların Orucu

Allah Resûlü, Ramazan ayı dışında da bazı günlerde oruç tutmanın faziletli olduğunu bildirmiştir. Bu günler, inananların Rablerine karşı hatalarını telâfi etmeleri için bahşedilmiş lütuflardır. Kısa zamanda tutulan oruçlarla birikmiş günahlardan kulları kurtaran bu zaman dilimleri, insanın kalbini sızlatan ümitsizlik sisini manevî aydınlığıyla dağıtır.

1. Şevval Ayındaki Altı Gün

Kamerî takvimde Ramazan ayından sonraki ay Şevval'dir. Allah Resûlü, Ramazan'dan sonra Şevval ayında altı gün oruç tutmaya teşvik etmiş, *"Her kim Ramazan orucunu tutar, sonra buna Şevval ayında altı gün daha eklerse bütün yıl oruç tutmuş gibi olur"* buyurmuştur. (Müslim, "Sıyâm", 204; Tirmizî, "Savm", 53) Şevval'de altı gün oruç tutmak müstehabdır. Bazı rivayetlerde Şevval orucunu Şevval'in ilk günlerinde, yani bayramdan hemen sonra peş peşe tutmanın daha iyi olduğu söylense de, bu oruç Şevval ayının farklı günlerinde de tutulabilir. (Tirmizî, "Savm", 53) Kaza ve adak oruçlarının bu günlerde tutulmasıyla da aynı sevap elde edilir.

2. Aşure Orucu

Aşure orucu Muharrem ayının onuncu günü tutulan bir oruçtur. (Müslim, "Sıyâm", 132; Tirmizî, "Savm", 50) On Muharrem aşure orucunun daha önce Yahudilere farz kılındığı biliniyor. Onlar aşure gününü bayram olarak kutluyorlar ve o günü oruçlu geçiriyorlardı. Cahiliye döneminde başta Kureyşliler olmak üzere bazı Arap kabileleri de bu orucu tutmaktaydılar. Peygamber Efendimizin de hicretten önce bu orucu tuttuğuna dair rivayetler vardır. (Buhârî, "Savm", 69) Fakat baskın görüş, Allah Resûlü'nün hicretten sonra Medine'de aşure orucunu tutmaya başladığı şeklindedir. Hatta bir rivayete göre, Efendimiz Medine'ye geldiğinde Yahudilerin aşure gününde oruç tuttuklarını görünce onlara bu orucu neden tuttuklarını sormuş, Yahudiler Allah'ın Musa Peygamber ve İsrail oğullarını bu günde Firavun'dan kurtardığını, Musa Peygamber'in o günün anısına oruç tuttuğunu, kendilerinin de Musa Peygamber'e uyarak oruç tuttuklarını söylemişlerdir. Allah Resûlü *"Ben Musa'ya sizden daha yakınım"* diyerek aşure gününde oruç tutulmasını emretmiştir. (İbn Mâce, "Sıyâm", 41) Ne var ki, Allah Resûlü Yahudilere benzememek için müminlere, tek gün değil, aşure gününe Muharrem'in dokuzuncu veya on birinci gününü de ekleyerek en az iki gün oruç tutmalarını tavsiye etmiştir. (İbn Hanbel, I, 240)

Ve her aşure günü üzerimize bir hüzün çöker. Allah Resûlü'nün kucaklayıp öptüğü ve *"Bunu sev Allah'ım! Onu sevenleri de sev!"* (Buhârî, "Büyu", 49) dediği torunu Hazreti Hüseyin, Muharrem'in onunda şehit edilmiştir. Allah Resûlü'ne ve

ailesine selâm olsun!

İbn Abbâs'a aşure günü oruç tutmanın hükmü sorulmuş, o "Allah'ın Resûlü'nün faziletinden istifade etmek için oruç tuttuğu aşure günü kadar kıymetli başka bir gün bilmiyorum" demiş, sözünü "Allah Resûlü'nün Ramazan ayından daha kıymetli gördüğü bir ay bilmem" diye tamamlamıştır. (Müslim, "Sıyâm", 131)

Allah Resûlü, *"Ramazan'dan sonra en faziletli oruç, Allah'ın ayı olan Muharrem'de tutulan oruçtur. Farz namazdan sonra en faziletli namaz gece namazıdır"* (Müslim, "Sıyâm", 202) diyerek bu orucun mümine sağladığı katkıları anlatmıştır. Nitekim Müslümanlar Ramazan orucu farz kılınana kadar mutlaka aşure orucu tutarlardı. Ramazan orucunun farz kılınmasından sonra artık aşure orucunu tutmak insanların arzusuna bırakılmıştır. (Müslim, "Sıyâm", 124)

3. Ak Günlerin Orucu (Eyyâm-ı bîd)

Ramazan orucundan önce uygulanan her ayın üç gününde oruç tutma şeklindeki âdet de Ramazan orucunun farz olmasından sonra bir sünnet olarak devam etmiştir. Bu alışkanlığın bizzat Allah Resûlü'nün tavsiyesi olduğunu teyit eden hadisler vardır. Bunlardan birinde Ebû Hureyre "Bana dostum Resûlüllah üç şey tavsiye etti: Her ay üç gün oruç tutmak, iki rekât kuşluk namazı kılmak ve uyumadan önce vitir namazı kılmak" diyor. (Müslim, "Salât'ül-Müsâfirîn ve Kasruhâ," 85) Bir başka hadiste ise, *"Ak günlerde oruç tutmak bütün zamanlarda oruç tutarak iftar etmek demektir"* müjdesi veriliyor. (Dârimî, "Savm", 38)

Bu üç günün hangi günler olduğu ise kesin değildir. Bir rivayette sahâbeden Muâz (ra), Âişe validemize "Allah Resûlü, ayın hangi günlerinde oruç tutardı?" diye sormuş, Hz. Âişe "Allah Resûlü, bu üç günün, ayın hangi günleri olduğuna aldırmazdı" diye cevap vermiştir. (Müslim, "Sıyâm", 194) Fakat Allah Resûlü'nün ayın en parlak üç gününde oruç tuttuğu ve Ebû Zerr'in naklettiğine göre, bunun her ayın 13. 14. ve 15. günleri olması muhtemeldir. (Tirmizî, "Savm", 54)

4. Pazartesi ve Perşembe Oruçları

Hz. Âişe'nin naklettiğine göre, Allah Resûlü, Pazartesi ve Perşembe oruçlarını dört gözle beklerdi. (Tirmizî, "Savm", 44) *"Resûlüllah, her ayın ilk haftası Pazartesi ve Perşembe, sonraki haftadan Pazartesi olmak üzere her ay üç gün oruç tutardı."* (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 69) Yine *"Hz. Peygamber, Zilhicce'nin ilk dokuz günü, aşure günü ve her ayın ilk pazartesi ve Perşembe günleri oruç tutardı"* şeklindeki rivayet, bu bilgiyi teyit etmektedir. (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 61)

Bu rivayetlerden Peygamber Efendimizin özellikle her ayın ilk Pazartesi ve Perşembe günleri ve sonraki hafta yine sadece Pazartesi olmak üzere her ay üç gün Pazartesi-Perşembe oruçlarını tuttuğu anlaşılmaktadır. Fakat Allah Resûlü'nün *"İnsanların amelleri Pazartesi ve Perşembe günleri Allah'a arz olunur. Ben amelimin arzı sırasında oruçlu olmayı tercih ederim"* (Tirmizî, "Savm", 44) şeklindeki mutlak ifadesinden, Pazartesi ve Perşembe oruçlarını sadece her ayın ilk haftası veya her ayın üç günü olmak üzere değil, her hafta tutmanın da güzel bir nafile ibadet olduğu sonucu çıkmaktadır. Peygamber Efendimize Pazartesi günü neden oruç tutulması gerektiği sorulduğunda *"Ben o gün doğdum, bana o gün vahiy geldi"* buyurması (Müslim, Sıyâm, 198) özellikle Pazartesi'nin çok özel

günlerin hatırasını yaşatmak için bir fırsat olduğunu göstermektedir.

Allah Resûlü, *"İnsanların amelleri Pazartesi ve Perşembe günleri olmak üzere her hafta iki defa arz olunur ve her mümin kula mağfiret buyrulur. Yalnız din kardeşi ile aralarında düşmanlık bulunan kul müstesna! (Onlar hakkında) 'Bu iki kişiyi (barışa) dönünceye kadar bırakın' denilir."* (Müslim, "Birr ve Sıla", 36) hadisleriyle de Pazartesi ve Perşembe günlerinde oruç tutmanın fazilet ve hikmetini açıklamıştır. Bu hadis oruç tutmanın yanında dargınlıkları gidermek, sevgi ve muhabbeti artırmak için de bu günleri bir vesile bilmek gerektiğini anlatır.

Bütün bunların yanında Resûlüllah'ın farklı günlerde de oruç tuttuğuna dair kaynaklarımızda hadisler bulunmaktadır. Bir rivayette *"Allah Resûlü bir ayın Cumartesi, Pazar ve Pazartesi günlerini, diğer ayda da Salı, Çarşamba ve Perşembe günlerini oruçlu geçirirdi"* denilmektedir. (Tirmizî, "Savm", 44) Ayrıca Resûlüllah Cumartesi oruç tutacaksa bugünü tek bırakmaz ve bunun yanına iki gün daha katardı. Muhtemelen bu, onun Cumartesi'yi kutsal bir gün sayan Yahudilere benzememek için yaptığı bir davranıştı. Zaten Peygamber Efendimiz bu konuda *"Cumartesi günü Allah'ın size farz kıldığı dışında oruç tutmayınız. O gün oruçlu olmadığınızı belirtmek için üzüm çubuğunun kabuğu veya ağaç dalından başka bir şey bulamasanız bile bunu çiğneyin veya emin"* diyerek bizleri açık şekilde uyarmaktadır. (Tirmizî, "Savm", 42) Ne var ki, Ebû Dâvûd gibi kimi âlimler Cumartesi orucu ile ilgili bu yasağın sonradan kaldırıldığını düşünmektedirler. (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 51)

5. Cuma Orucu

Allah Resûlü *"Üzerine güneş doğan en hayırlı gün Cuma günüdür"* (Müslim, "Cum'a", 17) buyurarak, bu günün ne derece kıymetli olduğunu ifade etmiştir. Ayrıca Efendimiz *"Cuma gününde dileklerin geri çevrilmeyeceği bir zaman diliminin olduğunu"* haber vermektedir. (Müslim, "Cum'a", 13) Allah Resûlü'nün Cuma günlerini oruçsuz geçirdiği nadirdi. Bu sebeplerle ilim adamlarının bir kısmı Cuma günü oruç tutmayı müstehab görmüşlerdir. Fakat sadece Cuma günü oruç tutup, önceki ve sonraki gün oruç tutmamak mekrûh sayılmıştır. (Tirmizî, "Savm", 41)

6. Haram Aylardaki Oruç

Haram aylar olan Zilkade, Zilhicce, Muharrem ve Recep aylarında, Perşembe, Cuma ve Cumartesi günleri oruç tutmak müstehabdır.

7. Zilhicce Orucu

Hazreti Peygamber'in, Zilhicce'nin ilk dokuz günü oruç tuttuğu bilinmektedir. (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 61) Peygamber Efendimiz bu şekilde Kurban Bayramı'nı karşılamaktaydı. Çünkü Zilhicce ayının onuncu günü Kurban Bayramı'nın ilk günüdür. Zilhiccenin ilk dokuz gününü oruçlu geçirmek müstehabdır. "Fakat sıkıntıya ve hâlsizliğe sebep olacağı gerekçesiyle, hacda olanların dokuzuncu günü (arefe günü) oruç tutması mekruh görülmüştür." (DİB, *İlmihâl*, I, 387) Arefe günü son derece faziletli bir gündür. Peygamber Efendimiz, Arefe günü tutulan orucun, bundan önceki birer yıllık günahları örteceğinin Allah'tan umulduğunu

haber vermiş (Müslim, "Sıyâm", 197), yine *"Arefe gününden daha çok Allah'ın cehennem ateşinden insanları azat ettiği bir gün daha yoktur"* buyurmuştur. (Müslim, "Sıyâm", 196)

8. Şaban Ayındaki Oruç ve Şaban Ayının On Beşinci Gecesi

Peygamber Efendimizin özellikle oruç tutmaya çalıştığı zamanlardan birisi de Şaban ayıdır. (Müslim, "Sıyâm", 177) Hatta Allah Resûlü, Şaban ayının çoğunu oruçlu geçirirdi. (Buhârî, "Savm", 52) Hz. Âişe "Ben, Allah Resûlü'nün vefatına kadar Ramazanlarda tutamadığım oruçların kazasını Şaban ayında yapardım" (Tirmizî, "Savm", 66) diyerek, Şaban ayının faziletine dikkat çekmiştir.

Efendimiz, Şaban ayının on beşinci gecesi olan Berat gecesinin ibadetle geçirilmesini tavsiye ederken, gündüzünün de oruçla ihya edilmesini söylemiştir. (İbn Mâce, "İkâmetü's-Salavât", 191) Diğer yandan hâlsiz ve takatsiz bir biçimde Ramazan'ı karşılamamak adına, Şaban ayının son yarısında oruç tutulmasına ilişkin olarak farklı değerlendirmeler vardır. "Bazı âlimler Pazartesi, Perşembe veya her ay üç gün ve benzeri gibi tutulagelen mutat oruç dışında, Şaban ayının ikinci yarısında oruç tutmayı mekruh görmüşlerdir. Şâfiî mezhebine göre ise haram sayılmıştır." (DİB, *İlmihâl*, I, 387)

9. Davud Orucu (Savm-ı Dâvûd)

Abdullah b. Amr anlatıyor: "Allah Resûlü benim art arda oruç tuttuğumu, gece gündüz demeden sürekli namaz kıldığımı duymuş. Bunun üzerine şöyle buyurdu: *'İftar etmeden art arda oruç tuttuğunu, geceleri namaz kılıp durduğunu bilmiyor muyum? Böyle yapma. Çünkü gözünün senin üzerinde hakkı var. Nefsinin hakkı var. Oruç tut, fakat iftarını da yap. Namaz kıl, fakat uykunu da al. On günde bir oruç tutsan oruç tutmadığın dokuz gün için de sevap alırsın.'* Ben 'Bundan daha fazlasını yapabilirim, ey Allah'ın Resûlü!' dedim. Efendimiz: *'O zaman Davud Peygamber'in orucu gibi oruç tut'* buyurdu. 'Ey Allah'ın Resûlü! Davud Peygamber nasıl oruç tutardı ki?' dedim. Efendimiz: *'Davud Peygamber bir gün oruç tutar, bir gün tutmazdı (gün aşırı oruç tutardı)… Günlerce iftar etmeden oruç tutan oruç tutmuş değildir'* buyurdu" (Müslim, "Sıyâm", 186).

Dolayısıyla Davud Peygamber'in gün aşırı orucu, son derece faziletli bir oruçtur. Fakat kişinin her gün ara vermeden oruç tutması hoş karşılanmamıştır. Abdullah b. Amr nafile ibadete çok düşkün biriydi. O ısrarla Peygamber Efendimizden 'yedi gecede bir hatim yapayım' diye izin istemiş. Efendimizden bu izni almıştı. Fakat Abdullah yaşlandığı zaman kısa sürede hatim yapmanın kendisine zor geldiğini ifade etmiş, 'Keşke Peygamber'in tavsiyesine uysaymışım' demiştir. (Buhârî, "Fedailu'l-Kur'an", 34)

Bütün bu rivayetlerden anlaşıldığı gibi, orucun insana kazandırdığı manevî güzellikler sebebiyle Peygamber Efendimiz ashâbını belli günlerde oruç tutmaya teşvik etmiştir. Efendimiz insanların manevî eğitimini sağlarken onlara takatlerinin üstünde bir yük yüklememiştir. Esasen Peygamber Efendimizin Ramazan'dan başka hiçbir ayı tam olarak oruçlu geçirmediği de bilinmektedir. (Müslim, "Salât'ül-Müsâfirîn ve Kasruhâ", 139) Hazreti Âişe validemiz "Ben, Allah Resûlü'nün sabaha kadar aralıksız namaz kıldığını ve Ramazan ayının

dışında bir ay sürekli oruç tuttuğunu görmedim" demektedir. (Müslim, "Salât'ül-Müsâfirîn ve Kasruhâ", 141)

Allah Resûlü visal orucu denilen ve günlerce iftar etmeden tutulan oruç şeklini de yasaklamıştır. Ashâb "Ey Allah Resûlü! Ama siz visal orucu tutuyorsunuz" demiş, Resûlüllah *"Ben, sizin gibi değilim, çünkü ben Rabbim tarafından doyurulur ve su içirilirim"* buyurmuştur. (Müslim, "Sıyâm", 55)

Bu özel günlerde tutulan nafile oruçlar dışında haram olan günler dışında başka nafile oruçlar da tutulabilir. Örneğin Allah Resûlü *"Soğukta elde edilen ganimet, kış günlerinde tutulan oruçtur"* buyurmuştur. (Tirmizî, "Savm", 74)

Nafile oruç tutan kişinin orucunu bozduğu takdirde, kaza gerekmeyeceğine dair bir rivayet olsa da (Tirmizî, "Savm", 34) pek çok âlim buna aykırı olan diğer bir rivayete göre amel eder (Tirmizî, "Savm", 36) ve bozulan nafile orucun kaza edilmesi gerektiğini belirtir.

10. Adak Orucu

Allah Resûlü adak adamak yerine Allah'a dua etmeye teşvik etmektedir. Efendimiz *"Hiç kimse adak adamak yoluyla Allah'ın takdirini bozamaz. Olsa olsa bazen adakla istenen şey kaderde olana uygun düşmüş olabilir. Adağın (tek faydası) bu sayede (normal şartlarda) cimrinin feda edemeyeceği (malı) (fakirler lehine) elden çıkarmasıdır"* buyurmuşlardır (Müslim, "Nezr", 7). Fakat adanan şey bir vaad olduğundan, mümin kişi verdiği sözün arkasında durmalıdır. Adanan şey bir ibadet olduğunda da durum değişmez. Bir rivayette Peygamber'e soru soran bir adamdan bahsedilir. Adam Allah Resûlü'ne "Kız kardeşim hac yapmayı adamıştı, adağını yerine getiremeden vefat etti. Onun yerine hac edebilir miyim?" der. Peygamber: *"Şayet kız kardeşinin üzerinde bir borç olaydı sen o borcu öder miydin?"* buyurur. Adam "Evet öderdim" der. Allah Resûlü *"Öyleyse Allah'a olan borcu da öde, Allah hakkı ödenmeye daha layıktır"* der. (Buhârî, "Eymân ve'n-Nüzûr", 30) Benzer bir rivayet doğrudan oruçla ilgilidir. Allah Resûlü, ölen annesinin tutamadığı oruçla ilgili soru soran bir kadına *"Annenin üzerindeki bir borcu ödesen, onun borcunu ödemiş olur musun?"* diye sorar. Kadın "Evet, olurum" diye cevap verir. Allah Resûlü *"Öyleyse annen adına oruç tutabilirsin"* der. (Müslim, "Sıyâm", 156) Dolayısıyla eğer kişi bir oruç adamışsa bunu tutması gerekir. Çünkü Müslüman vaadinde durur.

Orucun Hikmet Derinliklerinde Gezinmek

Sevinç içindedir müminler… Dualar ezanlara karışır, ezanlar semaya yükselir… Allah “Oruçlunun sevabını ben vereceğim demiştir” ya! Bu ne büyük mutluluktur.

Ramazan'da başladığımız Allah ile sohbetimizi diğer on bir aya taşıma, Kur'an'ın feyiz ve bereketiyle hanelerimizi şenlendirme, viran olmuş kalplerimizin pasını onun nuruyla cilâlama ve elifinde, lâmında, mîminde gözlerimizi gezdirme mutluluğunu, hiç terk eder miyiz biz?

A. Oruçlu Nefesler ve Kur'an

Kur'an-ı Kerim; hikmeti, inancı, ahlak ve fazileti kelime kelime dimağlara, ayet ayet gönüllere taşıyan kitap! Harikulâde bir ahenk, eşsiz bir ritim, büyüleyici bir üslûp ile dinleyenlerin, manevî girdabına kapılarak kendilerini hikmet ummanında buldukları, karanlıklardan sıyrılıp nur nur aydınlandıkları kelâm! Lafzı manayla; manayı ruhla harmanlayarak, gaybın ve ötelerin bilgisini tatlı bir rahmet esintisi olarak insanlığa taşıyan mucize! Yaratılıştan başlayarak insanlığın hayatının dönemeçlerine bir bir işaret eden ilahî sicil! Hakkı batıldan bir daha birleşmemecesine ayırt eden Furkân! İnsanları öğüt ve ibret almaya davet eden çağrı! İyileri müjdeleyici, kötüleri uyarıcı ilahî buyruk! Ve hayatın tam orta yerinde okumak, dinlemek ve yaşamak için gönderilmiş hayat kitabı! (Enfâl, 8/24)

Velîd b. Mugîre, daha bugün gibi, Benî Mahzûn'un karşısına dikilmiş anlatıyor: "Az önce Muhammed (s.a.s.)'den öyle sözler işittim ki, ne insan sözü, ne cin sözü… O kadar tatlı ve bir o kadar göz alıcı… Köklerinden bereket ve hayat fışkıran, salkım salkım meyveleriyle dalları göklere uzanan muhteşem bir ağaç gibi görkemli… Hayır, hayır bu bir insan sözü olamaz. Bu söz er ya da geç üstün gelir, yücelir, mümkün değil alt edilemez. Ve o, hükümranlığı altındaki her şeye boyun eğdirir." (Hâkim, "Müstedrek", II, 550)

Söz ustası Araplar, belâgat ve fesahat konusunda üstlerine isim olmayan İmrüülkays'ların, Züheyr b. Ebî Sülma'ların çocukları, Kâbe'nin duvarlarına şiirler asan kavim, Kur'an'ın eşsiz üslûbu, derin manası ve kulakları esir eden tınısı karşısında çaresizdiler. Kimi Tâhâ suresini işiten Ömer gibi "İnandım" demekten başka bir yol bulamazken, kimi sırf inat ve çıkarı uğruna Kur'an'ın tesirine kapılmamak için parmaklarıyla kulaklarını kapatıyordu. Hâlbuki mübarek Kur'an, kendisine biraz kulak veren herkese hidayet elbisesini giydiriyor, rahmet esintileriyle bedenini ve ruhunu sararak kılavuz oluyordu.

Kur'an bir ümitsizlik kaynağı değil (Tâhâ, 20/2), ümitlerin filiz filiz yeşerdiği bir umut kapısıdır. İnsanoğlunu dünyadaki hiçlik ve unutulmuşluk hissinden çekip alarak, yeryüzünde yaratılmış olan her şeyin insanın emrine amade kılındığını haber veren bir mesajdır. Allah'a şükreden, Rahman'a teslim olup, aşk ve şevk ile ilahî rızanın peşine düşen bütün insanların, hep beraber tutunabilecekleri, göklerden yere kadar sarkıtılmış kopmayacak sağlam bir ip (Âl-i İmrân, 3/103), kalplere can veren bir ruh (Şûrâ, 42/52), ellerden hiç düşmeyecek sağlam bir kulptur o! (Bakara, 2/256)

Allah'ın *"O, sahifeler içindedir, değer verilen, saygı ile yükseltilen, tertemiz sahifeler"* (Abese, 80/13-14) dediği mübarek Kur'an, bir ışıktır. Allah'ın dilediği kullarına hidayet ve rehber olan, önceki ilahî kitapları doğrulayan, Rabbin katındaki yüce kitaptan peyderpey indirilmiş yüceler yücesi, hikmet hazinesidir.

Kur'an, Levh-i Mahfûz'dan (Burûc, 85/22) Beytü'l-izze'ye, Cebrail'den Muhammed Mustafa (s.a.s.)'nın gönlüne akıtılan, oradan müminlerin dimağlarına, dudaklarına ve gönüllerine düşen, *"yayılmış ince deri üzerine"* (Tûr, 52/3) satır satır, harf harf işlenmiş, Mushaf olup ellerden düşürülmeyen ilahî

kelâmdır.

Cinlere *“Biz harikulâde bir Kur’an dinledik. Doğru yola iletiyor. Ona inandık”* (Cin, 72/1-3) dedirten, insanlara bir açıklama, muttakiler için bir yol gösterici, öğüt verici (Âl-i İmrân, 3/138) bir rehberdir. Üzerinde düşünülesi, ibret alınası bir kitaptır. (Sâd, 38/29) Ne var ki, *“Kur’an’ın üzerinde düşünmüyorlar mı? Yoksa bazı kalplerin üstünde kilitleri mi var?”* (Muhammed, 47/24) diye anlatılan insanların sayısı hiç de az değildir.

“Allah’ın, göğsünü İslam’a açtığı kimse, Rabbinden bir nur üzere değil midir?” (Zümer, 39/22) sorusunda saklı olan kitap Kur’an, müminler için şifa ve rahmettir. Zalimlerin ise, sadece ziyanını artıran bir uyarıdır. (İsrâ, 17/82) Âlemlere nezir ve uyarıcı olması için indirilmiş Furkan’dır o! (Furkân, 25/1)

“Allah, sözün en güzelini, (Kur’an’ın ayetlerini güzellikte) birbirine benzer, ikişerli bir kitap hâlinde indirmiştir. Rablerinden korkanların, ondan derileri ürperir. Ondaki müjde ve tehdidi duyunca tüyleri diken diken olur, sonra Allah’ın feyzi içlerine dolar, huzura ererler, sonra derileri ve kalpleri Allah’ın zikrini (alacak kıvamda) yumuşar, işte bu kitap Allah’ın (insanlara bahşettiği) bir rehberdir. Allah dilediğini bununla doğru yola iletir. Fakat O, kimi sapıklığı içinde bırakırsa artık o kişiye yol gösteren olmaz.” (Zümer, 39/23)

Sapıklıkta kalanlar Cebrail’in düşmanlarıdır. Nefislerinin ve şehvetlerinin güttüğü bu insanlar, Kur’an’ı anlayamazlar. Hâlbuki Kur’an, Allah’ın rahmetinin boyasıyla boyadığı hayata renk katar, köhneleşmiş hayatlara anlam kazandırır, insana bu dünyada başıboş olmadığını hatırlatır.

Kur’an, kulu, ölümsüzlük arzusunu dindirebileceği yegâne dergâhın kapısına, Rabbinin arşının gölgesine götürmek için vardır. Kur’an sorunları çözer, dertlere derman olur. Hayat kadar ölümün de hak olduğunu öğretir bizlere. Kur’an gökten inen bereketli bir yağmur gibi (Buhârî, “İlim”, 20) günahlarla kirlenmiş kalplerimizin baharı olur. “*Ve kalpler ancak Allah’ı zikretmekle huzur bulur…*” (Ra’d, 13/28)

1. Mukabele ve Hatm-i Şerif

Cebrail, Ramazan aylarında Allah Resûlü’nün yanına varır, Allah Resûlü Melek Cebrail’le o zamana kadar inmiş olan Kur’an’ı mukabele eder yani karşılıklı okurdu. Bu sahne ilk defa Hira’da bir Ramazan günü yaşanmıştı. Allah Resûlü o gün Hira’daki buluşmayı manen bizlerin de yaşayabileceğini *“Kur’an’ı ezberleyip okuyan kişi, vahiy melekleriyledir”* (Buhârî, “Tefsir, Abese”, 1) sözüyle müjdelemektedir.

Sahâbe-i kirâm Kur’an’ı bölümlere ayırarak hizipler hâlinde okurlardı. Okudukları birkaç sure üzerinde tefekkür ederler, hayatlarına onları aktarmaya çalışırlardı. Abdullah b. Amr gibi yedi gecede bir hatim yapanlar da vardı. Sahâbe için Kur’an okumak büyük bir zevkti. Allah Resûlü Kur’an’ın anlaşılarak ve üzerinde düşünülerek okunmasını isterdi. Üç günden daha az sürede hatim indiren kişinin Kur’an’dan yeterince istifade edemeyeceğini söylerdi. (Dârimî, “Salât”, 173)

Allah Resûlü *“Kur’an’ı ağır ağır oku”* (Müzzemmil, 73/4), *“Onu aceleyle alıp (bellemek) için dilini kımıldatma”* (Kıyâme, 75/16) ilahî buyruklarına uyarak

Kur'an'ı anlaşılır şekilde yavaş ve tane tane okurdu. *"Sesini çok yükseltme ve çok da alçaltma"* (İsrâ, 17/110) emri gereği ise, Kur'an okurken belli bir ses tonunu korurdu (Müslim, "Salât", 145). Allah Resûlü Kur'an'ı mutlaka abdestli okurdu. İnsanlar, Peygamber Efendimiz Kur'an okurken, Kur'an'ın lâtif manalarına yol almanın zevkini yaşarlardı. O, ömrünün son demindeki Ramazan'da Cebrail ile olan mukabelesini iki defa yaparak Hakk'a yürüyeceğinin işaretini veriyordu.

Hira'dan ve Cibrîl-i Emîn'in Allah Resûlü ile yapageldiği Ramazan mukabelelerinden bize tatlı bir yadigâr olarak kalan mukabele geleneği, bugün de evlerimizde, cami ve mescitlerimizde sürüyor. Hiç elimizden bırakmadığımız, akıllarımızdan çıkarmadığımız ve gönlümüzün en mutena köşesinde paha biçilmez bir mücevher gibi sakladığımız Kur'an'ı, bilhassa Ramazan'da baştan sona kadar okuyarak hatmedişimiz, hatim kelimesinin 'mühürlemek' ve 'sonlandırmak' anlamlarından ilham alarak, Kur'an'ın kalbimizde perçin, nefsimizde mühür, amel defterimizde şahit olması içindir. Yoksa bu hatimler asla bir sonu, bir hitam ve bitişi dile getirmez.

Kur'an kâh namaz tilâveti olup, bizi kıblede Allah ile buluşturmalı, kâh hayat koşuşturmasında sığındığımız bir liman, tüm benliğimizle demir attığımız bir kıyı olup bizi huzura taşımalı. Çocuklarımıza okuduğumuz duada, sohbetlerimizde, yolculuklarımızda, selâmımızda o bulunmalı. Uyanmalarımız, uykularımız onunla başlayıp onunla bitmeli. Elest bezminde, Allah'ın "Elestü bi-Rabbiküm (Ben sizin Rabbiniz değil miyim?)" sorusuna, ruhlarımızın "Bela! (Elbette Rabbimiz sensin!)" diye cevap verdiğine, son nefesimizde bir de Kur'an şahit olmalı.

Ramazan'da daha fazla ünsiyet kurduğumuz ve bize namazımızda, tesbihatımızda, duamızda ve soframızda yârenlik eden Kur'an'ı, Ramazan sonrası da okumak ve yaşamak arzumuz derinleşecektir. Ramazan'da başladığımız Allah ile sohbetimizi diğer on bir aya taşıma, Kur'an'ın feyiz ve bereketiyle hanelerimizi şenlendirme, viran olmuş kalplerimizin pasını onun nuruyla cilâlama ve elifinde, lâmında, mîminde gözlerimizi gezdirme mutluluğunu, hiç terk eder miyiz biz?

Kur'an'ı hatmederken, ilahî mesajı anlamaya çalışır, anladığımızı uygular, tıpkı Peygamber'e öykünerek ahlakımızı Kur'an ahlakına dönüştürmek için gayret sarf ederiz. Kur'an okumak, bizim için uçsuz bucaksız bir deryaya açılmaktır. Kur'an'dan uzak kalmak ise, çöllerde susuz kalmaktır.

Hira'dan yuvamıza ışık olup süzülen Kur'an'ı rafındaki yalnızlığından kurtarmaya, sanki sararmış bir suretmiş gibi duvara astığımız bezden mahfazası içinden çıkarıp okumaya ne dersiniz? Çünkü bizim ona ihtiyacımız var…

2. Ramazanda Dua

Dua! Hayatımızı anlamlandıran, bizi yalnızlık ve terk edilmişlik duygusundan çekip alan gizli güç… Dua, Allah'ın samediyetine, yüceliğine sığınmak ve koruması altına girmektir. Allah Samed'dir. Yani herkesin ve her şeyin kendisine muhtaç olduğu, fakat kendisi hiçbir şeye muhtaç olmayan yüceler yücesi yaratıcıdır O. Allah'ın hazineleri çoktur. Kul bu hazinelerden Allah'ın sonsuz keremi sayesinde istifade eder. Varlıkta, yoklukta, sevinçte, hüzünde Allah'a el

açmak, O'na sığınmak ve tüm benliğimizle duamızı, ibadetimizi yalnız O'nun için yapmak bizi Allah'ın rahmetine, mağfiret ve bağışlamasına doğru bir yolculuğa çıkarır. Bu yolculuğun sonunda ise, Allah'ın rızasını kazanmak vardır.

"Duanız olmasa Rabbim size ne diye değer versin?" (Furkân, 25/77) hükmünce duaya talip olan müminler, hayatlarının her adımında Allah'a sığınır, güçlerini O'ndan alırlar. Ailenin daha ilk kurulma anında da dua yok mudur? Peygamber Efendimiz, yeni evlenen bir insanı tebrik edeceğinde *"Allah mübarek etsin, sana bereketler ihsan etsin, eşini de seni de hayır ve iyiliklerde ortak etsin"* diye dua ederdi. (Ebû Dâvûd, "Nikâh", 35) İnsanın hayata adım atmasının ilk durağında anne ve babalara düşen, çocuklarını dualarıyla koruma altına almak (Buhârî, "Vudû", 8), *"Rabbimiz! Bizi sana teslim olmuş kimseler kıl. Soyumuzdan da sana teslim olmuş bir ümmet kıl"* (Bakara, 2/128) diye yakarmaktır. Ağzı dualı ana babalardan dünyaya gelen çocuklara dua eğitimi vermek daha kolaydır.

Dua inanan insanın silahıdır. (Hâkim, "el-Müstedrek", I, 492) Peygamber Efendimiz hayatının her anında Allah ile beraber olduğunun farkındaydı. Gecesini gündüzünü, sağlığını hastalığını, mutluluğunu kederini dua ile bezerdi. Ramazan ayı ise, bereket mevsimi olarak dualarımızın semalara yükselmesine, ilahî dergâhta karşılık bulmasına en uygun zamandır. Meleklerin, Allah'ın emriyle göklerden yere indiği bin aydan hayırlı geceyi sinesinde saklayan Ramazan'ın, rahmet ve bereketinden daha çok istifade etmek için bol bol dua etmeliyiz.

Oruçlunun, orucunu açarken edeceği duanın geri çevrilmeyeceği müjdesi yüreklerimizi sevinçle doldurur. Ramazan'ın her anı kıymetli olmakla beraber özellikle iftarları dualarımızla ihya etmek bizler için bulunmaz bir fırsattır. Sofralarımızı kaldırdıktan sonra Allah Resûlü'nün ettiği dua gibi *"Rabbimiz! Güzel ve bereket dilekleriyle dolu, ama bir o kadar yetersiz olan ve dilimizden düşürmediğimiz, vazgeçemediğimiz tüm övgülerle sana çokça hamd ediyoruz." (el-Hamdü lillâhi kesîran, tayyiben, mübâreken fîhi gayre mekfiyyin velâ müveddain velâ müstağnen anhü Rabbenâ)* (Buhârî, "Et'ime", 54) şeklinde Allah'a olan teşekkürümüzü bir kez daha dile getirmek, yediklerimizi daha lezzetli ve bereketli kılacaktır.

Ramazan ayı şükür ve hamd etme ayıdır. Ramazan'ın kutlu anları dualarımızla birleştiğinde kanatlanarak bizi Allah'ın rızasına uçururlar. Allah Resûlü'nün *"Allah'ı, yüz kere hamd ile tesbih edenin günahları, deniz köpükleri kadar bile olsa bağışlanır"* muştusu kulaklarımızda (Tirmizî, "Daavât", 59), Kur'an'ın *"Geceleri pek az uyurlar, seher vakitlerinde istiğfar ederlerdi"* (Zâriyat, 51/17-18) diyerek haber verdiği cennetliklerin arasına katılma arzusu yüreğimizde, gecenin karanlığını dualarımızla parçalayalım. Dünyanın bin bir türlü meşgalesi ve koşturması içinde katılaşmış kalplerimizi gözpınarlarımızdan süzülen birkaç damla gözyaşı ile yumuşatalım.

Ramazan ayının geceleri, seherleri bir başkadır. Çünkü Ramazan gecelerinde gök ve yer arasında her zamankinden daha çok melek vardır. Sanki melekût âleminden kocaman bir parça kopmuş da yeryüzünün üzerine rahmet bulutu olup çökmüş, dünyanın dağını taşını sarıp sarmalamıştır.

Üstüne düşen arşın gölgesiyle bembeyaz Ramazan, Musa'sını bulmuş Tur gibi,

Süleyman'ına kavuşmuş Beyt-i Makdis gibi, Muhammed'ini kucaklayan Beytullah gibi, minarelerden okunan ezanlar ile cami kubbelerinde yankılanan kametler arasında müminlerin dua etmelerini bekler. Bu dualara gecenin son üçte birinde namazlardan sonra yapılan yakarışlar yârenlik eder. Ağızlara alınan hurmalar kadar tatlı dualar, iftar sofralarında lezzete lezzet katar. Çünkü bu zaman dilimleri dua için en makbul anlardandır. (Ebû Dâvûd, "Salât", 35; Tirmizî, "Daavât", 78)

Hamdlerimiz Allah'a, dualarımızın girizgâhı salat ve selamlarımız (Tirmizî, "Daavât", 64) Resûlünedir. Dualarımızda çoğu defa kıbleye yönelir, gözlerimiz secdeye doğru çevirir, Rabbimize el açarız. Yüceler yücesi Yaratıcı karşısında saygı ve tevazu içinde eğiliriz. Padişahların, meliklerin yüzüne bakılır mı hiç? Bunun gibi bakışlarımız göklerin derinliklerine yönelmemelidir. Avuçlarımıza yağan nur ve rahmetten yüzümüzü de nasiplendirmek istercesine, ellerimizi yüzümüze sürerek dualarımızı bitiririz. (Tirmizî, "Daâvât", 11) Ve sevgiliye gönderilen mektubun üzerine vurulmuş bir mühür gibi dualarımızı âminlerle mühürleriz. Çünkü biliriz ki, *"Âmin duanın mührüdür."* (Ebû Dâvûd, "Salât", 167)

Dua mevsimi Ramazan'a kavuşmuşken, Peygamberimizin torunu Hasan'ın, "Allah Resûlü bazen şöyle dua ederdi" diyerek bize aktardığı dua dudaklarımızda sana yakarsak, yakarışımızı kabul eder misin Yârabbi?

"Allah'ım, beni de doğru yolunda olanlardan kıl!
Beni de afiyette kıldığın kimselerden kıl!
Beni de gözettiğin kimselerden kıl!
Bana verdiğin nimetleri benim için bereketlendir!
Hükmettiğin şeylerin şerrinden beni koru!
Hiç şüphe yok ki, hükmü sen verirsin. Sana karşı hüküm verilemez.
Senin yardım ettiğin kimsenin sırtı yere gelmez.
Sen bereketin de, ululuğun da yegâne kaynağısın!"
(Dârimî, "Salât", 30)

B. Oruçlunun İki Sevincinden Biri: İftar

Gelenek hâline getirilerek atılan topun sesi, minarelerden okunan ezanlara karışır. O an, hep beraber tutulan nefesler, bismillâhlarla, hamd ve senalarla bir daha hayat bulur. Dudaklardan "Allah'ım senin rızan için oruç tuttum senin rızkınla orucumu açtım" sözleri dökülürken, Allah'ın rızasını kazanmak için gün boyu gıdalara uzanmayan eller, iftar sofralarında Ramazan pidesine, hurmaya ve güllaca uzanır.

Sevinç içindedir müminler… Dualar ezanlara karışır, ezanlar semaya yükselir… Allah *"Oruçlunun sevabını ben vereceğim demiştir"* ya! Bu ne büyük mutluluktur. İnananlar oruçlarını neşe içinde açarlar. Allah Resûlü'nün *"Oruçlunun iki sevinci vardır. Birisi iftarda orucunu açarken duyduğu sevinç, diğeri de Rabbine kavuştuğu zaman duyacağı sevinç"* (Müslim, "Sıyâm", 163) müjdesi, ağızlara alınan her lokmayı, her yudum suyu, her kaşık hoşafı daha lezzetli kılar.

Allah Resûlü'nün müjdelediği üzere, her Ramazan akşamında, iftar vakti,

cehennem azabından azat edilenlerden (İbn Mâce, “Sıyâm”, 2) biri de kendisi olma ümit ve heyecanıyla Allah’tan af ve mağfiret dileyen inananlar, iftarlarını geciktirmezler. Onlar Allah Resûlü’nün yaptığı gibi önce oruçlarını açar, sonra namaza dururlar. İftar yemeği, iftar vaktinde yenmelidir. Efendimiz *“Müslümanlar oruçlarını geciktirmeden yaparlarsa hayır üzeredirler”* dememiş midir? (Buhârî, “Savm”, 45) O, akşam namazını kılmadan önce bir kaç yaş hurmayla; onu bulamazsa kuru hurmayla; onu da bulamazsa biraz suyla orucunu açar (Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 21) ve namazını öyle kılardı. Efendimiz *“Yahudiler ve Hıristiyanlar iftarı geciktirmişlerdir”* diye uyarmış (Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 20), aynı hataya düşmemizi istememiştir.

Hurma ve su; Allah’ın oruçluya ikramı… Allah Resûlü *“Hurma bereketlidir. Hurma bulamayan su ile iftar etsin, çünkü su temizdir”* diyordu. (Tirmizî, “Savm”, 10) Bazı sahâbîler “Allah Resûlü orucunu kış günlerinde hurmayla, yaz günlerinde ise suyla açardı” diye naklederler. (Tirmizî, “Savm”, 10)

Peygamber Efendimiz orucunu açtığı zaman *“Susuzluk gitti, damarlar suya kavuştu. İnşallah orucun ecri de hâsıl olmuştur”* buyururlardı. (Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 22) *“Ey Allah’ım! Senin rızan için oruç tuttum. Senin rızkınla orucumu açtım”* (Ebû Dâvûd, “Sıyâm”, 22) diyerek orucunu açan Peygamber Efendimiz, üç kişinin duasının geri çevrilmeyeceğini söyleyerek iftarda dua etmeye teşvik ederdi. Bunlar: *“adaletli yönetici, iftar etmek üzere olan oruçlu ve mazlum kişi”*dir. (Tirmizî, “Sıfatü’l-Cenne”, 2) Bunun için oruçlarımızı açarken Allah’tan mağfiret dilemeli, O’nun rızasına nail olmayı arzulamalıdır.

Kıymetli sahâbî Amr b. Âs’ın oğlu Abdullah, orucunu açarken şöyle dua ederdi: *“Allah’ım! Her şeyi kaplayan rahmetin ile beni bağışlamanı isterim.”* Özlü ama bir o kadar manidar bir dua! Allah’ın rahmeti bizi her yandan sarmıştır. Bu rahmete teslim olmak ne güzel!

Ey Allah’ın elçisi! Sen bir defasında Sa’d b. Muâz’ın yanında orucunu açmış, orada bulunanlara *“Oruçlular yanınızda iftar etsin, iyiler yemeğinizden yesin, melekler size selâm etsin”* diye dua etmiştin ya! (İbn Mâce, “Sıyâm”, 45) Biz de oruçluların sofralarımızda oruçlarını açmalarını, iyilerin yemeğimizi kaşıklamalarını ve meleklerin bize selâm vermesini istiyoruz. Biliyoruz ki, oruçlulara iftar verene büyük mükâfat vardır. Zira sen *“Her kim bir oruçluya iftar yemeği verirse kendisine oruçlu misafirinin sevabı kadar sevap vardır. Hem de oruçlunun sevabından bir şey eksiltilmeksizin”* demiştin. (Tirmizî, “Savm”, 82)

Ey Allah’ın Resûlü! Biz eşin Âişe validemizin anlattığı berekete talibiz. Hani Hazreti Âişe oruçluyken bir yoksul kendisinden yardım istemişti. Evde sadece bir yufka vardı. Âişe validemiz yardımcısına yufkayı yoksula vermesini söylemişti. Kız ‘Fakat iftar edecek başka bir şeyimiz yok’ diye yakınmıştı. Buna rağmen sevgili eşin yufkayı o fakire vermişti. Âişe validemiz mütevekkildi. O seninle beraber ne yokluklara, ne yoksunluklara katlanmıştı. O günün akşamında, vakit iftara yakınken kapınız çalınmıştı. Ehlibeytten birisi mis gibi koyun eti sarılmış bir yufka göndermişti. Âişe validemizin mutluluğu, yanındaki kıza ‘Afiyetle bunu ye. Bu senin kuru yufkandan daha iyi değil mi?’ deyişi (Muvatta, “Sadaka”, 1) hâlâ kulaklarımızda çınlıyor. Bu sana olan özlemimizdendir, Ey Resûl!

Sahâbe-i kirâm, sofralarını her iftar, dostlarına, komşularına ve yoksullara

açarlardı. Bilirlerdi ki, Ramazan'ın bereketi böyle gerçekleşir. Yâ Resûlallah! Biz İbrahim'i dinlerken ağlıyoruz. İbrahim, sahâbî olan babası Abdurrahman b. Avf ile ilgili şunları anlatıyor:

Bir iftar vakti Abdurrahman'ın önüne envai çeşitlerle bezeli bir sofra açıldı. Abdurrahman sofraya şöyle bir baktı. Belki yanında bulunanlar bir an, onun, bu büyük sahâbînin yemeklerin güzelliği karşısında mest olduğunu düşündüler. Ama hayır! Ezan okunmuş olmasına rağmen, Abdurrahman'ın eli yemeklere gitmiyordu. Ne olmuştu Abdurrahman'a? Ev sahibi ne de güzel hazırlamıştı sofrayı. Misafirlerinin memnuniyeti için her şeyi düşünmüştü. Sofrada bir tek kuş sütü eksik derler ya! İşte öyle bir sofraydı onunki. Yoksa Abdurrahman sofrada bulunan yemeklerden bazısını sevmemiş miydi? Fakat bilseler ki, Abdurrahman o an çok uzaklara gitmişti.

Abdurrahman, Enes b. Nadr'ı, Mus'ab b. Umeyr'i düşünüyordu, Uhud şehitlerini anıyordu. Abdurrahman'ın boğazında bir şeyler düğümlenmişti. Mus'ab'ı hatırladı, yokluktan ayaklarına yetişmeyen bir abayı kefen yapmışlardı Mus'ab'a! Hamza'yı hatırladı sonra. Onun kefeni de kısa gelmişti. Allah'ın aslanı Hamza son yolculuğuna ayakları yalınayak dışarıda uğurlanmıştı.

Müslümanlar artık nimet içindeydiler. O sıkıntılı zamanlar geride kalmıştı. Sofradaki bolluğa rağmen, Abdurrahman'ın eli yemeğe varmadı, boğazından lokmalar geçmedi. Gözyaşlarına boğuldu. (Buhârî, "Megâzî", 17) Bizler de nimet içindeyiz Allah'ım! Şükrümüzü eda etmeyi bize nasip eyle.

1.Ramazan Sofralarındaki Halil İbrahim Bereketi

İbrahim Peygamber, sembol bir insandır.

O, âlemlere rahmet olarak gönderilmiş olan Muhammed Mustafa'nın atası…

O, üç büyük dinde peygamberliğine inanılan insan…

O, bugün bile adıyla andığımız Halil İbrahim sofralarıyla, misafirperverliğin, âlicenaplığın bize ne olduğunu öğreten kişi…

O, Allah'ın dostluğunu kazanan insan…

O, gözü yaşlı ve toplumuna karşı duyarlı…

O, putları kıran,

Nemrut'a kafa tutan,

İçine atıldığı ateşte berd-i selâmı yaşayan, gül bahçesine dönüşen alevleri seyreden peygamber…

O, Allah'ın emrine boyun eğip, oğlu İsmail'i, ciğerparesini, sevgilisini toprağa yatıran, Allah'ın rahmetinin gökten koç olup inmesine vesile olan mucizenin sahibi…

Ve o, bize Allah'ın kudretinin en zor anlarda bile tecelli edeceğini öğreten insan…

Ramazan'da sofralarımız hep bu büyük peygamberin adıyla kurulur. Ramazan sofralarımız gökten İsa Peygamber'e inen sofra olur, yoksulu doyurur, orucumuzu iftar ve sahurun mübarek gıdalarıyla destekler.

Allah Resûlü sofraların bereketinin misafirlerle olacağını düşünür. *"Bir kişinin yemeği iki kişiye, iki kişinin yemeği dört kişiye, dört kişinin yemeği sekiz kişiye*

yetebilir” der. (Müslim, “Eşribe”, 181) Misafirin duası Allah katında makbul olan dualardandır. (Tirmizî, “Birr ve’s-Sıla”, 7) Allah Resûlü misafirlerine elleriyle ikramda bulunur, kapıya kadar onları geçirir. (İbn Mâce, “Et’ime”, 55)

Vahşî b. Harb’in dedesi anlatıyor: “Sahâbe, Allah Resûlüne: ‘Ey Allah’ın Resûlü! Biz yemek yiyoruz, fakat doymuyoruz’ diye dert yandılar. Peygamber Efendimiz onlara: *‘Her hâlde siz yemeği ayrı ayrı yiyorsunuz (değil mi)?’* diye sordu. Onlar: ‘Evet ayrı ayrı yiyoruz’ dediler. Bunun üzerine Allah Resûlü: *‘Yemeği toplu hâlde yiyiniz ve üzerine besmele çekiniz. O zaman Allah o yemeğe bereket verir, karnınız doyar’* buyurdular. (Ebû Dâvûd, “Eti’me”, 14) Besmele ile başlayan, birlikte yenen ve Allah’a hamd ile biten yemekler karınları doyurur, kalplere nur olur…

Müslümanların birlikte yedikleri yemek, Halil İbrahim sofrası olup açılır. Mümin, kardeşine cömertlik eder de, en cömert olan Allah kullarına cömert olmaz mı? Misafirlerle oturulan Ramazan sofraları meleklerin selâm ettikleri esenlik ve bereket sofralarıdır. Rahman’ın sofraları olarak andığımız sofralarımızda biz de birer misafiriz…

C. Ramazan Gecelerini İhya

Geceler… Bazen göklerden rahmetin vahiy olarak indiği geceler… Bazen seher vakitlerinde felâket ve musibetin yeryüzüne yağdığı geceler… Bizi Reyyân kapısına ulaştıracak olan geceler… Muhammed Mustafa’nın Mekke’den Kudüs’e yürüdüğü, Miracın basamağı İsra gecesi gibi, Allah’ın dünya semasına nüzul ettiği Berat gecesi gibi ve bin aydan hayırlı Kadir gecesi gibi rahmet esintileriyle örülmüş geceler…

Ramazan gecelerimiz Musa Peygamber’in Tur’daki kırk gecesi gibi vahiy dolu olmalı. Bu mübarek gecelerde Allah bizimle konuşmalı, biz de O’nunla sohbete koyulmalıyız. Bunun yolu Kur’an okuyarak Allah’ın dergâhında durmak, secdeye kapanarak gece namazı kılmaktır.

Gece namazını emreden Kur’an ayetleri vardır. Bunlardan biri olan *“Gündüzün güneş dönüp gecenin karanlığı bastırıncaya kadar (belli vakitlerde) namaz kıl; bir de sabah namazını. Çünkü sabah namazı (meleklerin katılımıyla) şahitlidir. Gecenin bir kısmında uyanarak, sana mahsus bir nafile olmak üzere namaz kıl. (Böylece) Rabbinin seni övgüye değer bir makama ulaştırabileceğini umabilirsin”* (İsrâ, 17/78–79) ayetlerinde, gece namazı kılmanın insanı övgüye değer bir makama, makâm-ı mahmûda yükselteceği ifade edilmektedir. Gece namazı, insanı, gecenin sessizliği içinde Allah’ın inayet ve bağışlama kapılarından geçmeye davet eder. Namaz sırasında kulun Allah’a en yakın olduğu secde durumunda bulunması, teheccüd namazı kılması onu bambaşka âlemlere götürerek, ruhunda inşirahlara, dimağının nurla dolmasına vesile olur.

Allah Resûlü’nün sünnetinde gece namazının vitir namazıyla iç içe olduğu unutulmamalıdır. Peygamber Efendimiz çoğu defa 11 rekât olarak gece namazı kılar, bunun 8 rekâtını teheccüd, 3 rekâtını ise vitir olarak eda ederdi. Eğer gece namazı kılamamışsa, sabah namazı ile öğle namazı arasında çift rakam olarak 12 rekât kılar, tek rakamı gece namazına özgü bırakırdı. Ancak vitir namazı Hanefilere göre vacip olup, kaçırılması hâlinde üç rekât olarak kaza edilir.

Sabah namazının vakti girmeden bir saat önce, kalkıp teheccüd namazı kılan kişi en az limite göre gecesini ihya etmiş olur. Gece namazına kalkmak için yatsı namazını geceye bırakmak uygun değildir. Fakat vitir namazı zaten gece namazının bir parçası olarak kabul edildiğine göre geceye bırakılabilir ve sekiz rekâtlık teheccüdden hemen sonra kılınabilir.

Gece namazına kalkmak için kaylûle denilen öğle uykusundan güç almak sünnettir. Nitekim Allah Resûlü *"Gündüz orucuna sahur yemeğiyle, gece namazına öğle uykusuyla yardımcı olun"* (İbn Mâce, "Sıyâm", 22) tavsiyesinde bulunmuştur.

Ramazan geceleri teheccüd namazı kılmayı, belli aralıklarla Kur'an'ı hatmetmek için oluşturduğumuz sure gruplarını (hizipleri) okumayı ihmal etmemeli, gözyaşı içinde Allah'tan bağışlanma dilemeliyiz. Ailemizle yatsı namazı sonrasında sohbet etmeli, hiç değilse sabah namazından bir saat önce bütün aile gece ibadeti için kalkmalıyız. Peygamber Efendimizin özellikle Ramazan'ın son on gecesinde ibadete daha bir itina gösterdiğini ve ailesini de uyandırdığını (Müslim, "İtikâf", 7) unutmamalıyız. Hadislerde, gece namazına kalkmayalım diye şeytanın ense kökümüze attığı ifade edilen düğümleri (Buhârî, "Teheccüd", 12), Allah'ı zikrederek, ağzımızı misvakla fırçalayıp abdest aldıktan sonra Kur'an okuyarak ve namaz kılarak çözmeliyiz.

1. Teravih

Ramazan ayında camiler bir gelin edasıyla çıkar karşımıza. Bazısı çocuklara takılan 'maşallah'lar gibi 'hoş geldin Şehr-i Ramazan!' yazısını gururla taşır, kalem gibi minareleri arasında. Ramazan aylarında evlerimizde, iftar sofraları başında, minarelerdeki kandillerin yanmasını beklerken, çoğu defa Ramazan topunun patlaması bile bizleri orucun bittiğine ikna edemez de, ısrarla minarelerden okunacak akşam ezanını bekleriz. Belki de bu, ezanı orucumuzun sonuna vurduğumuz bir mühür yapmak isteyişimizdendir.

Bazen mahzundur camiler. Bizim kederimize ortak olurlar. Bir yakınımız caminin avlusundaki musalla taşında yatarken, cami, sanki bize minarelerini uzatır, bizi kucaklamak, biraz olsun teselli etmek ister.

Camisiz bir şehir düşünmek mümkün müdür? Bütün dağınıklığımıza rağmen, bizi toplayan, bir araya getiren, zengin, fakir gözetmeden bize kucağını açan başka hangi mimari yapı vardır? Camiler bizi eğitir, bize hayatı, dini, Allah'ı anlatır. Caminin bize bu kadar güzel gelmesi *'cami ve mescitlerin Allah'a ait olmasındandır'* (Cin, 72/18)

Yüce Allah, Allah'ın mescitlerini, ancak Allah'a ve ahiret gününe inanan, namazı dosdoğru kılan, zekâtı veren ve Allah'tan başkasından korkmayan kimselerin imar edeceğini söylüyor. (Tevbe 9/18) Demek ki, cami inşa etmek, camiyi korumak bir iman alâmetidir. Camilere bakmamak, camileri harap ve metruk kılmak ise Müslümanlara yakışan bir davranış değildir. Çünkü camiler dinin şiarı, sembolü olan şeylerdendir.

Camiler teravihlerde bir başka güzeldir. Gece namazının bir parçasıdır teravihler. Teravih, rahatlatma anlamındaki 'tervîha' kelimesinin çoğulu olarak bu namaza ad olmuştur. Tervîha, Ramazan ayına özgü sünnet namazın her dört rekâtının sonundaki oturuşun adıdır. Aslında kıyamlarında okuduğumuz

ayetlerle, rükû ve secdelerinde söylediğimiz tesbihatlarla ve ka'delerinde miraç yadigârı olarak terennüm ettiğimiz tahiyyatlarla bu namaz, gün boyunca kalbimizi buran ve içimizi daraltan sıkıntıları dağıttığından böyle adlandırılması çok isabetli olmuştur.

"Teravih sünnet-i müekkede olarak kabul edilmiştir. Kadın ve erkek için orucun sünneti değil, Ramazan ayının sünnetidir. Teheccüd namazı on iki rekâtı geçmediği hâlde, teravih namazı yirmi rekât kılınır. Yatsı namazı kılındıktan sonra ve vitirden önce kılınır. Teravihin cemaatle kılınması sünnet-i kifâyedir. Teravih on selâmla kılınır ve beş tervîha (oturuş) yapılır. Yani her iki rekâtta bir selâm verilir, her dört rekâtta bir istirahat edilir. Beşinci tervîhadan sonra Ramazan'a mahsus olmak üzere vitir namazı cemaatle kılınır. Teravih namazının yirmi rekât olduğu çoğunluk tarafından kabul görmüştür." (DİB, *İlmihâl*, I, 311-312) Ülkemizde teravih dört rekâtta bir selâm verilerek de kılınabilmektedir.

Teravih namazı, Allah Resûlü'nün *"İnanarak ve sevabını Allah'tan umarak Ramazan'ı ihya eden kimsenin geçmiş günahları bağışlanır"* (Nesâî, "Sıyâm", 39) şeklindeki müjdesine nail olmak maksadıyla kılınan bir namazdır. Müstakil bir namaz olmaktan ziyade Allah Resûlü'nün gece yapmakta olduğu ibadetlerin bir tezahürü, bir parçasıdır. Dolayısıyla teravih namazının sekiz rekâtının teheccüd olarak Allah Resûlü'nün sünneti olduğu, terâvihin diğer rekâtlarının ise sahâbenin uygulamasından kaynaklandığı söylenebilir.

Âişe validemizin anlattığına göre, Allah Resûlü bir Ramazan gecesinde evden çıkmış ve mescitte namaz kılmıştır. O namazdayken başkaları da namazına katılmıştır. Bunlar geceleyin Peygamber namaz kılarken arkasında ona uyduklarından bahsedince, daha çok insan ikinci gece Allah'ın Resûlü'yle namaz kılmıştır. Bunu insanlar konuşup durmuşlar, mescit üçüncü gece daha da kalabalıklaşmıştır. Dördüncü gece, artık insanlar mescide sığamaz olmuştur. Ancak Aişe validemizden öğreniyoruz ki, Allah Resûlü o gece mescide çıkmamıştır. Öyle ki, mescitteki müminlerden bir kısmı 'Haydi namaza!' diyerek seslerini Hazreti Peygamber'e duyurmaya çalışmışlardır. Fakat Allah Resûlü yanlarına çıkmamıştır. Efendimiz ancak sabah namazında mescide gelmiş, namazını kıldıktan sonra insanları çevresinde toplamış ve şahadet getirdikten sonra şöyle buyurmuştur: *"Gece sizin durumunuzdan haberdar olmadım değil! Fakat gece namazının size farz kılınıp, bunu yerine getiremeyeceğinizden korktuğum için (yanınıza çıkmadım.)"* (Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn ve kasruhâ", 178)

Allah Resûlü, Ramazan ibadeti (ve teravih namazı) ile ilgili tutumu böyleyken vefat etmiştir. Hz. Ebû Bekir'in halifeliği döneminde ve Hz. Ömer'in halifeliğinin başlarında da (teravih namazı) (bağlayıcı bir ibadet şekline dönüşmeden) aynı şekilde devam etmiştir. (Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn ve kasruhâ", 174)

Abdurrahman b. Abdülkâri anlatıyor: "Ramazan ayında bir gece Ömer b. el-Hattâb'la mescide çıktık. İnsanlar mescitte dağınık hâlde kendi başlarına namaz kılıyordu. Kimisi kendi başına yalnız namaz kılıyor, kimisi de namaz kılarken diğerleri ona uyup cemaat hâlinde namaz kılıyordu. Ömer: 'Zannediyorum ki, dağınık olarak namaz kılan insanları bir tek imamın arkasında toplarsam daha iyi olacak' dedi. Sonra buna kesin olarak karar verdi. Ve (ertesi gün, hicretin 14. senesi içinde) insanları Übeyy b. Ka'b'ın (teravih imamlığı) arkasında topladı.

(Böylece teravih namazı cemaatle kılınmağa başlandı).” Abdurrahman anlatımını sürdürüyor: “Sonra diğer bir gece yine Ömer’in beraberinde mescide çıktım. İnsanlar imamlarına uyup namaz kılıyorlardı. Ömer bu manzarayı görünce: ‘Teravihin böyle cemaatle kılınması ne güzel oldu!’ diye sevincini belirtti ve: ‘Fakat bu namazlarını gecenin sonuna bırakıp da, geceleyin kıldıkları namazdan sonra uyuyanlar, şimdi namaz kılanlardan daha faziletlidirler’ sözünü de ilave etti.” (Buhârî, “Salatu’t-teravih”, 1) İnsanlar teravih namazını kılarak, farz namazlardan sonra en faziletli namaz olan teheccüd namazını kılmıyorlardı. Teheccüd uyuduktan sonra kalkılarak kılınan bir namazdır. Bunların kıldıkları ise, kıyâmu’l-leyl cinsinden bir gece ibadetiydi.

Tirmizî’nin verdiği bilgiye göre: “Ramazan gecelerindeki ibadet konusunda ilim adamları farklı görüşler ortaya koymuşlardır. Bir kısmı vitir ile birlikte kırk bir rekât kılınması görüşündedirler. Medineliler bu görüşte olup Medine’de uygulama böyleydi. İlim adamlarından pek çoğu ise, teravihin yirmi rekât olduğuna dair, Hz. Ömer, Hz. Ali ve diğerleri tarafından yapılan rivayeti doğru kabul etmişlerdir. Sevrî, İbnü’l-Mübârek ve Şâfiî de bu görüştedir. Şâfiî ‘Memleketimiz olan Mekke’de ben yirmi rekât kılındığına şahit oldum’ demektedir.” (Tirmizî, Savm”, 81)

“Ömer b. el-Hattâb, Übeyy b. Ka’b ve Temîm ed-Dârî’ye insanlara (Ramazan geceleri) on bir rekât namaz kıldırmalarını emretti. İmam namazda ayet sayısı yüzü geçen surelerden okuyordu. Hatta uzun süre ayakta durmaya mecalimiz kalmıyor, bastonlara dayanıyorduk. Namazdan ancak şafak yaklaşınca dönüyorduk” şeklindeki es-Sâib rivayetinden anlaşılacağı üzere, Hazreti Ömer zamanında kılınan namaz on bir rek’âtlık teheccüd namazı niyetiyle kılınan ve teheccüd namazından farklı bir namaz olarak düşünülmeyen bir namazdı. (Muvatta’, “es-Salât fî Ramazân”, 2)

2. Sahur

Çoluk çocuk gecenin karanlığında sahura kalkmanın heyecanının yaşamak ne güzeldir! Ramazan öncesi hazırlanan yufkalar, kadayıflar, erişteler, güllaçlar ve hoşaflarla karşıladığımız Ramazan’da sahur keyfi bambaşkadır. Bazen televizyondan gelen bir Kur’an ziyafetinin sahur ziyafetimize daha bir lezzet kattığı sahurlar yaparız, bazen yemeğimize radyodan yükselen bir ilahî eşlik eder. Ezan vaktine yakın yudumlanan son sularla artık oruca hazırızdır. Az sonra ailece kıldığımız sabah namazıyla hafiflediğimizi hissederiz.

Oruç, imsak ile iftar vakitleri arasına yerleştirilmiş bir ibadettir. Sahur yemekleri, bizim imsakten önceki son durağımızdır. İmsak, Arapça’da “bir şeyi tutmak, kendini tutmak ve engellemek” gibi anlamlarda kullanılır. Söz konusu oruç olunca, imsak, “kişinin yemeden, içmeden ve cinsel ilişkiden uzak durması” anlamına gelir. İmsak vakti bu sınırlamaların başlama anıdır. Tan yerinin ağardığı bu zaman dilimine fecr-i sâdık da denir. Öteden beri yurdumuzda başta imsak vakitleri olmak üzere namaz vakitlerini gösteren imsakiyeler hazırlayıp dağıtmak âdet olmuştur. Bu Türk milletinin dinî hassasiyetinin bir parçasıdır.

İmsak vaktiyle artık yatsı namazının vakti çıkmış ve sabah namazının vakti girmiş olur. Bir başka deyişle, sahur vakti sona ermiş ve oruç saatleri başlamıştır.

Normal zamanlarda insana helal olan yiyecek ve içecekler artık yenmez, içilmez. Orucun gerektirdiği yasaklara riayet edilir, ta ki iftar vaktine kadar.

İftar, Arapça'da "orucunu açmak, oruç tutmamak, orucunu bozmak" gibi anlamlarda kullanılır. Kelime, cümlede bulunduğu bağlam çerçevesinde anlam kazanır. "İftar vakti oruç yasaklarının sona erdiği vakit anlamında olup, güneşin batma vaktidir. Bu vakitle birlikte akşam namazının vakti de girmiş olur. Gündüz ve gecenin teşekkül etmediği bölgelerde oruç süresi, buralara en yakın normal bölgelere göre belirlenir. İmsakin, ikinci fecirle başlayacağı konusunda fakihler arasında görüş birliği olmakla birlikte, kimi âlimler bu hususta, daha ihtiyatlı olduğu gerekçesiyle fecr-i sâdıkın ilk doğuş anına, kimileri ise, oruç tutanlar lehine olduğu gerekçesiyle ışığın biraz uzayıp dağılmaya başladığı zamana itibar edilmesini önermişlerdir." (DİB, *İlmihal*, I, 381)

Bazı rivayetlerde Peygamber Efendimizin Medine'ye gelişinden sonra özellikle Medinelilerin oruç ibadetinde zorlandıkları anlatılmaktadır. Fakat Müslümanlar kısa zamanda Ramazan ayının önemini kavramışlar, bu ayı günahlarının bağışlanması için bir fırsat olarak görmüşlerdir.

Sahâbe-i kirâm, ilk zamanlarda imsak vaktinin tam olarak zamanını belirleme konusunda tereddüt yaşıyorlardı. Bu tereddüt, sahâbenin bu yeni ibadete henüz alışamamış olmasından kaynaklandığı gibi, Kur'an-ı Kerim'de imsak vaktini anlatan ayetin mecazî anlatımının tam olarak kavranamamasıyla da ilgiliydi. Sahâbeden bazısı *"siyah iplik ile beyaz iplik birbirinden ayırt edilecek zamana kadar"* (Bakara, 2/187) yenip içilebileceğini bildiren ifadeyi anlamakta güçlük çekmiş, imsak vaktinin gerçekten beyaz ve siyah ipliklerle belirlenebileceği kanaatine varmışlardı. Bunlardan ayaklarına beyaz ve siyah iplik bağlayanlar, beyaz ve siyah ipliği yastığının altına koyanlar vardı. (Buhârî, "Tefsir", 28) Meselâ Adiy b. Hâtem, yastığı altındaki iplerle imsak vaktini tayin için uğraşıp başarısız olunca Allah Resûlüne gelmiş, o da kendisine: *"(Ayetteki) siyah iplik ile beyaz iplik, gecenin karanlığı ile gündüzün aklığından kinayedir"* buyurmuştu. (Buhârî, "Savm", 16) Hatta zarif bir nükte ile Adiyy'e takılarak *"Senin yastığın ne kadar da genişmiş (gece ve gündüzü oraya sığdırıvermişsin)"* demişti. (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 17) Bu durum tam bir kafa karışıklığı içinde olunduğunun göstergesiydi.

Bazı sahâbîler, işi garantiye almak istediklerinden olsa gerek, ertesi gün oruç tutmak için sahur yemeğini alelacele yiyordu. Bazısı ise, tam tersine sahur yemeği yemeyi geç bir vakte bırakıyordu. (Nesâî, "Sıyâm", 23) Fakat bunlar arasında en ilginç grubu orucunu hiç açmadan ertesi günün orucuna ekleyenler oluşturuyordu. (Buhârî, "Savm", 50). Bazıları ezanı imsak ve iftar saatleri için ölçü almışlardı. Bilâl'in ezan okumasını bekliyorlardı. Fakat bu sefer de Bilâl'in geceleri de ezan okuması sebebiyle sıkıntıya girenler oluyordu. Bundan dolayı Allah Resûlü, sahâbesine imsak vakti için İbn Ümmi Mektûm'u esas almalarını tavsiye etmiştir. (Nesâî, "Ezan", 9) Bu sahâbînin gözleri görmüyordu ve sabah vakti geldiği söylendiğinde imsakı duyurmak için ezan okuyordu.

Peygamber Efendimizin *"Bilâl geceleyin ezan okur, böylece uyuyanlar uyanırlar, uyananlar ise ihtiyaçlarını giderirler."* sözleri, Bilâl'in geceleri ezanı belli maksatlarla okuduğunu gösteriyor. (Nesâî, "Sıyâm", 30) Belki de Bilâl'in gece ezan okuması oruç tutacak olanların sahura kalkmaları içindi. Bilâl'in bu

davranışı şu anda toplumumuzda gelenek olarak devam eden Ramazan davulcularının görevine tekabül eden, fakat ezan ile daha derûnî bir anlatım içinde icra edilen bir uygulama olarak değerlendirilebilir. Hatta Türk geleneklerinde bunun tam karşılığı olarak temcid uygulamasını görmekteyiz. Temcid, Osmanlılar döneminde sahur vaktini duyurmak için Allah'a hamd ve övgü, Peygamberine salat ve selam okunmasıydı. Kültürümüzde 'temcid pilavı' tabiri de buradan gelmektedir. Akşamdan hazırlanmış pilavlar, sahur vaktinde temcidler okunurken çıkarılır, ısıtılır ve sahur yapılırdı.

Sahâbe-i kirâm için sahura kalkmak terk edilemez bir alışkanlıktı. Nasıl böyle olmasın ki? Peygamber Efendimiz onları sahur yemeğine kalkmaya ısrarla teşvik ediyordu. Allah Resûlü *"Bizim orucumuzla Ehl-i Kitab'ın orucu arasındaki fark, sahur yapmaktır"* buyuruyor (Nesâî, "Sıyâm", 27), *"Sahura kalkın. Çünkü sahur yemeklerinde bereket vardır"* (Buhârî, "Savm", 20) diyordu. İrbâd b. Sâriye'yi sahur sofrasına davet ederken, *"Bereketli yemeğe gel"* buyurmuştu (Ebû Dâvûd, "Sıyâm", 16).

Sahâbe-i kirâm bu yemeğin bereket getirmesini, bu bereketin ise, felâha yani kurtuluşa, sağlık ve afiyete sebep olmasını umuyorlardı. Onun içindir ki, Nu'mân b. Beşîr, caminin minberinden Müslümanlara sesleniyordu: "Biz vaktiyle sahura felâh (kurtuluş yemeği) derdik" diye. (Hâkim, *el-Müstedrek*, I, 607)

Gecenin istenilen bir zamanında sahura kalkmak mümkündü. Fakat mümkün olduğunca sabaha yakın bir zamanda sahura kalkmak makbul olandı. Sehl b. Sa'd anlatıyor, "Sahur yemeğini ailemle yer, Allah Resûlü ile namaz kılayım diye çabucak evden çıkardım" (Buhârî, "Mevâkîtü's-salât", 27) Bu ifadelerden Peygamber Efendimiz zamanında sabah ezanına oldukça yakın bir sırada sahur yapıldığı anlaşılıyor. Bu bakımdan İmam Şâfiî ve Ahmed b. Hanbel gibi âlimler, sahur yemeğini geciktirmek gerektiği görüşündedirler. (Tirmizî, "Savm", 14) Dolayısıyla hem aç kaldığımız sürenin azalması, hem de sabah namazı vaktinde ayakta olmak için sahur yemeklerimizi mümkün olduğunca geciktirmemizde fayda vardır.

D. Üç Aylar ve Zaman Çizgisine Yerleştirilmiş Kutlu Vakitler

Allah Resûlü, Üç Aylar'dan Recep ve Şaban'ı, bu ayların sonuncusu ve tüm senenin sultanı olan Ramazan'a hazırlayıcı olmaları bakımından değerlendiriyor, bu aylarda bulunan bazı geceleri ise, özellikle ibadetle ihya ediyordu. O, inananları adım adım Ramazan'a hazırlamak istiyor, *"Allah'ım bize Recep'i ve Şaban'ı mübarek ve bereketli kıl ve bizi Ramazan'a eriştir"* diye dua ediyordu. (İbn Hanbel, I, 259)

Receb ayı girdiğinde oruca sarılan Allah Resûlü, kimi zaman 'Artık oruç tutmayı bırakmaz!' denilecek kadar uzun süre peş peşe oruç tutar, kimi zaman da 'Herhâlde artık oruç tutmayacak!' denilecek kadar orucu terk ederdi. (Müslim, "Sıyâm", 179)

Şaban ayı geldiğinde ise, bu ayın çoğunu oruçlu geçirirdi. (Buhârî, "Savm", 52) Kendisine bunun sebebi sorulduğunda *"Bu ay Receb ile Ramazan arasında insanların gafil bulundukları bir aydır. O ayda ameller âlemlerin Rabbi olan Allah'a*

arz olunur. Ben de amellerimin oruçlu olduğum hâlde Allah'a arz olunmasını severim." buyurmuştu. (Nesâî, "Sıyâm", 70) Nitekim Allah Resûlü'ne; "Ramazan orucundan sonra hangi oruç daha faziletlidir?" diye sorulduğunda da, *"Ramazan'a saygı ve tazim için tutulan Şaban orucu"* cevabını vermişti. (Tirmizî, "Zekat", 28)

Üç Aylar'ın, zaman çizgisine yerleştirilmiş kutlu vakitleri vardır. On bir ayın sultanı Ramazan'a hazırlıkta önemli manevî duraklara sahip olan Recep ve Şaban ayları, altın gecelerle inananları Ramazan'ın iklimine sokar. Recep ayı bizlere Regâib ve Miraç gecelerini armağan ederken, Şaban ayı ise, Berât gecesini ikram eder.

Regâib, her türlü rağbetin, arzu ve hevesin Allah'ın rızasına yöneldiği gece… *"Ve ilâ Rabbike fergab (Ancak Rabbine yönel ve yalvar)"* (İnşirah, 94/8) diyen Yüce Mevla, Allah Resûlü'nün zatında kullarını Regâib'e yani rızasına ve hoşnutluğuna davet etmektedir. Bu ayetin yer aldığı İnşirâh suresinin ilk ayeti *"Elem neşrah leke sadrek (Senin kalbini, gönlünü açmadık mı?)"* diyerek, Hazreti Peygamber ile ilgili bir mucizeyi haber verirken (Müslim, "İman", 260), onun zatında gönüllerin, süflî ve değersiz şeylerden yüz çevirerek Allah'ın sevgisine yönelmesini murat etmektedir. Bazı Kur'an yorumcuları ayette ifade edilen Peygamberin göğsünün yarılması olayının İsra gecesinde olduğunu söylerler. (Bkz. Müslim, "İman", 264; İbn Kesîr, "Tefsîr", IV, 524)

İsra da bu kutlu gecelerden biridir. İsra gecesinde Peygamber Efendimiz bir gece Mekke'den Kudüs'e götürülmüştür (İsrâ, 17/1). Hatırlanacağı üzere İsra'nın ardından Miraç yolculuğu başlar. Miraç, Kudüs'ten Sidretü'l-Müntehâ'ya, ilahî dergâha yapılan yolculuğun adıdır. Dolayısıyla İnşirâh suresindeki bu anlam örgüsü içinde, Miraç ile Regâib arasında kuvvetli bir bağ, sıkı bir ilişki olduğunu söyleyebiliriz.

Allah'a teslimiyetin, O'nun cemalini ve sevgisini arzulamanın yani Regâib'in tabii sonucu, Allah'a yükselmek, değersiz ve bencil duygulardan arınarak ideal mümin olmaktır. Kısaca "Rağbeti Allah olanın, yükselişi de Miraç olmaktadır." Regâib, Allah'a olan bağlılığımızı tazelemek için, birbirimize olan muhabbetimizi pekiştirmek için ve tüm insanlığa katkıda bulunmak için bir vesiledir. Regâib, gönüllerin göklerle, semavat ile birleşmesine, üstümüzdeki ağırlıkların kalkmasına, kin, haset duygularının içimizden akıp gitmesine bir vesiledir.

Miraç ise, tıpkı Peygamber Efendimizin Kâbe'den Mescid-i Aksâ'ya oradan göklere yükselmesi gibi, ruhumuzun manevî güzelliklerle bezenerek, Allah aşkı ve Muhammed Mustafa'ya duyulan özlemle ilahî dergâha yükselmesi yolundaki idealimizin temsilidir.

Miraç, meşakkatli yolun sonundaki aydınlık nokta, Feridüddin Attar gibi Allah dostlarının kuşların güneşe doğru uçuşuna benzettiği yolculuğun son durağıdır. Allah Resûlü bu saf, her türlü kusur ve lekeden arınmış aydınlık hâlin müminin ibadetlerinde ilahî bir ışık gibi tecelli ettiğini, apaydınlık biçimde ortaya çıktığını elbette biliyordu.

Ve Berât gecesi, Şaban'ın on beşinci gecesi… Peygamber Efendimizin *"Allah Teala -rahmetiyle- Şaban'ın on beşinci gecesi dünya semasında tecelli eder ve Kelb kabilesi koyunlarının kılları sayısından daha fazla kişiyi bağışlar"* (Tirmizî, "Savm", 39; İbn Mâce, "İkâme", 191) buyurduğu gece! Bir defasında da Allah Resûlü

"Şaban'ın ortasında gece ibadet ediniz, gündüz oruç tutunuz. Allah o gece güneşin batmasıyla dünya semasında tecelli eder ve fecir doğana kadar, 'Yok mu benden af isteyen onu affedeyim, yok mu benden rızık isteyen ona rızık vereyim, yok mu bir musibete uğrayan ona afiyet vereyim, yok mu şöyle, yok mu böyle?' der" (İbn Mâce, "İkâmetü's-Salavât", 191) buyurmuştur.

Bazı âlimler Duhân suresinde (44/3) Kur'an'ın mübarek bir gecede nazil olunduğu haber verilen ayetteki mübarek gece tanımlamasıyla Berât gecesinin kastedildiğini ifade etmişlerdir. (Halit Ünal, *"Berat Gecesi"*, DİA, V, 475) Fakat çoğu âlim bu gecenin Kadir Gecesi olduğunda hemfikirdir. Çünkü diğer ayetlerde Kur'an'ın Ramazan ayında (Bakara, 2/185) ve Kadir gecesinde indirildiği ifade edilmektedir. Peki, ne olmuştur da Kadir gecesi bereketli bir gece ilan edilmiştir? Ne olmuştur da Allah Kadir gecesini bin aydan hayırlı bir gece olarak nitelendirmiştir? Bu sorunun cevabı, Kadir suresinde saklıdır. Bu surenin ilk ayetinde *"Biz O'nu (Kur'an'ı) Kadir gecesinde indirdik"* (Kadir, 97/1) denilmektedir. O hâlde bu geceye ayrıcalıklı vasfını veren, bu gecede Kur'an'ın inmesidir. Allah insanlığa rahmet ve inayetini göndermiş, kulu Muhammed'e ıssızlığın ve karanlığın tam ortasında Kur'an'ı indirmiştir. Çöle nur inmiştir…

E. Kadir Gecesi

Kadir gecesi! Bin aydan daha bereketli gece!

Meleklerin ve Cebrail'in, Rablerinin izniyle her iş için yeryüzüne indikleri gece!

Tan vaktine kadar esenlik ve barışın hâkim olduğu gece!

Adındaki hüküm, şeref, güç ve yücelik anlamlarını, her anı ve saatiyle hak eden gece!

Cebrail'in karanlık bir mağarayı Allah'ın nuru ile aydınlattığı gece!

Namus-ı ekber'in "Oku" emri ilahisini Muhammed (s.a.s.)'e söylediği,

Muhammed Mustafa'nın "Ben okuma bilmem" dediği gece!

Ve her şeyin yeniden başladığı gece!

İnsanlık için dönüm noktası olan gece!

Vahyin indiği Hira, o gece insanlık için sanki Âdem ve Havva'nın yasak meyveden yedikten sonra ümitlerinin tükenmek üzere olduğu bir anda mağfirete eriştikleri Arafat hâlini almıştı.

Nuh Peygamberin kavmi ile azgın dalgalardan kaçıp tepesinde esenlik bulduğu Cudi Dağı'na dönüşmüştü.

Hira o gün, Yusuf Peygamber'in kuyulara ve zindanlara atılmasından sonra Mısır sarayında önüne serilen hazinler gibi, Son Peygamber'e hidayet ve rahmet hazineleri sermişti.

Mihrabın Hanımefendisi Meryem'in doğum sancılarıyla sığındığı hurma ağacının,

Yunus Peygamber'in Ninova'dan ayrılıp balığın karnında okyanusu aşıp atıldığı yaktin ağacının,

Musa Peygamber'in çölün soğuk gecesinde "ânestü nârâ (bir ateş gördüm)" diyerek kutsal vadi Tuva'da, Allah'la konuşmanın sırrına erdiği ağacın, Allah'ın inayetiyle rahmet esintileri yayması gibi…

Bu sefer, taştan, kayadan Hira'nın duvarlarında rahmet esintileri yayılıyordu.
Peygamber'in yüreğinde insanlık için duyduğu ıstırap, sonunda göklerde cevabını bulmuştu işte. Allah, Rahman ve Rahim sıfatıyla yardımını, nusretini eriştirmişti yine. Nusret ve esenlik gecesi her sene rahmetiyle gelir bize.
Ey, Peygamber Efendimizin bu gecenin daha çok Ramazan'ın son on veya yedi günündeki tekli gecelerde aranmasını tavsiye ettiği (Buhârî, "Fazlu leyleti'l-kadr", 2-3) ve muhtemelen Ramazan'ın 27. gecesi olduğunu haber verdiği (Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 179-180) mübarek Kadir gecesi! Hoş geldin!
İlk vahyin heyecanını yüreklerimizde duymaya çalışarak ibadetle geçirdiğimiz gece! Meleklerinle birlikte safa verdin!
Ey Kadir gecesi! Sen, Cuma günündeki duaların geri çevrilmeyeceği vaktin gizlenmesi gibi, ölümün her an insanın başında olmasına rağmen, yine de karşısına hiç beklemediği bir yerden çıkması gibi, kıyamet kapıda beklese de ne zaman kopacağının Hâtemü'l-Enbiyâ'dan bile gizlenmesi gibi müminlerden gizlendin! Sana da bu yaraşır. Çünkü sen istiridyenin içindeki inci gibi değerlisin.
Kadir gecesinin kısmen gizlenmesinin ardında elbette pek çok hikmet vardır. Böylece müminlerin rehavete kapılmadan Ramazan'ın her gününü Kadir gecesiymiş gibi geçirmeleri amaçlanmış olabilir. Bu sayede bir ay boyunca gecelerin feyiz ve bereketinden istifade edebilecek olan müminler, bir hadiste ifade edildiği gibi *"İnanarak ve mükâfatını Allah'tan umarak Kadir gecesini ihya edenlerin geçmiş günahlarının bağışlanacağı"* (Müslim, "Salâtü'l-müsâfirîn", 175) şeklindeki müjdeye mazhar olmak için Ramazan'ın her gününü Kadir, kapılarına her gelen yoksulu Hızır bilirler. Muhtemelen Kadir gecesi, Ramazan'ın 27. gecesi de olsa, mübarek ayın her gecesini ibadet ve taat ile ihya ederler.
Müminler Allah Resûlü'nün, Âişe validemize Kadir gecesinde *"Allah'ım! Sen affedicisin, ikram sahibisin, affı seversin, beni de affet!"* (Tirmizî, "Daavât", 84) şeklinde söylemesini tavsiye ettiği özlü duayı dillerinden düşürmezler. Bu tavsiyeyle inananlar gözleri yaşlı, gönüllerinde Allah korkusu ve Muhammed aşkı ile Kadir gecesinde Kur'an okur, namaz kılar, Allah'a dua ederler. Bu gece geçmiş günahlara pişmanlığın en derin şekilde hissedildiği ve Allah'ın mağfiretinin beklendiği bir gecedir. Bu yüzden tevbe-i nasûh diye ifade edilen tövbeyle; yani bir daha işlememek üzere kesin bir kararlılık ve pişmanlık içinde günahlardan vazgeçmelidir.
İnananlar bu gece dünya yolculuğunda namaz, oruç, zekât ve haccın insanlık için büyük hikmetleri olduğunu tefekkür ederler. Fakat onlar bilirler ki, bu yolculukta gönül kırmamak, küs olmamak, yaratılanı Yaratan'dan ötürü sevmek, bütün mahlûkata rahmet hissiyle yaklaşmak ve diğerkâmlık da vardır. Sonra nezaket, hoşgörü, muhabbet vardır… İnsanlara karşı hoşgörülü olmak gerektiğinin bir kez daha farkına varıldığı, tüm aile fertlerinin birbirlerinden sorumlu olduklarını bir kez daha hissettikleri bu gecede, her haneden bir ışık süzülür. İnsanlar bu gecenin bereketinden istifade etmek için karınca kaderince ibadet ederler. Sevgili Peygamberimizin, Kadir gecesi olma ihtimaline karşılık, Ramazan'ın son on gününde ev halkını uyandırarak daha fazla ibadet ve duaya davet etmesi (Müslim, "İtikâf", 7) gibi eşler birbirlerine ibadet şevki verirler. Boyunlarında namaz borcu olanlar bunları kaza ederler. Namazı borcu

olmayanlar, nafile namaz kılarlar. Herkes ve her şey için hayır duasında bulunurlar.

Biz gönlümüzü iyiliklere ve güzelliklere açarsak, Allah da göklerin kapılarını açar. Öyleyse göklerdeki rahmet kapılarının, milletimiz, bütün İslam âlemi, tüm insanlık ve mahlûkat için ardına kadar açılmasını niyaz ederek, bu mübarek gecenin türlü mahrumiyetler ve sıkıntılar içinde olan insanlar için bir esenlik olmasını dileyelim.

Bu niyazımızı, İnşirâh suresinin manasından mülhem bir duayla sürdürelim:

Allah'ım! Tıpkı Peygamberinin kalbini kötülüklere kapatıp, iyiliklere açtığın gibi, bizim de gönüllerimizi iyilik ve güzelliklere aç.

Gönüllerimize kin, haset ve bencillik sızmasın.

Gönüllerimize sevgi, dostluk ve kardeşlik süzülsün.

Yâ Rab! Tıpkı Peygamberinin sırtını büken yükü kaldırdığın gibi üzerimizdeki ağırlıkları kaldır. Belimizi doğrult.

Yâ Rab! Peygamberinin zikrini, şanını yücelttin. Dudaklarından "Lâ ilâhe illallah Muhammedün Resûlüllah" sözleri dökülen ve Allah Resûlü'nü yâd eden bizleri de değerli ve saygın kıl.

Sen "Her zorlukla beraber bir kolaylık ve her zorlukla beraber ikinci bir kolaylık olduğunu" söyleyerek rahmetinin gazabından çok olduğunu beyan ediyorsun. Allah'ım! Bizi cemal sıfatlarınla kuşat, celal sıfatlarının ağırlığı altında bırakma.

Yâ Rab! Dünya ve ahiret işlerimizi sağlam yapmamızı, dudaklarımızdan adını düşürmemeyi bize nasip ve müyesser kıl.

Bizi senin arzularına eriştir.

İbrahim Peygamber'i ateşin içinden çekip aldığın gibi,

Musa Peygamber'i denizi yarıp Firavun'un önünden kurtardığın gibi,

Nuh Peygamber'i tufanın azgın dalgalarından dağların sükûnet dolu zirvesine ulaştırdığın gibi,

Ve Muhammed Mustafa'yı gece karanlığında Mekke'den Kudüs'e götürerek, Sidretü'l-Müntehâ'daki ışık haleleri içinde miraca eriştirdiğin gibi (Müslim, "İman", 263) bizi de selâmete eriştir.

Âmîn!

F. İtikâfı Anlamak

Hira'da düşüncelere dalan ve Allah'a yakaran Resûlüllah, insanın kendisiyle baş başa kalmasının Allah'a ulaşmak için iyi bir yol olduğunu biliyordu. Bu sebeple nefis muhasebesinin, Allah'a teslimiyetin ve tefekkürün zirvesi olan itikâfa Ramazan'ın son on gününde girerdi. (Tirmizî, "Savm", 71)

"İtikâf bir mescitte ibadet niyetiyle ve belirli kurallara uyarak inzivaya çekilmek demektir." (DİB, *İlmihâl*, I, 404) Allah Resûlü'nün itikâfa Ramazan'ın son on gününde girmiş olması, Kadir gecesinin Ramazan'ın son on gününde aranmasıyla yakından ilgilidir. Allah Resûlü, önceleri itikâfa Ramazan'ın ilk on günü ve ortasındaki on günü girerken, kendisine gelen ilahî esinti, onu son on günde itikâfa girmeye sevk etmiştir. Allah Resûlü, Kadir gecesinin muhtemelen

Ramazan'ın son on gününde tek sayılı bir güne denk geldiğini ve hatta rüyasında o gece yağan yağmurdan dolayı çamur içindeki mescitte kendisini secde ederken gördüğünü ifade etmiştir. Bu aynıyla çıkmış ve bir rivayette, sahâbe "Allah Resûlü Ramazan'ın 21. günü çamurlu suyun içinde secde etti" diye nakletmiştir. (Müslim, "Sıyâm", 213)

Peygamber Efendimiz tıpkı her şeyin başladığı Hira'da Cebrail'le buluşması gibi bizim de manevî bir atmosfer içinde, nefsimizin tahakkümünden sıyrılmamızı istiyordu. Bu bakımdan hem Kadir gecesini bu geceye yaraşır şekilde karşılamamız, hem de nefsimizi tezkiye ederek arındırmamız için bizleri itikâfa teşvik etmiştir.

İtikâf mescitte yapılır, bu süre zarfında zorunlu olmadıkça itikâf yapılan yerden çıkılamaz. İtikâfa girmiş olan nasıl ki, manevî bir temizlenme içine girmişse, maddeten de temiz olmalıdır. Bunun için hayız ve cünüplük durumları itikâfa engel kabul edilmiştir. Ecdadımız itikâf geleneğini sürdürmüştür. Sünnet-i kifâye olan bu ibadet keşke günümüzde de ifa edilmeye devam etse. Belki hayatın eskiye göre çok daha hızlı oluşundan, belki biraz tembelliğimizden, itikâf, günümüzde unutulmaya yüz tutan bir ibadet hâlini almıştır. Halbûki, en kuvvetli rehabilitasyon metotlarıyla boy ölçüşebilecek olan itikâf ibadeti, müminin, yenilenerek daha güçlü, maneviyatı daha sağlam hâlde hayatın içine karışması için ne kadar önemlidir!

İbrahim Peygamber'den beri bilinen itikâf, aslında Ramazan dışında da, herhangi bir günün çok kısa bir zamanında bile yapılabilecek bir ibadettir. Hatta Şâfiîler "Sübhanallah" denecek kadar zamandan biraz daha fazla olacak bir sürede bile itikâf yapılabileceği görüşündedirler. O hâlde dünya meşgalesinden birazcık olsun kendimizi çekerek, itikâflarımızla gündüzleri şehâdet âlemine, geceleri gayb âlemine bağlanmaya ne dersiniz?

G. Paylaşmanın Eşsiz Tadı: Tasadduk

Sadakalar, gönülden kopan maddî yardımlardır. İhtiyaç sahiplerinin yüzü gülsün, onların da boğazlarından bir sıcak çorba geçsin diye verilen bağışlardır. Aslında sadaka, kişinin sahip olduğu parayı, malı, serveti fakirlerle paylaşması değil, gerçekte Allah'a ait olan malın emanetçisi olarak, sevap kazanmak ümidiyle Allah'ın emanetini ihtiyaç sahiplerine ulaştırmasıdır. İnanan insanlar *"…ve mallarında muhtaç ve mahrumların hakkı vardır"* (Zâriyât, 51/19) ayetine göre hareket ederler.

Muhtaç kişiler gönülden kopan bu yardımlarla ihtiyaçlarını karşılamış olurlar. Sadaka veren ise, bu yardımıyla belki cennette bir köşk satın almıştır, belki de başına gelecek bir musibeti def etmiştir. Çünkü Allah Resûlü *"Namaz kılmak, oruç tutmak, sadaka vermek, iyiliği emretmek, kötülüğü yasaklamak; insanın ailesi, malı, çocukları ve komşusu üzerinden olduğu imtihana kefarettir"* diye müjde vermektedir. (Buhârî, "Mevâkîtü's-salât", 4)

Sadakalar, Allah'ın rızasını kazanmak için verilirse güzeldir, anlamlıdır. Riya için ve dünyevî bir menfaat uğruna verilen sadakalar insana hayır getirmez. Başa kakarak, inciterek verilen sadakalar, sadaka sahiplerini dalalet ve şaşkınlık

batağına sürükler. Kaldı ki, tebessüm ve tatlı dilin kendisi de bir sadakadır. (Müslim, "Zekat", 68) Kur'an ihtiyaç sahiplerine eziyet ederek ve gösteriş için verilen sadakaların Allah katında makbul olmadığını çok çarpıcı bir misalle anlatır:

"Ey iman edenler! Allah'a ve ahiret gününe inanmadığı hâlde malını gösteriş için harcayan kimse gibi, başa kakmak ve incitmek suretiyle yaptığınız hayırlarınızı boşa çıkarmayın. Böylesinin durumu, üzerinde biraz toprak bulunan düz kaya gibidir. Sağanak hâlinde inen yağmur, kayanın üstündeki toprağı alıp götürür de kayayı çırılçıplak bir taşa dönüştürür ya, işte öyle! Bunların kazandıklarına sahip çıkmaya güçleri yoktur. Allah inançsız nankörleri doğru yola ulaştırmaz." (Bakara, 2/264)

Müslümanlar onurludur. Sadaka verenler, kardeşlerini incitmeden yardımlarını yaparlar. Sadaka alanlar ise, bu sadakayı almaktan utanan ve bir an evvel bu sıkıntılı durumdan kurtulmak için çaba sarf eden kişilerdir. Allah Resûlü *"Yoksul bir iki yiyecek verilerek insanın başından savuşturduğu kişi değildir. Yoksul, elinde, avucunda olmasa da istemekten utanan kişidir veya yoksul, dilenmek suretiyle insanlara el açmayan kişidir"* (Buhârî, "Zekat", 53) derken bu hususa dikkat çeker.

Ramazan ayı, yardımlaşmanın ve toplumsal kaynaşmanın zirveye ulaştığı aydır. Allah Resûlü bu ayda diğer aylara göre çok daha eli açık ve cömertçe davranırdı. Muhtaç insanların ihtiyaçlarını gideren Efendimiz, onların toplum içinde asalak bir duruma düşmemeleri ve onurlu bir hayat yaşamaları için kalıcı çözümler de üretirdi. Bir defasında kapısına dilenmeye gelen bir adamın elindeki tüm mal varlığı olan çulu ve bardağı açık artırma ile satmış, parası ile ona bir keser almasını emretmiş, kesere kendi elleriyle bir sap takıp, yoksul adama *'Git, odun topla ve sat. Gözüme on beş gün gözükme.'* demiştir. On beş gün sonra on dirhem biriktirmiş olarak huzuruna gelen adama; *"Bak, bu senin için kıyamet gününde yüzünde dilencilik lekesi ile huzuru ilahiye varmandan daha iyi olmadı mı? El açmak ancak şu üç kişi için caiz olabilir: (Altına girip barınacağı damı) olmayan yoksula, borç batağına batmış olana, kan parasının borcu altında ezilene"* buyurmuştur. (Ebû Dâvûd, "Zekat", 26)

Allah Resûlü'ne göre veren el, alan elden üstündür. İnsanlar öncelikle geçimlerini sağlamak zorunda oldukları aileleri için harcama yapmalıdır. Allah Resûlü *"Sadakanın en iyisi kişinin karnı tok, sırtı pek iken (kendisini ve ailesini mağdur etmeden) karşılıksız verdiği sadakadır. Dilenmekten ve çirkin işlerden uzak durmak isteyeni, Allah onurlu ve saygın kılar; başkalarına muhtaç olmadan kendi yağıyla kavrulmak isteyeni, Allah yeterli mali imkâna kavuşturur"* (Buhârî, "Zekat", 18) der.

Yoksul insanlar bu bilinç içinde olmalı, yoksulluktan kurtulmak için çalışmalıdırlar. Dilencilik kara bir lekedir. Bakın şu hadise! Aman Allah'ım, çalışabilecekken dilenenler, Allah Resûlü'nün şu dediğini duymuş olsalar ne yaparlardı: *"Kişi dilenciliği huy edinmişse Allah'ın huzuruna kafa derisi (yırtıcı kuşlar tarafından) didilmiş ve parçalanmış bir şekilde çıkarılacaktır"* (Müslim, "Zekat", 103)

Kuşkusuz sadakalar ihtiyaç sahiplerine verilir. Allah Resûlü bir taraftan yoksullara, başkalarına el açmamaları için tedbirler alarak yol gösterirken, diğer taraftan gerçek ihtiyaç sahiplerine bu durumdan kurtulana kadar yardım

edilmesini teşvik etmiştir. O, *“Elinde ateşten korunma gücü olan, bir hurma tanesi dahi olsa sadaka vererek bu imkânı kullansın. Bunu da bulamayan güzel bir söz söylesin”* demektedir. (İbn Hanbel, IV, 257)

Verilen bir tek hurma bile ilahî dergâhta dağlar kadar olacaktır: *“Biriniz helal yoldan kazandığı bir hurmayı sadaka olarak verecek olsa, -İlahi dergâhta zaten sadece helalinden kazanılmış olanlar kabul edilir ya!- Allah bu hurmayı kendi eliyle kabul eder. Sonra Allah onu sadaka olarak veren kişinin adına, tıpkı sizin yavrunuzu büyütüp yetiştirdiğiniz gibi, büyütür. Nihayet bir bakarsın ki, bu küçücük hurma, dağlar kadar olmuş.”* (Buhârî, “Zekat”, 8)

Ramazan ayı sadaka ve maddî yardımları ihtiyaç sahiplerine ulaştırmak için bir fırsat ayıdır. Daha güzeli, onlar için kalıcı çözümler üretebilmek, onları, toplumun sırtında kambur değil, üreten ve faydalı insanlar hâline getirmektir. İnsan, Ramazan’da da önce kendi yakınlarından yardıma başlamalıdır. Efendimiz, *“Şüphe yok ki, yoksula sadaka bir sadaka sayılır. Ama onu akrabaya vermek iki sadaka sayılır. Çünkü hem sadaka verilmiş hem de sıla-ı rahim gözetilerek, akraba ile ilgilenilmiş olur.”* (Müslim, “Zekat”, 45) buyurur.

“Mal canın yongasıdır” deriz, canımızdan koparak verdiğimiz sadakalar, aslında malımızın eksilmesi anlamına gelmez. Çünkü Allah, içinden sadaka verilen malları bereketiyle artırarak çoğaltır. (Dârimî, “Zekat”, 38) Sadaka, inananları günahlardan temizler, onları arındırıp, yüceltir. (Tevbe, 9/103)

1. Ramazan’da Zekat

Bir tarafta *“Altın ve gümüşü yığıp da onları Allah yolunda harcamayanları can yakıcı bir azapla müjdele!”* ayeti (Tevbe, 9/34), diğer tarafta *“Eğer sadakaları açıktan verirseniz ne ala! Eğer onu gizler de fakirlere gizlice verirseniz, işte o sizin için daha hayırlıdır. Böyle yaptığınızdan ötürü Allah sizin günahlarınızı örter ve bağışlar. Allah yapmakta olduklarınızı noksansız bilir.”* (Bakara, 2/271) ayeti! Bu ayetler paranın esiri olunca insanların azaba düşeceklerini, fakat parayı ve serveti hayır yolunda kullanmasını bilenlerin, af ve bağışlanmaya muhatap olacaklarını anlatmaktadır. İnsan hayır yolunda harcadığı mal ve parayla sanki af ve mağfireti satın alır. Ne kazançlı bir alışveriş!

Sahâbe-i kirâm, *“Altın ve gümüşü biriktirenler...”* için can yakıcı bir azap olduğunu bildiren ayet inince, bu ayetteki uyarının altında ezilmeye başlamışlardır. Bunun üzerine Hazreti Ömer kalkıp Allah Resûlü’nün huzuruna çıkar. “Ey Allah’ın Peygamberi! Bu ayetin ağırlığı altında ashâbın eziliyor” der. Allah Resûlü: *“Allah zekâtı mallarınızdan fazla olanı temizlemek için farz kıldı, mirasları da sizden sonrakilere kalması için farz kıldı”* buyurarak bu durumdan korunmanın yolunu ona ve tüm müminlere öğretir. (Ebû Dâvûd, “Zekat”, 32) Çünkü zekât, insanları günahlardan temizler, ruh ve gönülleri arındırır.

Altın, gümüş ve parayı hayır ve hasenata dönüştürmeden biriktirmek gibi, kontrolsüz bir biçimde serveti teşhir etmek, fakirin hakkı olan parayı israf ederek harcamak da insanı azaba sürükler. Faiz de böyledir. Faiz malın bereketini kaçırıp azalmasına neden olurken, zekât malın temizlenerek bereketlenmesine ve çoğalmasına imkân sağlar. Zekat, meşru yollardan elde edilen kazançla verilebilir. Haram malın zekâtı olmaz. *“Allah, ‘abdestsiz namazı’ ve ‘haksız kazanç*

yoluyla elde edilen maldan zekâtı' kabul etmez." (Nesâî, "Zekat", 48)

Allah Resûlü *"Üç şey var ki, onları yapan kimse imanın tadını almış olur. Allah'tan başka tanrı olmadığına inanarak, tek olan Allah'a kulluk etmek; gönül rızasıyla malının zekâtını her sene düzenli vermek; ne yaşlı, ne uyuzlu, ne hasta ve ne de adi olan (hayvanı zekât olarak) vermeyip, (zekâtı) malın orta hâllisinden vermek. Çünkü Allah, sizden malınızın en iyisini istemedi, fakat en kötüsünü de verin diye emretmedi"* buyurur. (Ebû Dâvûd, "Zekat", 5)

Zekâtın ödenmesi için belli bir gün veya ay belirlenmiş olmamasına rağmen, bir gelenek olarak Müslümanlar, yapılan amellerin kat kat fazla sevapla karşılanacağının müjdelendiği Ramazan ayında zekâtlarını vermektedirler. Ayrıca zekât, vaktinde verilebileceği gibi vakti gelmeden de verilebilir. (Tirmizî, "Zekat", 37)

Zekat veren kişi, içinden, Allah Resûlü'nün buyurduğu gibi *"Allah'ım! Verdiğim zekâtı, (alana da verene de) ganimet kıl; zekâtımı (ödemem gereken yavan bir) borca dönüştürme"* diyerek zekâtın sevabını Allah'tan ister. (İbn Mâce, "Zekat", 8)

2. Fıtır Sadakası

Fıtır sadakası veya başka bir deyişle fıtra (Türkçedeki söyleniş şekliyle fitre) Ramazan ayının sonuna yetişen ve 'havâic-i asliye' olarak anılan temel ihtiyaçlar dışında en az nisab miktarı bir mala sahip olan her Müslüman'ın, niyete bağlı olarak vermesi gereken bir sadakadır.

Fitrenin nisabı tıpkı zekâtta olduğu gibi 20 miskal altın veya 200 dirhem gümüş miktarı mala sahip olmaktır. Fakat zekâttan farklı olarak fitrede bu malın artıcı nitelikte olması da, üzerinden bir yıl geçmiş olması da aranmaz.

Fıtra (fitre) kelimesinin, "yaratılış" anlamıyla da ilişkisi vardır. Bu nükteden hareketle fitre, Yüce Yaratıcının, sevap kazanmamız için bizlere bahşettiği bir lütuf ve kulun varlığına hediye edilmiş olan ilahî bir ikramdır. Fıtır sadakası, oruçluyu söylediği çirkin ve faydasız sözlerden, yaptığı çirkin ve ölçüsüz işlerden temizlemek ve fakirlere yiyecek sağlamak için emredilmiş bir ibadettir. (İbn Mâce, "Zekat", 21) Böylece Ramazan orucuyla arınmış ruhlardaki son pürüzleri de fitre alıp götürür. Allah Resûlü'nün dilinde en üstün sadaka olarak değerlendirilen Ramazan'da verilen sadaka (Tirmizî, "Zekat", 28) kaynaklarımızda 'baş zekâtı' (zekâtü'r-re's) olarak da anılır. Çünkü her şahsın başına konmuş bir yükümlülük olarak kabul edilir.

Fıtır sadakası, Ramazan orucunun farz olduğu hicrî ikinci yılın Şaban ayında, zekâtın farz kılınmasından önce emredilmiş bir malî ibadettir. Fıtır sadakasının miktarı daha önce temas ettiğimiz fidye miktarı ile eşittir.

Fitre hür, köle, küçük ya da büyük herkes için ödenir. Kişi kendisi ve küçük çocukları için fitre vermekle yükümlüdür. Fakat bakımlarını üstlenmiş bile olsa anne babası, büyük çocukları, karısı, kardeşleri ve diğer yakınları için fitre ödeme mecburiyetinde değildir. Zekat verilmeyen yerlere fitre de verilmez. Fitre verirken öncelikle akrabalardan başlanması daha iyidir. Ancak kişi, fitresini usûl ve fürûuna, yani anne, baba, dede, nine, çocuk, torun ve eşine veremez.

Bir Müslüman Ramazan orucunu tutsun ya da tutmasın, sağ olarak bayrama eriştiği takdirde bayram namazı çıkmadan önce mutlaka fitresini vermelidir.

(Buhârî, “Zekat”, 76) Fitreler, Ramazan ayının girmesinden itibaren de ödenebilir. Fitrelerde tıpkı fidyede olduğu gibi asgari miktarları aşarak cömertçe davranmak kuşkusuz çok faziletlidir. Fitre, Müslüman kardeşlerimizin bayram harçlığı olur. Böylece bütün Müslümanlar bayram sevincini coşkuyla yaşarlar.

H. Ramazan Umresi

Ümmü Ma’kıl buruk… Ümmü Ma’kıl hüzünlü… Kocasını daha yeni kaybetmenin acısı yüreğinde… Fakat onun asıl hasreti, Allah Resûlü’yle beraber hacca gidememiş olmasıdır. “Allah Resûlü Beytullah’tan döndü” derler. Ümmü Ma’kıl, Resûlüllah’a “Hoş geldiniz” demeye gider. “Keşke seninle beraber olsaydım, Beytullah’a ben de yüz vursaydım…” Allah Resûlü, Ümmü Ma’kıl’ın gözlerindeki hüznü görür. *“Üzülme Ümmü Ma’kıl! Ramazan’da umreye gidersin, çünkü Ramazan’da yapılan bir umre hacca denktir”* (Tirmizî, “Hac”, 95) diye kederli kadına müjde verir. Boş bulunur Ümmü Ma’kıl, “Nasıl olur? Hac hacdır, umre umre!” deyiverir. “Acaba” der, “Allah Resûlü, benim teselli bulmam için, bana özgü olarak mı verdi bu müjdeyi?” Hayır, Allah Resûlü Ümmü Ma’kıl’ın şahsında tüm ümmetini müjdelemiştir aslında.

Elbette Allah Resûlü, haccın farziyetinin Ramazan’da yapılan umreyle ortadan kalktığını söylemiyordu. Fakat Ramazan’da yapılan umre, hac sevabı kadar sevap kazandırır. Nasıl olmasın ki! Ramazan’da yapılan tüm ibadetler zaten kat kat fazlasıyla ödüllendiriliyor değil midir? O hâlde Ramazan’ın kutlu zamanında, umre de yapılmalıdır. Üstelik bu mübarek zaman diliminde yapılan ibadete, kutsal topraklar da eşlik eder. Yani zamanın kutsiyeti mekânın kutsiyetiyle birleşir… Böyle olunca, elbet Ramazan umresi, hac sevabı getirir, Allah Resûlü’ne müştak gönüllere…

Ramazan’da yapılması mendub ve diğer zamanlara göre daha faziletli olan umre, imkânı olanlar için bulunmaz fırsattır. İhrama girerek, tavaf ve sa’y yaptıktan sonra, tıraş olup ihramdan çıkmaktan ibaret olan umre, Hanefî mezhebinde müekked sünnet, Şâfiîlere göre ise, farzdır.

Mîkat sınırında veya Harem bölgesi dışında ihrama giren müminler, Harem-i Şerif’e gelince: “Allah’ım! Senin rızanı kazanmak için umre tavafını yapmak istiyorum. Bunu bana kolaylaştır ve kabul et” diye niyet ederler. Büyük bir şevkle umre tavafı yapılır. Tavaf namazı kılan müminler, “Allah’ım! Senin rızanı kazanmak için umrenin sa’yini yapmak istiyorum. Bana kolaylık ver ve kabul buyur” diye niyet ederek Safa ve Merve arasında sa’y yaparlar.

Hac ve umre, lisân-ı hâl ile İbrahim Peygamber’in ve eşi Hacer’in hayatına tanıklık eder, hervele’de, say’da, istilâm’da…

“Sa’y tamamlandıktan sonra dipten tıraş edilen saçlar, akıp giden günahlara tanıklık eder gibidir.” (Erul-Keleş, *Haccı Anlamak,* s. 66) Bu şekilde umre tamamlanır ve ihramdan çıkılır.

I. Orucun Barışla Buluştuğu Nokta: Bayram

1. Arefe

İsranın miraca eşik olması gibi, abdestin namaza girizgâh olması gibi, sahurun imsaki kucaklaması gibi, bayramları karşılayan arefe günü… "Yarın bayram" dediğimiz gün… Çocukların, akşamında, yastıklarının başucunda bayramlık elbiseleri uykuya daldıkları gün… Bayramı temiz karşılamak için tüm ailenin boy abdesti alıp, kutsal bir ibadetin mutluluğunu aynı kutsallıkla karşılamaya hazırlandıkları gün… Münkerin ve kötülüklerin reddedilip, marufun ve iyiliklerin kabul ve tasdik edildiğinin en yalın ifadesi olan Ramazan orucunun sonuna vurulan mühür, Ramazan Bayramı ve Kurban Bayramı'nın besmelesi arefe günü…

Alah Resûlü'nün ifadesiyle, Rabbimizin o gün kullarını cehennem ateşinden azad ettiği kadar çok azada şahitlik eden başka bir gün olmayan (İbn Mâce, "Menâsik", 56) arefe günleri… Duaların en hayırlısının ve bereketlisinin yapıldığı günler…(Tirmizî, "Daavat", 122)

Müminlerin kabristanlara akın akın gittikleri, sevdiklerinin mezarları başında dualar okuyup, gözyaşı akıttıkları ve "yarınki bayramda bir arada olmasak da cennetteki günlerimizde buluşup hep birlikte güleceğiz, sabredelim" dedikleri günler…

Allah Resûlü'nün mezarlığa vardığında Allah'ın rahmetine kavuşmuş kardeşlerini, *"Selâm olsun, ey bu diyarın inançlı insanları! Bizim de varacağımız yer (er ya da geç) yanınızdır. Allah'tan niyazımdır ki, bizlere de sizlere de afiyetler ihsan etsin"* (Müslim, "Cenâiz", 104) selâmıyla selâmlayan müminler, mezarlıkta sevdikleriyle buluşup dualarını ve selâmlarını gönderirler. Bunun bir son olmadığını, kendilerinin de buradan geçerek

Rablerinin huzuruna çıkacaklarını düşünür, ibret alırlar. (Tirmizî, "Cenâiz", 60)

Kalpleri yumuşar, gönülleri meltemlere tutulmuş tül gibi, ukba rüzgârlarıyla titrer. Okunan Kur'anlar ve Yâsîn'ler, af ve mağfiret yakarışlarına karışır. Feryat etmez müminler, kalbin ıstırabına dur denemez elbet, gözlerden yaşlar akmalıdır. Bir gün onlara kavuşma özlemi, onların Rablerinin katında, Allah'ın himayesinde olduklarını bilmenin sükûneti sayesinde sabır ve tevekkülle mezc olur.

Müslümanlar arefe günlerinde veya bayram sabahlarında kabristanlardadır. Onların bu ziyareti hayatın iki dünyada da devam ettiğine şahitlik eder. Allah yolunda, vatan uğrunda tıpkı Bedr'in aslanları gibi, Enes b. Nadr gibi, Abdullah b. Revâha gibi şahadet şerbetini içmiş şehitlere selâm verilir… Şehitlerin; sıddıklar ve nebiler arasındaki hâllerine gıpta edilir.

Kimi şehitler Uhud'da şehit düşmüş Abdullah b. Amr b. Haram gibi ardında çaresiz çocuklar bırakmıştır. Bayramlarda şehitlerin geride kalan çocuklarına özel itina gösterilir. Onların gönülleri alınır, harçlık ve hediyelerle sevindirilirler.

Çocukların bayram sevinci, bayramın güzellikleri, akraba ve komşu ziyaretlerinin önemi onlara anlatılarak pekiştirilir. Bayramların sevinç günleri olduğu bilinerek neşelenilir…

2. Bayram

Bizler kendi doğamıza en uygun inanca sahip bir anne ve babanın çocukları olarak dünyaya geldik. Ne mutlu bize! Babamız veya dedemiz, bizi elimizden tutarak kardeşlerimizle beraber camiye götürdü; annemiz veya ninemiz seccadesi

başında namaz kılmış, tespihini çekerken, sokuluverdik yanına, ayakları altındaki cenneti arar gibi başımızı dayadık onun kucağına. Çocuktuk, fark edememiştik Allah'ın bize olan nimetini, rahmetini.

Sokakta yürürken köşe başında karşımıza çıkan cami, Ramazan ayında kuyruğa girip aldığımız Ramazan pidesinin buram buram kokusu, günde beş defa kulaklarımızda yankılanan sabâ, segâh ve rast makamında ezan nağmeleri, yazları gittiğimiz, evimizin yanındaki mütevazı Kur'an kursunun hocasının gür sesi… Meğer hepsi de aynı bestenin notalarıymış.

Kandil simidi yemek kandil gecelerinde; bir hurmayla orucumuzu açmak Ramazan akşamlarında; kurşunlu camilerde, tarihî şadırvanlardan akan soğuk suyla -kışın soğuğuna inat- abdest almak Cuma namazlarında; servi ağaçlarının altında, bir annenin çocuğunu beşiğinde uyutması gibi, Rablerinin kara toprakta uyuttuğu insanlara bir Fatiha okumak bayram ya da arefe sabahlarında... Hepsi bizim inandığımızı, mümin olduğumuzu kendi diliyle anlatıyor sanki.

Allah Resûlü bayram namazına gitmeden önce veya arefe günü boy abdesti alırdı. (İbn Mâce, "İkâmetü's-salavât", 169) O, Ramazan Bayramı günü mutlaka bir şeyler yiyerek namaza gider, Kurban Bayramı'nda ise, namaz kılıncaya kadar bir şey yemezdi. (Tirmizî, "Cum'a", 38) Hazreti Ali'nin belirttiğine göre, bayram namazına yürüyerek gitmek Peygamberimizin sünnetiydi. (İbn Mâce, "İkâmetü's-salavât", 161) Peygamber Efendimizin daha çok insanla karşılaşmak arzusuyla bayram günleri namaza gidiş ve dönüşünü iki ayrı yoldan yaptığı biliniyor. (Buhârî, "Îdeyn", 24) Hatta râviler Peygamber Efendimizin bayram namazlarında takip ettiği yolu, en ince ayrıntısına kadar nakletmektedirler. Bu anlatımlara kulak verdiğimizde Allah Resûlü'nün namaza gidişini gözümüzde canlandırabiliriz: "Allah Resûlü, bayram namazlarına giderken Saîd b. Ebi'l-Âs'ın evinin yanından süzülürdü, sonra çadırlarda oturan ahalinin sokağından yoluna devam ederdi. Namazı kıldıktan sonra evine bir başka yoldan dönerdi. Bu yol Züreyk oğullarının yoluydu. Derken Ammâr b. Yâsir'in ve Ebû Hureyre'nin evlerinin yanından Balat mevkiine çıkardı." (İbn Mâce, "İkâmetü's-salavât", 162)

Kim bilir, Nebi yolda kimlerle karşılaşırdı, sahâbe ve Peygamberimiz birbirleriyle nasıl selâmlaşırlardı? Ve kim bilir, onu görenler ne kadar mesut olurdu? Onunla yol arkadaşı olmak, sohbetine nail olarak camiye gitmek, ne büyük mutluluktu. Kuşkusuz sahâbe-i kirâmın bayramı bizimkinden çok daha neşe içinde geçerdi. Çünkü aralarında Allah'ın Resûlü vardı. Herhâlde Ebû Hüreyre onu gördüğünde gözlerinin içi parlardı. Ammâr onu evinin önünden geçerken gördüğünde sevinç içinde dışarı fırlardı. Bizim sokağımızdan Allah Resûlü geçmiyor. Ne yazık! Komşularımız arasında ne Ammâr var, ne Saîd b. Ebi'l-Âs. Fakat Peygamberi gönlümüzde her an hissedebiliriz. Sanki Allah Resûlü ile beraber namaz kılacakmış gibi, neşe içinde ve bir o kadar gururlu camiye gidebiliriz. Peygamber Efendimizin bayram sabahına dair sünnetlerini hayatımızda uygulayabiliriz.

Bayram namazlarına giderken yolda tekbir getirilir. Ramazan Bayramı'nda bu tekbirler içten, Kurban Bayramı'nda dıştan okunur. İmamın bayram sabahları erkenden mescide gitmesi bir gelenek hâlini almıştır. Çünkü imam namazgâha geldiği andan itibaren bayram namazının vaktinin geldiği kabul edilir. (Muvatta',

“Îdeyn”, 7) İmam Mâlik, Saîd b. Müseyyeb gibi büyük şahsiyetlerin, bayram namazına daha güneş doğmadan gittiğini nakletmektedir. (Muvatta’, “Îdeyn”, 5)

Müslümanların ilk kıldıkları bayram namazı, 27 Mart 624’te hicretin ikinci senesinde eda ettikleri Ramazan Bayramı namazıdır. Hazreti Peygamber, bayram ve Cumaları Gâşiye ve A’lâ surelerini okurdu. Her ikisi de aynı güne denk gelirse Gâşiye ve A’lâ surelerini birlikte okurdu. (Müslim, “Cum’a”, 62)

A’lâ suresi şu mealdeki sözlerle başlar: *“Yüce Rabbinin adını tespih et. O, yaratıp şekillendiren, ahenk veren ve düzene koyandır. O, (her şeyi) ölçüyle yapıp yönlendirendir. O, yeşil bitki örtüsünü çıkaran, sonra da onları çürüyüp kararmış çerçöpe çevirendir…”* (A’lâ, 87/1-5)

Gâşiye suresi ise, şu sözlerle başlar: *“Dehşeti her şeyi kaplayan felâketin haberi sana geldi mi? O gün birtakım yüzler vardır ki, zillete bürünmüşlerdir. Çalışmış, (boşa) yorulmuşlardır. Kızgın ateşe girerler. Son derece kızgın bir kaynaktan içirilirler. Onlara, acı ve kötü kokulu bir dikenli bitkiden başka yiyecek yoktur. O, ne besler ne de açlıktan kurtarır. O gün birtakım yüzler vardır ki, nimet içinde mutludurlar. Yaptıklarından dolayı hoşnutturlar. Yüksek bir cennettedirler. Orada hiçbir boş söz işitmezler…”* (Gâşiye, 88/1-11)

Allah Resûlü, eğer seferdeyse bayram günleri, sütre olması için önüne bir kargı diktirir, ardında namaza durur, cemaat de Peygamber’in ardında namaza geçerdi. Bu İslam tarihinde sonradan bir gelenek hâlini alacaktır. (Buhârî, “Salât”, 90) Peygamber Efendimizin bayram namazlarında İnşikâk suresini de okuduğu rivayetler arasındadır. (Müslim, “Salâtü’l-Îdeyn”, 14) Bir başka rivayette ise, Peygamber Efendimizin Ramazan ve Kurban Bayramı namazlarında ilk rek’âtta Kâf, ikinci rek’âtta Kamer surelerini okuduğu ifade edilmektedir. (Tirmizî, “Cum’a”, 33)

Bayram namazları, güneş doğduktan sonra zeval vaktine kadar kılınabilir. Cuma namazı kendisine farz olan her mümin için bayram namazı kılmak Hanefî mezhebine göre vacip, Şâfiî ve Mâlikîlere göre müekked sünnet, Hanbelîlere göre ise, farz-ı kifâyedir. Bayram namazları cemaatle kılınır. Bayram namazlarında ezan okunmaz ve kamet getirilmez. (Buhârî, “Îdeyn”, 7) Bayram namazları iki rek’at olarak kılınır. Bayram namazlarına özgü olarak zevâid tekbiri getirilir. (Bkz. DİB, *İlmihâl*, I, 306) Bayram namazı hutbesinde imam “Allâhü ekber, Allâhü ekber; lâ ilâhe illallahü vallâhü ekber. Allâhü ekber ve lillâhi’l-hamd” der, cemaat de bu tekbirlere eşlik eder.

Asrı saadette bayram, bayram namazında başlayan coşku ile gün boyu sürerdi. Peygamber Efendimiz bayramın adına yaraşır şekilde müminlerin bu günleri sevinç içinde geçirmelerini arzu ederdi. Bir bayram günü Ebu Bekir, hane-i saadete, Allah Resûlü’nün evine konuk oldu. Ebû Bekir’in kızı, Peygamberimizin de hanımı olan Hazreti Âişe’nin yanında Ensâr’dan iki kız eski savaşlara dair kahramanlık ezgileri terennüm ediyor, şarkılar söylüyorlardı. Ebû Bekir bu durumu garipseyerek, ‘Resûlüllah’ın evinde şeytan ıslığı mı çalıyorsun?’ diye tepki gösterdi. Derken odanın bir köşesinde uzanmış dinlenmekte olan Peygamber Efendimiz konuşmaları işitti ve *‘Ey Ebû Bekir! Onlara ilişme. Her milletin bir bayramı vardır. Bu da bizim bayramımızdır’* dedi. (Buhârî, “Îdeyn”, 2)

Allah Resûlü’nün bayramlara yüklediği manayı göstermesi bakımından şu olay

da manidardır. “Bir bayram günü Habeşli bir halk oyunu ekibi, mızrakları ellerinde Peygamberin mescidinde gösteri yaptılar. Peygamber Efendimiz genç bir hanım olan eşi Hz. Âişe’yi yanına çağırdı ve o, yanağı Peygamberin yanağına değecek şekilde Efendimize yaslandı, beraberce gösteriyi izlediler. Allah Resûlü bir taraftan da ekiptekilere *‘Haydi bakalım, Erfide Oğulları!’* diye tezahüratta bulunuyordu.” (Buhârî, “Cihad”, 81)

Peygamber Efendimiz bayram günlerinin topluca ve neşe içinde geçirilmesini istiyordu. Birileri mutsuz, bir köşede otururken bayram olmazdı. İlim adamları “oruç da bayram da halkın çoğunluğu ile olur” demişlerdir. (Tirmizî, “Savm”, 11) Herkes aynı şekilde coşkuya katılmalıdır. Bu günler Allah’ın insanlara bir lütfudur.

Peygamberimizin döneminde ‘bayrama çıkma’ diye bir tabir vardı. (Nesâî, “Salâtü’l-Îdeyn”, 2) Peygamber Efendimiz, *“Herkes evlerinden dışarı çıkarak bayrama şahit olsun”* diyordu. (Nesâî, “Salâtü’l-Îdeyn”, 3) Ümmü Atiyye anlatıyor: “Bayram günü bize evlerden dışarı çıkmamız söylenirdi. Genç kızlardan, özel hâlleri olan hanımlara kadar hepimiz evlerimizden dışarı çıkar, mescitte erkeklerin arkasında yerimizi alırdık. Bayanlar erkeklerin ‘Allahu Ekber!’ nidalarına ortak olurlar, onlarla birlikte dua eder ve o günün bereketli ve tertemiz bir gün olması için Allah’a yakarırlardı.” (Buhârî, “Îdeyn”, 12) Bayram namazına herkes teşvik edilmekteydi. Çünkü bayramın coşkusu ve bereketi mescitte bayram namazıyla başlıyordu. Fakat yine de bayram namazını kılmayı kaçıranlar ve mescide gelmemiş hanımlar evlerinde iki rek’ât namaz kılabilirler. (Buhârî, “Îdeyn bâb başlığı”)

Allah Resûlü kadınları da bayram namazına katılmaya teşvik etmiştir. Özel hâlinde olan hanımlar, namaz kılmayarak cemaatin arkasında beklemiş ve yalnız duaya iştirak etmişlerdir. Bir hanım ‘Ya bir kadının dış elbisesi yoksa?’ diye sorunca, Allah Resûlü *‘O zaman ödünç bir elbise buluverir’* demiştir. (Tirmizî, “Cum’a”, 36)

Allah Resûlü’nün, namazdan sonra hanımların yanına giderek, onlarla özel olarak konuştuğu da rivayetler arasındadır. İbn Abbâs anlatıyor: “Ben, Peygamber ile; ondan sonra Ebû Bekir, Ömer ve Osman ile birlikte Ramazan Bayramı namazında hazır bulundum. Hepsi de namazı hutbeden evvel kılarlardı. Hutbe namazdan sonra okunurdu. (Bir defasında hatırlarım da) Allah Resûlü hutbeden sonra (cemaat dağılmadan, bilhassa kadınlar çekilmeden erkekler çıkmasınlar diye) eliyle ‘oturun’ diye işaret etmişti. Sonra (oturmakta olan) erkeklerin saflarını yararak kadınların yanına kadar gitti. Bilâl de beraberindeydi. Yanlarına varınca şu ayeti okudu:

“Ey Peygamber! Mümin kadınlar, Allah’a hiçbir şeyi ortak koşmamak, hırsızlık yapmamak, zina etmemek, çocuklarını öldürmemek, elleriyle ayakları arasında bir iftira uydurup getirmemek, hiçbir iyi işte sana karşı gelmemek konusunda sana biat etmek üzere geldikleri zaman, biatlerini kabul et ve onlar için Allah’tan bağışlama dile. Şüphesiz Allah, çok bağışlayandır, çok merhamet edendir” (Mümtehine, 60/12).

Allah Resûlü bu ayeti okuduktan sonra *‘Sizler bunu kabul ediyor musunuz?’* diye sordu. İçlerinden bir kadın; ‘Evet, kabul ediyorum’ dedi. Ondan başkası cevap vermedi. Bunun üzerine Allah Resûlü *‘Mademki öyledir, sadaka verin’* buyurdu.

Bilâl hırkasını yaydı, bir taraftan ‘Anam babam feda olsun’ diye sesleniyordu. Kadınlar biatlerine bağlı kalarak yüzüklerini, takılarını bağışladılar.” (Buhârî, “Îdeyn”, 19) Onlar Allah’a ve ahiret gününe gönülden inanan, Allah Resûlü’nün dudaklarından çıkan sözü hemen uygulayan kadınlardı. Bayram günlerinin yardımlaşmaya vesile olduğunu yaşayarak göstermişlerdi.

Peygamber Efendimiz bayramların israfa kaçmadan izzet ve ikram içinde ziyafetlerin verildiği günler olmasını isterdi. Nitekim bu günlerde oruç tutulmasını yasaklamıştı. (Müslim, “Sıyâm”, 140) Peygamber Efendimiz Medine’ye geldiğinde Medinelilerin eğlenip kutladıkları iki bayramları vardı. Allah Resûlü onlara *“Allah size bu bayramlardan daha iyisini Ramazan ve kurban bayramlarını ihsan etti”* diyerek müminleri bayram kutlamaya teşvik etmişti. (Ebû Dâvûd, “Salât”, 239)

Peygamber Efendimiz şiddetten hiçbir zaman hoşlanmazdı. Düşman karşısında olmadıkları müddetçe, İslam memleketlerinde Müslümanların, bayramlarda silah taşımalarını yasaklamıştır. (İbn Mâce, “İkâmetü’s-salavât”, 168) Bayramlar kardeşliğin, dostluğun yaşandığı günlerdir.

Bugün de biz, üzerimizdeki bayramlıklarımızla büyüklerimizin elini öpmeye, duasını almaya gideriz. İkram edilen tatlılar, yudumlanan çaylar, sohbetlerin tadına karışır. Üstümüzdeki yeni bayramlıklarımızla bir başkayızdır o gün. Ya çocuklarımıza ne demeli? Bazısı kadifeden, bazısı hareli ceketleriyle oğlanlar, bazısı çiçekli, bazısı ekose etekleri ve kırmızı rugan ayakkabılarıyla kızlar, mahallelerindeki büyüklerinin ellerini öpüp, şeker, lokum ve bozukluklardan bir bayram hazinesi yapmak için koştururlar.

Toplumsal duyarlılık güzeldir. İnsanın, şehrin beton duvarlarını aşarak, komşularına ulaşması, yolda karşılaştığı insanlara bir tatlı tebessüm göstermesi çok zor bir şey değildir. Bir gün Allah Resûlü yanındakilere sorar: *“Bu sabah kim oruçlu?”* diye. Gerisini Ebû Bekir’den dinleyelim: “Ben, ya Resûlallah!” dedim. Allah Resûlü, *“Bugün cenaze namazına katılanınız var mı?”* diye sordu. Yine, “Ben, ya Resûlallah!” diye cevapladım. Allah Resûlü *“Peki ya bugün aranızdan biri bir yoksulu doyurdu mu?”* dedi. “Ben” demekle yetindim. Allah Resûlü, mütebessim… *“Bugün aranızda hasta ziyaretine giden oldu mu?”* Yine “Ben gittim, ey Allah’ın Resûlü!” dedim. Allah Resûlü müjdeyi verdi: *“Bu güzel işlerin tamamını yapan cennete girer.”* (Müslim, “Zekat”, 87) İşte bayramlar bu güzel işleri yapmak için tam bir fırsat zamanıdır.

Bu işlerin cennetle ödülleneceği müjdesini verir Allah Resûlü… Hepimiz cenneti isteriz elbet. O hâlde Ebû Bekir gibi olmaya ne dersiniz? O, kızının saçlarını şefkatle okşardı. O, nerede bir cenaze varsa, ölenin yakınlarına omuz verir, ölen sanki kendi yakınıymış gibi mahzun, cenaze namazına katılırdı. Hastaların, yoksulların yanında hep o vardı. Çünkü o, mağaradaki iki kişiden biriydi… Evlerimizde mağaradaki iki kişiden biri olmayı anlamaya çalışmamız biraz zor… Ama işin özü Peygamber terbiyesini almış olmakta saklı. Ebû Bekir, Peygamber terbiyesi almıştı. Bu davranışları, daha fazlasıyla Peygamber yapıyordu. Ve Peygamber’in yaptığı her şey güzeldi.

Bayramlar dua vakitleridir. Allah Resûlü “*Sıkıntılı anlarda duasının Allah tarafından kabul edilmesini isteyen, bolluk zamanlarında ettiği duayı artırsın.*”

(Tirmizî, “Daavât”, 9) demiştir. Öyleyse bolluk ve mutluluk anlamına gelen bayram sevincimizi dualarımızla, niyaz ve yakarışlarımızla harmanlayalım.

Yıkalım duvarları… Yanı başımızda kimse ‘Açım!’ dememeli, açalım gönül kapılarımızı ardına kadar… Hiçbir şey yapamıyorsak bir güler yüz de mi yok? Yiyelim içelim kâm alalım dünyadan demek, yanı başımızda hüzün varken olur mu? Mümin kâm ve gam arasında itidalini koruyabilmelidir. Yani başkalarının üzüntüsünü de paylaşmalı, sevinçlerine de ortak olmalı. Ramazan ayı bizi biraz kendimize getiriyor, kuşkusuz. Yoksulları doyurmayı öğretiyor bize, aç kalmanın ne demek olduğunu hatırlatıyor, ölümü fısıldıyor kulaklarımıza. Kur’an gönüllerimize akıyor camilerden…

Şair diyor ya:

“Kaplumbağa, böğürtlen, üzüm ve bağbozumları…
Akan suda orucun aydınlığı ve iftar
Her sahurda davul davul Samanyolu’na bakmak var…”
(Sezai Karakoç, *Gün Doğmadan Şiirler*, s. 324)

Oruç, ruhlarımızın bağ bozumu geldiğinde, akıp giden ömrümüzde ışıldayan bir ibadet olarak biraz sabır, biraz şükürse, biraz da yardımlaşma olsa gerek. Bayram ise, bu bereketli ayın neşe dolu hasadı…

J. Orucun Hikmet ve Faydaları

Oruç ibadetinin hedefi insanları takvaya eriştirmektir. Bu bizzat Kur’an-ı Kerim’de *“Ey iman edenler! Allah’a karşı gelmekten sakınmanız ve takvaya erişmeniz için oruç, sizden öncekilere farz kılındığı gibi, size de farz kılındı.”* (Bakara, 2/183-184) şeklinde ifade edilmektedir. Oruç ibadetinin asıl gayesi olan takva, Yaratan’ın azamet ve ihtişamı karşısında, insanı hayranlık, dehşet ve ürperti ile karışık aşk ve muhabbet duygularıyla kaplayan, Allah’a karşı sorumluluğunun bilincinde davranmaya iten bir korku ve sakınma hâlidir. İşte oruç ibadeti böyle bir şuura ulaştırmak için vardır.

Allah katında en kıymetli olan kulların, en derin takva sahibi olan kullar olduğunu ifade eden Rabbimiz (Hucurât, 49/13), takvayı kulluk bilincinin zirvedeki hâli olarak bize sunmuştur. İnsanın nefsini kontrol altına alarak, bu zirve noktaya ulaşması için yapması gerekenler vardır. Aslında oruç bu gerekli davranışların sistematik hâle getirilmiş bütünüdür.

Oruç tutan insan, nefsinin beslendiği iki yolu tıkamış olur. Bunlardan biri mideden geçer. Midenin aç ve susuz bırakılması, nefse başka hiçbir davranış kadar ağır gelmez. Nefsi terbiye etmenin en iyi yolu açlıktan geçer. Orucun tıkadığı ikinci yol ise, şehvet ve arzuların yoludur. İnsanı cinsel duygudan bir süreliğine de olsa çekip alan oruç, nefsin elindeki iki büyük kozu: tokluk ve doyum duygusunu almış olur. Oysa nefis, bunlarla beslenmekle kalmayıp, şehvet ve iştah duygularıyla şımarmaktadır. Oruç bu iki duygunun yerine, ulvî duygular yerleştirir. Mide aç ve susuz kaldıkça kalp inşirah bulur, yeni boyutlara açılır ve ufuk kazanır. Böylece Allah’ın nurunun tecelli noktası hâline gelir. Artık kalp, imanın parıltısını daha iyi hisseder. Kalp, ateşte cürufundan ayrılan değerli bir

maden gibi, üzerini kaplayan günah kirlerinden arınır.

Yüce Allah *"Ey müminler! Size hayat verecek Kur'an'a çağırdıkları zaman Allah'ın ve Peygamberin davetine geliniz, emirlerine boyun eğiniz. Biliniz ki, Allah kişiyle kalbi arasına girer. Ve bir gün gelecek Allah'ın huzurunda toplanacaksınız."* (Enfâl, 8/24) buyurmaktadır. Kur'an yorumcuları ayetteki 'Allah'ın kişi ile kalbi arasına girmesi' ifadesi hakkında çok şeyler söylemişlerdir. Bazıları bunu, Allah hidayet vermedikçe kişi ile kalbi arasında bulunan bir engelin, insanı akıl edemeyecek kadar aciz bir konuma sürüklediği şeklinde açıklarlar. Dolayısıyla imana erişmenin akıl ile olan bağlantısına dikkat çekerler. İslamî perspektife göre, kalp hem imanın, hem de aklın ışıltısını yansıtan bir ayna gibidir. Düşünmenin tefekkür ve tezekkür gibi farklı boyutlarının kaynağı insan beyni olsa da, düşüncenin gönülle de yakın ilişkisi vardır. Çünkü düşüncelerin selâmet bulması, doğru ilkeler ile çalışması, insaf ve adalet ölçüleriyle mümkün olabilir ve adaletin kaynağı da kalptir.

Oruç, nankörlüğü ve günahkârlığı nedeniyle insan ile kalbi arasında oluşan duvarı yıkıp, nefsin ağına düşmüş kalbi bağlarından kurtararak, ait olduğu dünyaya götürür. Bunun için nefsin şehvet ve iştah duygularından arındırılması ve kalbin Allah'ın zikriyle güç kazanması gerekir. Kalbi nefsin elinde oyuncak olmaktan kurtarıp, manevî feyiz ve bereketi alabilecek kıvama getiren oruç, insana imanın gerçek lezzetini tattırır.

Allah Resûlü *"Ey kalpleri çeviren Allah'ım! Kalbimi dinin üzere sabit kıl"* diye çokça dua ederdi. (Tirmizî, "Deavât", 89) "Ey Allah'ın Resûlü! Biz sana ve getirdiğin Kur'an'a gönülden inanmışken, bizim kalplerimizin (küfür ve nankörlüğe) çevrileceğinden endişe mi ediyorsun?" diyen ashâbına, *"Evet! Çünkü kalpler Allah'ın iki parmağı arasındadır, dilerse (imandan küfre) çeviriverir"* diyen Peygamberimiz, müminin her zaman korku ile ümit arasında olması gerektiğini hatırlatmıştı. (İbn Kesîr, "Tefsîr", II, 298) İnsan, günahlarından dolayı Allah'tan ümidini keserse, bu onu daha büyük bir felâkete sürükler; çünkü *"Allah'tan ancak dalalet batağına sürüklenmiş olanlar ümidini keser."* (Hicr, 15/56) Allah'ın rahmeti engin olmakla beraber, kişinin günah işleyip durması ve "Nasıl olsa Allah'ın affı ve bağışlaması çoktur" diyerek gevşeklik göstermesi ise, ayrı bir felâkettir. İşte oruç, ifrat ve tefrit olarak nitelendirilebilecek bu iki eğilimin de önünü alır ve insanı ölçülü bir korku ve ümit atmosferine yükseltir.

İnsanı böylesi bir manevî eğitim sürecine taşıyan oruç, kulun, kalbi üzerinde birikmiş günah tortusundan sıyrılmasını sağlar. Böylece oruç, insanı *"kad eflaha men zekkâhâ (nefsini arındıran kurtuluşa ermiştir)"* (Şems, 91/9) ayetinin sırrına erdirir. Nasıl ki, sadaka ve zekât inananları günahlardan temizler, onları arındırıp, yüceltirse (Tevbe, 9/103), bedenin zekâtı olan oruç da (İbn Mâce, "Sıyâm", 44) insanı nefsinin hâkimiyeti altında ezilmekten kurtarır.

Oruç sayesinde imanın lezzetine varan mümin, nefsinin açlığını manevî gıdayla bastırır. Midesinin hırsını, iştahını, yemeye olan tamahını eğitir, az ama bereketli lokmalarla bedenini beslemeyi öğrenir. Peygamberin eşsiz anlatımıyla *"İnançsız insan bağırsaklarındaki her boğuma kadar yer, yine de doymaz; mümin, bir tas süt içer, doyuverir. İnançsız, yedi tas süt içer, ancak öyle pes eder."* (Tirmizî, "el-Et'ime", 20; Müslim, "el-Eşribe", 182)

Oruç, Allah’ı sürekli hatırlama imkânı veren bir ibadet olarak da diğer ibadetlerden ayrılır. Çünkü oruç, imsak ve iftar vakti arasında geniş bir zamanda ifa edilen bir ibadettir. Hatta Ramazan gecelerindeki sahurları ve teheccüd namazlarını da dikkate aldığımızda, orucun gündüzden gecenin ilerleyen vakitlerine uzanan bir ibadet olduğu görülür. Böylece Allah, gün boyu müminin dilinden ve gönlünden düşmez.

Oruç tutan kişi, nefsinin zincirlerini kırarak Allah’ın ipine sarılmış olur. Nefis insanı bencilleştirip yalnızlığa iterken, insan Allah’ın ipine sarılmakla sosyal bir varlık olduğunu iyiden iyiye hisseder. Ramazan boyunca toplu hâlde yapılan ibadetler birlik duygusunu ruhlara işler. *“Müminler birbirlerine sıkı sıkıya kenetlenmiş bir duvar gibidir.”* (Buhârî, “Salât”, 88) hadisine şahadet edercesine Ramazan’da inananlar tek vücut olurlar. Zengin, fakirle aynı safta namaz kılar, aynı sofrada yemek yer. Zekat, fitre ve fidyeler gelir dağılımındaki dengesizliğe can suyu olur.

Eskilerin “kanaat gibi devlet olmaz” diye methettikleri kanaat, tekrar kapımızdan evlerimize girer. Oruçla açlık çeken insan, yoksulun, muhtacın durumunu anlar ve az ile yetinmenin önemini daha iyi kavrar. Artık israf edemez olur. Zira *“Kanaat bitmeyen bir hazinedir”* (Beyhakî, *Zühd*, 2/88) sözü kulaklarında yankılanır. Eskisinden daha çok nimetin kadrini bilen insan, Allah’a olan şükrünü artırır. Hırsın mahrumiyete, kanaatin rahmete vesile olduğunu anlar. Allah Resûlü’nün *“İktisat eden geçim sıkıntısı çekmez”* (İbn Hanbel, I, 446) müjdesi hayatında tezahür etmeye başlar.

“Efelâ yeşkürûn... Efelâ yeşkürûn (Şükretmezler mi? ... Şükretmezler mi?)” (Yâsîn, 36/35, 73) *“ve seneczi’ş-şâkirîn (Şükredenlere ödüllerini vereceğiz.)”* (Âl-i İmrân, 3/145) ayetlerinin manası, dimağında daha derin yer bulur. Oruç, insanı gaflet, şehvet ve firkat girdabından çıkartıp, hikmet, ibadet ve iffet surlarıyla çevrili kulluk hisarına ulaştırır.

Oruç, Ramazan’ın ve Kadir gecesinin kadrinin anlaşılması sayesinde, insana zaman bilinci aşılar. Gece ibadetine kalkmaması için şeytanın ense köküne attığı düğümleri, kıldığı teravih namazlarıyla, Ramazan gecelerinde eda ettiği teheccüd namazlarıyla birer birer çözmeyi öğrenen insan, hayatını disipline sokmanın mutluluğunu yaşar.

Bu ay, onun Rabbine iltica ederek günahlarının bağışlanması için yalvarması adına hayat yoluna yerleştirilmiş fırsat ve hazinelerle doludur. İnsan bu hazineleri hep bu ayda devşirir. Kur’an üzerinde, hiç olmadığı kadar düşünme imkânı bulur. Ramazan’ın bereketiyle, günahların kalbi ve beyni üzerine örttüğü perdenin kalktığını hisseden insan, bazı ayetleri sanki ilk kez duyuyormuş gibi yeniden hayretle okur. Kur’an ikliminde yolculuğa çıkar, ölümün çok yakınlarda bir yerlerde olduğunu hatırlar. Duvarlarını maddî değerlerle örüp yükselttiği kulelerde ölümün kendisine erişemeyeceğini düşünürken, Ramazan’ın hatırlattıkları ile *“yüksek yüksek kulelerde de olsanız ölüm size erişir”* ayeti (Nisâ, 4/78) beyninin kıvrımlarında yankılanır. Mahşer ve menşer yeri, artık evinin önündeki pazaryeri kadar; sırat köprüsü ise, her gün üstünden geçerek işine gittiği üst geçit kadar kaçınılmaz hâle gelir.

Rızkının bereketlendiğini, aç kalsa da maddeye karşı tarif edilemez bir tokluk

hissinin tüm benliğini kapladığını görür. Bunu gördükçe damarlarında kanla beraber iman, izan ve idrakin hayat ırmakları olup aktığını hisseder.

Bilginin değerini anlayan insan, kitapların en kıymetlisi olan ve hiç tedavülden kalkmayacak kutlu bir hazine olarak eline aldığı Kur'an'ın satırlarında gözlerini gezdirirken, *"Şayet yeryüzündeki ağaçlar kalem, yedi deniz mürekkep olsa Allah'ın sözleri tükenmez. Allah izzet ve hikmet sahibidir."* (Lokmân, 31/27) ayetinin ilhamıyla, Rabbinin sonsuz ilim deryasının kıyısında oturmuş, rahmet ve hikmet dalgalarının kıyıya vuruşunu seyre dalar.

Oruç, insanda vefa duygusunu geliştirir. Emanete riayet neymiş, öğretir. Rızkı verenin yalnız O olduğunu, kendisinin sadece rızka giden vesileleri arayan bir kul olduğunu anlar.

Oruç, bedenin zekâtı olarak, vücutta birikmiş zararlı unsurların defi için metabolizmaya büyük bir imkân sağlar. İnsanın, vücudunu diğer canlılardan daha farklı olarak madde ve mananın sırlı ve ahenkli bir birleşimi olarak görmeye başladığı bu ayda, vücutlar yenilenir, dimağlar parlar… Allah Resûlü'nün *"Oruç tutunuz ki, sıhhat bulasınız"* sözünü teyit edercesine bedenlerimiz sağlık bulur. (Münzirî, *Tergîb*, 2/206)

Oruç ibadeti; namaz, sadaka, zekât ve iyiliği tavsiye edip, kötülükten alıkoymak ile kol kola verip, insanın ailesi, malı, çocukları ve komşuları üzerinden karşılaştığı fitne ve sıkıntılara kefaret olur. (Müslim, "Fiten ve eşrâtu's-sâa", 26)

Ramazan orucu ümitsiz insanların bağışlanma ümitlerini yeşerttikleri bir cennet bahçesidir. Oruç, ansızın gelecek sıkıntılara karşı insanlara dayanıklı olmayı öğreten bir öğretmendir. Çocuklarımıza keyifle dinlerini öğrenme ve yaşama fırsatı veren bir aydır Ramazan…

Oruç tüm organların, vücuttaki tüm hücrelerin beraberce Allah'ı zikrettiği bir ibadettir. Oruç, mümin için, rahmet denizinde seyrüseferi ve rotası ilahî rızaya doğru olan bir saltanat kayığıdır. Çocuklarımızın sabi ruhlarıyla cennet esintilerini büyüklerine göre daha iyi hissettikleri, dünyanın cennetin sermedî ve sonsuz zamanından nasiplendiği mübarek bir paydır Ramazan…

Evimize hoş geldin Ramazan!

***

Yarın Ramazan'ın birinci günü
Yine sıla hasreti depreşti içimde
Çocukluğuma dair tüm anılar,
Dün gibi…

Küçük köyümün küçük mahallesi
Bir telaş…
Mutfaklarda güzel ayın bereketi
Mis gibi yemekler,

Ağzı dualı, mütevekkil, güzel insanlar
Ezanı bekler…
Yazın ortasında yağan yağmurun verdiği mutluluk gibi,

Mücevher kutusunu açıp da içinden en parlağını,

En sevdiğini seçmek gibi…
Özledim çocukluğumun oruç günlerini…
Sahurda davulcunun mahalleye girişi
Bizim evde başlatırdı şenlik.

Babam çıkar dışarı
Üstünde pijama, ayağında terlik.
Alır davulu en ciddi hâliyle
Vurur da vurur,

Her evin kapısında…
Uykucu komşulara özel hizmet,
İsimleri söyleyerek, manilere ekleyerek…
Uykulu yüzlerde gülümseyen gözler,

İşte keyif!
Sel gibi…
Uğurlarken davulcuyu
Eline sıkıştırılır, Allah ne verdiyse

Börek, pişi, bazlama…
Başka türlüsü olmazmış!
El gibi…
İftara alınan misafirler,

Kılınan teravih namazları,
Komşuya verilen üç beş kuruş,
Okunan Kur'an'lar, mukabeleler…
Aşkla, muhabbetle açılan eller,

Gönlümüzdekine dualar,
Gönlümüzdekilerle dualar…
Kum gibi…
Sabrın zorlu yolunda

Gözler uykuya hasret,
Gönüller Allah'a…
Berrak, masum, hisli
Gözpınarımda bekleyen

Bir damla yaş gibi…
Bayram için ayrı telaş
Çocuklara elbise, ayakkabı
Eve yiyecek, ikramlıklar

Kuru kahve, güllaç,
Tutma şeker en iyisinden…
Ne de çabuk geçtin, Mübarek!
Yine gel, bereketinle, affınla, mağfiretinle…
Rahmet denizinden gönüllere dökülen
Su gibi…
(Güldane Gündüzöz)

K. Orucun Ödülü

Kıyamet günü, namaz ve zekâtla beraber ilahî dergâha varan oruç, Allah Teala'nın "Her biriniz hayırlı amellersiniz" hitabına mazhar olur, ardından İslam secdeye kapanır, huzur-ı ilahîde… (İbn Hanbel, II, 363) Hepsi de el ele verip mümini cennete taşır…

Namaz kılanlar cennete namaz kapısından alınacak, cihad edenler cihad kapısından, sadaka verenler sadaka kapısından ve oruç tutanlar Reyyân kapısından… (Müslim, "Zekat", 85) İnanan ve inancının gereğini yapan müminler, her kapıdan geçmeyi hak edecek… Reyyân kapısı susamışların kapısı, susayıp da suya kandırılacakların kapısıdır. Altlarından ırmakların aktığı cennet bahçelerinde, ırmak kenarlarındaki sefaya açılan kapıdır.

Oruç tuttukları için açlıktan ağızları kokanların, Allah indinde miskten de hoş olan bu kokuyla (Müslim, "Sıyâm", 163) mis kokulu cennet meyvelerini satın alanların süzülüp geçtikleri Reyyân kapısı…

Önce Selâm'ın, Esenlik Yurdu'nun kapıları açılmıştı, cehennem kapıları sıkı sıkı kapatılmıştı. Ramazan'a erişen müminler oruçlarını rahat tutsunlar, günahlarına af dileyip Allah'a yaklaşsınlar, Rableri böylece onları Reyyân kapısından cennete taşısın diye…

Müminler ki, Ağustos sıcaklarında, direndikleri susuzluğa mükâfat olarak cennet hizmetkârlarının dolu kadehlerle sundukları cennet şaraplarını içerken, Allah'a hamd ederler. Allah'ın *'Âdemoğlunun her ameli kendisinindir. Yalnız oruç başkadır. Çünkü o benimdir. Onun mükâfatını verecek olan da benim'* (Müslim, "Sıyâm", 163) vaadi gerçek olmuştur işte.

Ramazan-ı Şerif'te ameller bire bin sevap getirmiştir. Bir tek Ramazan, seksen senelik ömrün sevabını eteklerinde toplamıştır: *"Allah'ın rızasını kazanmak için tutulan bir gün oruç, mümini yetmiş senelik cehennem azabından kurtarmıştır."* (Müslim, "Sıyâm", 167) Bir güne karşılık yetmiş gün değil, yetmiş yıl süren bir cehennem azabından kurtuluş…

Allah Resûlü, inanıp karşılığını Allah'tan bekleyerek Ramazan'ı değerlendirenlerin geçmiş günahlarının bağışlanacağını söylemiştir ya! (Nesâî, "İman ve şerâiuhû", 21) İşte öylece müminler Kevser şarabını yudumlarlarken, Allah Resûlü'nün aydınlık çehresini meşke dalarlar.

Hazreti Peygamber, Ka'b b. Ucre'ye hitaben: *"Ey Ka'b! Namaz kişinin Müslüman oluşuna delildir. Oruç ise, sağlam bir kalkandır. Sadaka vermek, suyun, ateşi söndürdüğü gibi günahları silip süpürür. Ey Ka'b! Haramla beslenerek teşekkül eden et ve kemiklere ancak ateşte olmak yaraşır."* (Tirmizî, "Cum'a", 79) demişti. İnananlar

için namaz şahitlik etmiş, sadaka günahlarının silinmesini sağlamış, oruç ise, cehennem ateşine kalkan olmuştur. Allah, kendi yolunda oruç tutan mümin ile cehennem ateşi arasında yeryüzü ile gökyüzü arası kadar bir hendek meydana getirmiştir. (Tirmizî, "Fedailü'l-cihad", 3) Ne mutlu!

Allah merhametlidir. *"Kim Allah huzuruna iyilikle gelirse, ona getirdiğinin on katı vardır. Kim de kötülükle gelirse, o sadece getirdiğinin dengiyle cezalandırılır. Onlar haksızlığa uğratılmazlar."* (En'âm 6/160) ilahî fermanının muştusuyla müminin sevincine diyecek yoktur. *"Onların amelleri yedi başak bitiren ve her başakta yüz tane bulunan bir tohum gibidir"* (Bakara, 2/261) ayetinin sırrı ve Allah Resûlü'nün *"İnanan insan, bol ürün veren hurma ağaçları gibi, Medine'nin en kıymetli hurmaları gibi bereketlidir"* (Buhârî, "Et'ime", 46) hadis-i şerifinin müjdesiyle, müminlerin ticareti pek kazançlı olmuştur!

Son Söz

Hira'nın Gözyaşları

Hira… İlk vahyin indiği ve Muhammed Mustafa (s.a.s.)'nın ilk kez Melek Cebrail'le konuştuğu yer… Harem-i Şerif'teki putları gördükçe içi burkulan Allah Resûlü'nün üzüntüsüne kimseler ortak olmazken, taştan duvarlarıyla onun derdine ortak olan mağara…

Vahyin inişine tanık olan duvarlar, Muhammed Mustafa (s.a.s.)'nın kokusunu solumuş taşlar, özlüyor onu…

Hira'da *"İkra'!"*lar yankılanmıştı… Hira şaşkın, Hira mağrur. Vahiy karanlık mağaranın içine ışık ışık dağılmıştı. Hira sanki melekût âleminin gözü olmuş, insanlığın gözbebeği Muhammed (s.a.s.) ile insanlığı seyre dalmıştı.

Her Ramazan Hira'nın gözyaşları, ilk vahyin heyecanı ile akar müminlerin gönüllerine…

Cibrîl-i Emîn'in, Muhammedü'l-Emîn'i kucakladığı mağara, Allah Resûlü'ne olan hasretiyle akan gözyaşlarını, tutulan oruçlar, edilen dualarla siler…

Hira'nın özlemini, Arafat, Mescid-i Nebî, Beytullah, Mescid-i Aksa ve Kuba paylaşır. Özlem Hind'e, Sind'e, Serendib'e taşar, sonra sermedî bir akışla tüm dünyayı kaplar...

Ramazan'da evlerimiz 'Hira'laşır… Allah Resûlü'nün Cebrail'le buluştuğu gibi, hanelerimize gökten melekler konuk olur, dualarımıza, namazlarımıza şahitlik ederler…

Her Ramazan hanımlar, Hira'dan evine heyecan içinde varan ve Hatice'sine *"Üstümü ört!"* diyen Resûl'ün (Buhârî, Bed'ü'l-vahy, 1) heyecanına tanıklık edercesine, Hatice validemizin imanına ve sadakatine özenircesine, ötelere uzanırlar…

Babalar her Ramazan Cebrail'in Allah Resûlü'nü kucaklaması gibi, Allah Resûlü'nün Fâtıma'sına, Hasan'ına sarılması gibi, çocuklarını kucaklar…

Artık hayallerde, hatıralarda Allah Resûlü'nün, Ehl-i Beyt'in, Ebû Bekir'in, Ömer'in, Osman'ın, Ali'nin suretleri vardır.

Ramazan, Allah Resûlü köşe başından karşımıza çıkacakmış gibi, mahallemizin camiinin minaresinden okunan ezan Bilâl'in ezanıymış gibi, komşu kapılarından

sahâbe-i kirâm “anam, babam sana feda olsun” diyerek seslenecekmiş gibi, alır götürür bizi tatlı bir hayale…

Her Ramazan, camiler Mescid-i Nebî gibi olmayı, haneler Hira gibi vahiyle dolmayı arzular…

Sahur vakti her evde yanan ışıkla, ilk vahyin aydınlığı yeniden anlaşılmaya çalışılır.

Hira, Melekût âleminden Beytullah’a bakan bir göz gibi, her Kadir gecesinde yeryüzüne inen Cebrail’e, Muhammed (s.a.s.)’i sorar…

Susalım şimdi!

***

Hira’nın gözyaşları inananların kalbine aksın…

Cebrail’in kanat sesleri, ihtiyar Varaka b. Nevfel’in “Keşke senin nübüvvetine ben de yetişebilseydim” sözüne karışsın…

Her Ramazan evlerimize Hira’dan nur damlasın…

Gönlümüz dinlesin Hira’nın sesini.

Gönüllerimiz, Beytullah’ın Beyt-i Ma’mûr’a baktığı gibi, Allah’ın arşına baksın…

Ellerimizden melekler tutsun diye, avuçlarımız göklere açılsın…

Ve günahlarımız her Ramazan’da aksın diye, bırakalım gözyaşlarımız Hira’nın gözyaşlarına karışsın…

Kaynakça

ABDÜRREZZÂK B. HEMMÂM ES-San'ânî, *Musannef,* thk. Muhammed Abdüsselâm Şâhîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1995.

AHMED B. HANBEL, *el-Müsned*, I-VI, Çağrı Yayınları, İstanbul, 1981.

el-BEYHAKÎ, Ebû Bekr Ahmed b. el-Hüseyn, *es-Sünenü'l-Kübrâ*, thk. Ebû Abdullah Abdüsselâm, Mektebetü'r-Rüşd, Riyâd, 2004.

BİLMEN, Ömer Nasuhi, *Büyük İslam İlmihali,* Semerkand Yayınları, İstanbul, 2003.

el-BUHÂRÎ, Muhammed b. İsmail, *el-Câmiu's-Sahîh*, (*Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

ed-DÂRİMÎ, Abdullah b. Abdurrahmân, *es-Sünen*, I-II, thk. ve thr. Fevvâz Ahmed Zümerlî-Hâlid es-Seb' el-Alîmî, Dâru'l-Kütübi'l-Arabî, Beyrut, 1987.

Diyanet İslam İlmihali, Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 1995.

EBÛ DÂVÛD, Süleymân b. Eş'as es-Sicistânî, *es-Sünen*, I-IV, Haz. Muhammed Muhyiddîn Abdülhamîd, el-Mektebetü'l-İslâmî, İstanbul trs.

ERUL, Bünyamin-Keleş, Ekrem, *Haccı Anlamak, Haccın Hikmetleri ve Yapılışı,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara, 2004.

el-HÂKİM en-NÎSÂBÛRÎ, Muhammed b. Abdullah, *el-Müstedrek ale's-Sahîhayn*, thk. Hamdî ed-Demirdâş Muhammed, el-Mektebetü'l-Asriyye, Mekke, 2000.

İBN EBÎ ŞEYBE, *el-Musannef*, thk. Habîbürrahmân el-A'zamî, el-Mektebü'l-İslâmî, Beyrut, 1983.

İBN HİŞÂM, *es-Sîre*, nşr. Cemâl Sâbit ve dğr. Kahire, 2004.

İBN KESÎR, *Tefsîru'l-Kur'âni'l-Azîm*, thk. Sâmî b. Muhammed Selâme, Dâru't-Tayyibe, 1999.

İBN MÂCE, Ebû Abdullah Muhammed b. Yezîd, *es-Sünen*, I-II, Thk. Muhammed Fuâd Abdülbâkî, Dâru'l-Hadîs, Kahire, 1994.

KARAGÖZ, İsmail-Altuntaş, Halil, *Oruç İlmihali,* Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, Ankara 2008.

KARAKOÇ, Sezai, *Gün Doğmadan Şiirler,* Diriliş Yayınları, İstanbul, 2007.

el-MÜNZİRÎ, Abdülazîm b. Abdülkavî, *et-Terğîb ve't-Terhîb*, thk. İbrâhîm Şemsüddîn, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1996.

MÜSLİM, İbnü'l-Haccâc el-Kuşeyrî, *el-Câmiu's-Sahîh,* (*Mevsûatü'l-Hadîs eş-Şerîf* içinde), Haz. Sâlih b. Abdülazîz, Dâru's-Selâm, Arabistan, 2000.

en-NESÂÎ, Ebû Abdurrahman Ahmed b. Şuayb, *es-Sünen*, I-IX, Haz. Abdülfettâh Ebû Ğudde, Dâru'l-Beşâiri'l-İslâmiyye, Beyrut, 1994.

et-TABERÂNÎ, Süleyman b. Ahmed, *el-Mu'cemü'l-Kebîr*, thk. Hamdî Abdülmecîd es-Selefî, Dâru İhyâi't-Türâsi'l-Arabî, 2002.

et-TİRMİZÎ, Ebû Îsâ Muhammed b. Îsâ, *el-Câmiu's-Sahîh*, I-V, Thk. Ahmed Muhammed Şâkir, Dâru'l-Kütübi'l-İlmiyye, Beyrut, 1987.

YAHYA KEMAL BEYATLI, *Kendi Gök Kubbemiz*, YKY, İstanbul, 2003.

YAZIR, Elmalılı Hamdi, *Hak Dini Kur'an Dili,* I-IX, Eser Neşriyat, İstanbul, 1979.